

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
RUSŲ KALBOS KATEDRA**

**NERINGA MAMASALIEVA
GREINAMOSIOS KALBOTYROS STUDENTĖ**

**KONCEPTAS *SALDUS*
LIETUVIŲ IR RUSŲ KALBOJE**

MAGISTRO DARBAS

**Mokslinis vadovas:
Doc. N. Merkienė**

Šiauliai, 2007

TURINYS

ĮVADAS	3
I. KONCEPTŲ TEORIJOS ANALIZĖ	5
1.1. Termino <i>konceptas</i> problematika	5
1.2. Pasaulio vaizdas kalboje	11
1.3. <i>Konceptas</i> , jo požymiai	15
1.4. <i>Konceptų</i> klasifikacija	21
1.5. Išvados	27
2. KONCEPTAS <i>SALDUS</i> LIETUVIŲ IR RUSŲ KALBOJE	28
2.1. Lekšemos <i>saldus</i> raiška lietuvių kalbos žodynuose	28
2.2. Lekšemos <i>saldus</i> raiška rusų kalbos žodynuose.....	32
2.3. Koncepto <i>saldus</i> raiška lietuvių ir rusų kalbos tekstynuose.....	35
3. IŠVADOS	72
4. REZIUMĖ	75
5. ŠALTINIAI	76
6. LITERATŪRA	77

IVADAS

Magistro darbo **tema** – *Konceptas saldus lietuvių ir rusų kalboje* pasirinkta neatsitiktinai. Ji aktuali tuo, jog, nors šiuo metu Lietuvoje *konceptas* yra žinomas ir vartojamas terminas, bet literatūros apie jį mūsų šalyje dar maža, nes minėta sąvoka, įsigalėjusi III-ojo tūkstantmečio sankirtoje, galima sakyti, dar nauja.

Darbo **objektas** – konceptas, reprezentuojamas lietuvių kalboje leksema *saldus*, rusų kalboje – *сладкий*, žodžiu, kuris tiek bendrinėje, tiek šnekamojoje kalboje dažnai vartojamas. Be jo neapsieina nei metaforiškai posakiai, nei smulkiosios tautosakos kūrinėliai (ypač patarlės, mįslės).

Uždaviniai:

1. Išsiaiškinti terminą *konceptas*.
2. Išnagrinėti dalį koncepto *saldus* reprezentavimo būdų abiejose kalbose.

Uždaviniuose akcentuojama, jog darbe minėto koncepto raiška yra nagrinėjama tik iš dalies, nes „nė vienas konceptas kalboje visiškai neatsiskleidžia, kadangi:

1. Konceptas – individualaus pažinimo rezultatas, apibendrinimas.
2. Konceptas neturi griežtos struktūros, tad neįmanoma parodyti jo visumos.
3. Neįmanoma užfiksuoti visų koncepto išraiškos kalbinių priemonių” (Karasikas:130;

Popova, Sterninas: 11).

Tikslas – aprašyti lietuvių ir rusų kalbose atspindėtą konceptą *saldus*, remiantis įvairiais vartosenos pavyzdžiais bei nustatyti, kokie vaizdiniai slypi už lietuvių ir rusų kalbos koncepto *saldus*, išanalizuoti, kokios ypatybės, kokie požymiai priskiriami šiam konceptui lietuvių ir rusų pasaulėvaizdyje.

Tyrimo medžiagą sudaro 838 lietuvių kalbos pavyzdžiai, surinkti iš dabartinės lietuvių kalbos elektroninio tekstyno (jame sukaupta daugiau nei 100 milijonų žodžių), sudaryto Vytauto Didžiojo universiteto kompiuterinės lingvistikos centre (adresas internete: www.donelaitis.vdu.lt) ir 1354 rusų kalbos pavyzdžiai - iš Maksimo Moškovo elektroninės bibliotekos (adresas internete: www.lib.ru).

Metodai. Tiriant žodžių vartojimą tekstuose, galima atskleisti kalboje užfiksuotus pasaulėvaizdžio pėdsakus, t.y. asociacijas, vaizdinius, tik, norint aprašyti bet kokio koncepto turinį, reikia analizuoti atitinkamų žodžių ir tekstų semantiką. Be to, jie gali būti analizuojami taikant istorinę bei sinchroninę analizę. Darbe aprašomi duomenys buvo gauti, remiantis konceptualiosios, kognityvinės ir sinchroninės analizės metodais.

Konceptualiąja analize vadinamas metodas, kurio objektas – kalbinė koncepto raiška. Teiginys „taikyti konceptualiąją analizę” yra sinonimiškas pasakymui „analizuoti

konceptus”. Trumpai konceptualiosios analizės metodo esmę galima nusakyti taip: remiantis surinktais pavyzdžiais (tekstais, žodžių definicijomis) žiūrėti, ką leksema *saldus* ne vien tik reiškia, bet ir ką ji primena, su kuo (materialiu ar nematerialiu daiktu, reiškiniu, emocijomis) asocijuojasi. Taigi konceptualiosios analizės metodo esmė – remiantis tekstais, žiūrėti, ką aptariamas žodis primena.

Kognityvinė analizė apima tautos patirties, kalbinės situacijos suvokimo ir apskritai viso enciklopedinio žinojimo aptarimą.

Sinchroninės analizės (dažnai taikomos rusų kalbininkų) reprezentavimas to ar kito koncepto kalboje parodo dabartinę koncepto struktūrą, o taip pat aiškina, kokia dalis jo ir kokių dydžių egzistuoja šiandien tautos sąmonėje.

Darbo struktūra: įvadas, pagrindinė dalis, išvados, reziumė, šaltinių ir naudotos literatūros sąrašas.

Pagrindinė dalis susideda iš 2 dalių, kuriose:

I – oje sprendžiama termino *konceptas* problema, apžvelgiami jo požymiai ir tipai bei jie suklasifikuojami.

II – oje analizuojama, kaip konceptas *saldus* atsispindi lietuvių ir rusų kalboje: apžvelgiamos žodynuose užfiksuotos reikšmės ir, remiantis elektroninio tekstyno pavyzdžiais, gvildenama šio koncepto raiška.

Darbe laikomasi požiūrio, kad reikšmė yra žemiausias koncepto aktualizacijos laipsnis, o *konceptas* – svarbiausias kognityvinės lingvistikos bei lingvokultūrologijos terminas, ir jis bus analizuojamas tik šių mokslų rėmuose.

1. KONCEPTŲ TEORIJOS ANALIZĖ

1.1. TERMINO *KONCEPTAS* PROBLEMATIKA

Mokslinėje kalbotyros literatūroje vis dažniau vartojamas žodis *konceptas*. Tai - vienas pagrindinių lingvokultūrologijos (S.G.Vorkačiovas, V.I.Karasikas, R.R.Tazetdinova), psicholingvistikos (A.Damazio, A.A.Zalevskaja) ir/ar kognityvinės lingvistikos (V.A.Maslova, I.A.Sterninas, Z.D.Popova) terminų. XX a. paskutiniame dešimtmetyje rusų ir užsienio moksle atsiranda pačių įvairiausių *koncepto* vertinimų ir apibūdinimų. N.A.Krasavskij išvelgia, kad *konceptą* tyrinėja „tiek filologai (V.A.Maslova, L.G.Babenko), tiek kognityvistai (S.Plum), tiek lingvokultūrologai (A.Viežbickaja)” (Krasavskij: 2).

Šiuo metu, t.y. XXI a. pradžioje, minėto termino vartojimas dažnėja lietuvių kalbos moksliniuose veikaluose. Nors *konceptas* nėra naujas dalykas Lietuvoje, bet visgi literatūros apie jį mūsų šalyje dar maža. Darbų *koncepto* tema Lietuvoje yra parašę A.Gudavičius (2000), S.Papaurėlytė – Klovienė (2002; 2004), A.Būdvytytė (2004), S.Juzelėnienė (2003), R.Toleikienė (2004), D.Aliūkaitė (2004), I.Šorochova (2004).

A.Būdvytytės ir R.Toleikienės tvirtinimu, „šiuolaikinėje lietuvių kalbotyroje atsiranda vis daugiau darbų, kuriuose bandoma rekonstruoti kalboje užfiksuoto pasaulėvaizdžio fragmentus” (2:1), bet straipsniai, pranešimai dar nėra visiškai išsamūs. Džiugu, kad Lietuvoje šia tematika organizuojamos tarptautinės konferencijos (minėtina 2004 m. Šiaulių universitete vykusį konferencija „Pasaulio vaizdas kalboje”), į kurias renkasi ne vien tik mūsų šalies universitetų kalbininkai, bet noriai atvyksta ir užsienio šalių tyrinėtojai, tokie kaip S.J.Evstratova, O. Kangas iš Tartu, R.Kurpniecė iš Rygos, besidomintys aptariamu dalyku.

Pažinimo rezultatams pavadinti Lietuvoje ilgą laiką vartotas terminas *sąvoka*, bet III-ojo tūkstantmečio sankirtoje imama išvelgti, anot A.Gudavičiaus, jog „tradiciškai sąvoka suprantama kaip mokslinio pažinimo rezultatas. Dažnai kasdienis pasaulio pažinimas turi ne mokslinį pagrindą, ir veikla yra susijusi ne su pažinimu (kaip naujos informacijos apie pasaulį gavimu), o su jau turimu žinojimu” (3, 2000: 45), todėl, atsižvelgus į kitų šalių kognityvistų patirtį, teikiamas *koncepto* terminas.

Visiškai kitokia – beveik priešinga - situacija yra pasaulyje. Daugumoje Europos Sąjungos šalių, Anglijoje bei Amerikoje terminas *konceptas* gerai žinomas nuo XX a. vidurio, o mokslinės literatūros apie jį yra išleista ir šiuo metu yra rašoma bei leidžiama gana daug.

Panašios aplinkybės yra ir Rusijoje. Čia juo domisi ir šia tema mokslinius darbus (disertacijas, monografijas, straipsnius, pranešimus) jau seniai rašo daugelis žymių kalbininkų: S.G.Vorkačiovas (2004), J.S.Stepanovas (1997), V.I.Karasikas (2004), A.Viežbickaja (2001), A.A.Zalevskaja (2002), Z.D.Popova, I.A.Sterninas (1999), V.A.Maslova (2004), V.V.Kolesovas (2004), N.A.Krasavskij (2001).

Kaip pastebi D.S.Lichačiovas, „žodis *konceptas* rusų lingvistinėje literatūroje tapo aktyviai vartojamas 1990 m. pradžioje” (cit. Vorkačiovas: 10). Nors iki šio dešimtmečio straipsnių apie *konceptą* irgi yra rašyta, pvz.: 1949 m. I.Ch.Dvoreckij, aiškindamas, jog „lotynų kalbos žodis *conceptus* kildinamas iš veiksmažodžio *concipere* „surinkti, susimąstyti” (cit. Vorkačiovas: 12), jau jį vartojo. Žinant, kad lotynų kalbos žodžiai buvo pamatas anglų ir romanų kalboms, aiškėja, kaip minimas žodis kartu su veiksmažodžiu pateko į šias kalbas pradėjus joms formuotis: pranc. *concept – concevoir*, it. *concetto – concepire*, isp. *concepto – concebir*, port. *conceito – conceber*, angl. *concept – conceive*. Į rusų kalbą *conceptus* įėjo „dar ir semantiškai kalkiuotas, t.y. jo vidinė forma buvo kopijuota rusų kalbos morfemų afiksais: *no – (н) ять - no – (н) ятуе*” (Vorkačiovas: 12).

R.M.Frumkinos pastebėjimas, kada ir koku būdu žodis *konceptas* prigijo rusų kalboje, yra dar konkretesnis: „tradicinė rusų lingvistika *konceptą* pasiskolino 1970 m. viduryje iš anglų literatūros, kai iškilo problema, kaip adekvačiai išversti šį terminą, rastą R.Šenko, U.Čeifo, B.Raselo, R.Karnapo darbuose” (cit. Tazetdinova: 1). Tuomet anglų kalbos žodį **concept** siūlyta versti kaip *sąvoka*, dėl to, galima drąsiai teigti, šiandien ir iškyla problema – nemaža dalis kalbininkų neskiria terminų *konceptas* ir *sąvoka*.

Matyti, jog tuometinėje rusų literatūroje *concepto* vartosena, nors dažna, bet neapibrėžta. Tuo pačiu žodžiu *konceptas* vadinama ir sąvoka, ir mąstymo vienetas. 1990 m. išleistame „Lingvistiniame enciklopediniame žodyne” *sąvokos* ir *concepto* reikšmės aiškinamos kaip sinonimai, variantai, pabrėžiant, jog „žodis *konceptas* figūruoja kaip galimas termino *sąvoka* koreliatas” (Zalevskaja: 235). Tos pačios autorės išvalgiu pastebėjimu, pastaraisiais metais termino *konceptas* tyrinėjimai vaidina svarbią rolę. Dėmesingai peržiūrint šios tematikos konferencijų publikacijas, galima teigti, kad dažnai *konceptas* vartojamas kaip madingas žodis, norint sinonimu pakeisti terminus *sąvoka* ir/arba *reikšmė*, vengiant jų monotoniško kartojimosi. „Netgi Rusijos kandidatų ir daktarų disertacijose nereti atvejai, kur terminai *konceptas* ir *sąvoka* painiojami. Galima išvardinti mokslinių darbų santraukas, kuriose yra vartojamas žodis *konceptas*, nors ten kalbama tik apie sąvokas” (Zalevskaja: 234).

Anot J.S.Stepanovo, „*konceptas* reiškia tą patį, ką ir sąvoka. Savo vidine forma rusų kalbos žodžiai *konceptas* ir *sąvoka* tarsi vienodi, *konceptas* reiškia lot. **conceptus** „sąvoka” veiksmažodžio **concipere** kalkę. Mokslinėje kalboje šie du žodžiai taip pat retkarčiais vartojami kaip sinonimai, vienas vietoj kito” (Stepanovas: 1). Vis dėlto privaloma juos griežtai atskirti.

Teisus buvo J.S.Stepanovas, teigdamas, jog *konceptas* ir *sąvoka* yra skirtingų mokslų terminai. Juk, anot jo, *konceptais* „ne tiktai mąstome, jie yra išgyvenami. Jie sukelia simpatijas ir antipatijas, o kartais ir jų priešpriešą” (cit. Zalevskaja: 235). S.G.Vorkačiovas

taip pat pateikia, kad „*konceptai* – tai ne paprastos objektų plačių klasių bendrų ypatybių universalijos, o jausminės būtybės”(13: 16), tuo jie ir skiriasi nuo *savokų*. Tai pačiai nuomonei pritaria ir R.R.Tazetdinova, akcentuodama, jog „J.S.Stepanovas siūlo skirti terminus, kadangi *savoka* priskiriama logikos ir filosofijos mokslui, o *konceptas* – vienai logikos sričiai (matematinei logikai) ir pastaruoju metu taip pat lingvokultūrologijai, kultūros mokslui” (Tazetdinova: 1) bei yra „svarbus mūsų žodyno terminas” (Stepanovas: 1).

„Lingvistinėje literatūroje terminas *konceptas* traktuojamas skirtingai, atsižvelgiant į tą relevantinį požymį, kuris parodo pagrindinę definiciją” (Tazetdinova:2). Jeigu „Dabartiniame aiškinamajame rusų kalbos žodyne” terminu *konceptas* pavadinamas sąvokos turinys, tai tokiu būdu žodis *konceptas* tampa termino *prasmė* sinonimu. Buvo laikai, kai terminai *reikšmė* ir *savoka* laikyti sinonimais. Tuomet vyravo nuomonė, jog „reikšmė apibrėžiama kaip sąvoka, konceptas, mintis ar idėja, kuriam/kuriam, kaip įprasta, priskiriama ir psichologinė tikrovė” (Krongauzas: 72). Bet abu terminai skirtingi. Nors vieni teoretikai, kaip pastebi R.R.Tazetdinova, „*konceptą* supranta kaip tam tikras reikšmes, paslėptas tekste, pavaduojančias kitus dalykus”(25: 2), teisūs tie (ypač A.Viežbickaja, J.S.Stepanovas), kurie nelaiko *koncepto* variantu, atspindinčiu reikšmę.

Aptariant reikšmes, matyti, kad jos yra dvejopos: kalbinė ir leksinė. Reikia atskirti kalbinę reikšmę, leksinę reikšmę ir sąvoką. Leksinė reikšmė yra reikšmė vienam žmogui; kalbos vartotojai turi savas individualias žodžių reikšmes. Žodžio *reikšmė* – tai tam tikram apibūdinimui pavartotas teisingas žodis, o „*konceptas* yra žodžio *prasmė*”(Stepanovas: 2). Pvz.: rusų kalbos žodis *nemyx* „*gaidys*” turi ir reikšmę, ir prasmę.

Žodžio *nemyx* „*gaidys*” reikšmė (arba denotatas) – visi paukščiai, tam tikros išvaizdos, zoologinės charakteristikos:

- 1) vaikštantis (ne skraidantis) paukštis;
- 2) paukštis – patinas su raudona skiautere ant galvos ir pentiniais ant kojų.

Žodžio *nemyx* „*gaidys*” prasmė yra ne kas kita, kaip:

- 1) naminis paukštis;
- 2) vištų patinas;
- 3) giedantis paukštis ir giedojimu parodantis paros laiką – rytą;
- 4) paukštis pavadintas *gaidžiu* dėl giedojimo: liet. *gaidys* nuo veiksmožodžio *giedoti*, rus. *nemyx* nuo *nemь* (panašiai yra ir kitose kalbose);
- 5) paukštis, su kuriuo susieta daug apeigų ir prietarų.

Prasmė – tai būdas žmonėms suvokti tam tikrą žodį, nes „apibrėžia denotatą arba ji yra *konceptas*” (Vorkačiovas: 18). Lingvokultūrologijoje „tokia prasmės sąvoka įtraukia ir *koncepto* istoriją. Be to, prasmė – *koncepto* struktūroje dominuojanti linija” (Stepanovas: 2).

Reikšmė ir prasmė opoziciškos. Reikšmę turi tik kalbos vienetai, o frazėse yra prasmė. „Su *reikšme* (rusų *значение*) asocijuojasi stabilūs kalbos vienetų turiniai, būtinos sąlygos mokėti kalbą, o su *prasmė* (rusų *смысл*) – nepastovūs, varijuojantys turiniai, kurių žinojimas nebūtinai siejamas su kalbos mokėjimu” (Gudavičius, 2000: 52). Tad kalbos reikšmės daugmaž bendros visiems kalbantiesiems, o prasmės – individualios.

Tad tik „1997 m. Rusijoje žodžių *sqvoka* ir *konceptas* reikšmes griežtai ėmė diferencijuoti kalbininkas J.S.Stepanovas (Zalevskaja: 235) knygoje „Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования”. Nors dauguma kalbininkų akcentavo, kad *konceptas* ir *sqvoka* dažniausiai painiojami tarpusavyje, bet šioje knygoje autorius teigė, jog „mokslo kalboje šie du žodžiai taip pat kai kada laikomi sinonimais, vartojami vienas vietoj kito, bet tai pasitaiko retokai, o pastaruojų metu jie gana dažnai atskiriami” (Stepanovas: 2).

Minėtus terminus atskirti siūlo ir A.P.Babuškinas, komentuodamas, jog „*konceptas* yra tos pačios sekos kaip ir žodžio *reikšmė* reiškinys, tačiau turintis kitokią ryšių sistemą; *reikšmė* – kalbinė ryšių sistema; *konceptas* – loginių santykių ir formų, tyrinėjamų kaip kalbotyros, taip ir logikos, sistema” (cit. Zalevskaja: 234). Kaip kalbos vartotojas, teoretikas supranta, kad *konceptas* privalo kažkuo skirtis ir nuo žodžio *reikšmės*, ir nuo *sqvokos*, o, norint išvelgti skirtumus, reikia palyginti minėtus terminus (žr. Lentelė Nr. 1). A.A.Zalevskaja išskiria tam tikrus parametrus, kurie parodo būdingus *koncepto*, *sqvokos* ir *reikšmės* požymius:

Lentelė Nr. 1

Parametrai	Konceptas		Sqvoka		Reikšmė	
	Mokslin	Individ.	Mokslin	Individ	Mokslin	Individ
Apmąstymui būtinos pastangos	+	-	+	+	+	-
Sąsajos ir žodžio būtinumas	+	-	+	+/-	+	+/-
Tikslus apimties nustatymas	+	-	+	+/-	+	+/-
Sinchronijos stabilumas	+	-	+	+/-	+	+/-
Sutapimas (skirtingų individų atžvilgiu)	+	-	+	+/-	+	+/-
Ryšių su kitais to paties vieneto pastovumas	+	-	+	-	+	-

Parametras *apmąstymui būtinos pastangos* turi teigiamus rodiklius visoms esmėms ir laikantis mokslinio požiūrio ir vykstant individualiam suvokimui, kai tuo metu individualūs *konceptai* ir *reikšmės* funkcionuoja spontaniškai.

Sąsajos su žodžiu būtinumas (arba su žodžių junginiu, žodžių grupe) skirtas apibūdinti mokslinį *konceptą*, *sqvoką* ir *reikšmę*, tačiau ne individualų *konceptą* ir ne visuomet tinka

apibūdinti individualią *sąvoką* ir *reikšmę* (todėl paskutiniais dviem atvejais pateikiamas dvigubas rodiklis „+“ ir „-“).

Tikslus apimties nustatymas reikalaujamas iš mokslinių *konceptų* ir *sąvokų*, yra mokslinio reikšmių nustatymo tikslas, tačiau neįmanomas individualių *konceptų* atžvilgiu ir ne visada pasireiškia realiai funkcionuojant individualioms *sąvokoms* ir *reikšmėms*. Žinoma, šis parametras galėtų būti papildytas dar vienu, kadangi neapibrėžtumas leidžiamas daliai mokslinių *konceptų*, *sąvokų* ir *reikšmių*, tačiau gali būti priskirtas visiems individualiems *konceptams*, *sąvokoms*, *reikšmėms*.

Visoms trims gretinamoms esmėms moksliniu požiūriu būtinas *sinchronijos stabilumas*, kuris priešingas nuolatinei individualių *konceptų* dinamikai ir galimai individualių *sąvokų* ir *reikšmių* variacijai, priklausomai nuo konkrečių vietos ir laiko sąlygų.

Analogiškas vaizdas pastebimas kalbant apie rodiklius pagal parametą *sutapimas (skirtingų individų atžvilgiu)* - jis būtinas tiems, kurie palaiko kokią nors mokslinę koncepciją, tačiau absoliučiai nerealus individualių *konceptų* atžvilgiu ir tik iš dalies realizuojamas individualių *sąvokų* ir *reikšmių* atžvilgiu.

Pagal parametą *ryšių su kitais to paties lygio vienetais pastovumas* kiekvieno požiūrio rodikliai sutampa pagal visas tris esmes, tačiau moksliniu požiūriu šie rodikliai teigiami (kadangi kalbama apie mokslinių *konceptų*, *sąvokų* arba leksinių/gramatinių *reikšmių* sistemą), o individo atžvilgiu – neigiami (todėl, kad tokių ryšių pobūdį nuolat veikia daugybė vidinių ir išorinių faktorių) (Zalevskaja: 235).

V.I.Karasikas taip pat nenuginėja, jog „*konceptas* priklauso sąmonei ir skiriasi nuo *sąvokos*“ (15: 115), o Z.D.Popova ir I.A.Sterninas akcentuoja, jog būtina skirti *žodį* nuo *koncepto*: „neteisinga sakyti „*konceptas medis*“. Reikia tiksliai, konkrečiai teigti: „*konceptas* reprezentuojamas kalboje žodžiu *medis* ar *konceptas* pristatomas kalbos sistemoje žodžiu *medis*, *konceptas* verbalizuojamas žodžiu *medis* (22: 8). Tokios pat nuomonės laikosi ir S.Papaurėlytė: „Jokiu būdu negalima rašyti lygybės ženklą tarp *žodžio* ir *koncepto*, nes žodis *konceptą* atspindi ne iki galo, o perteikia tik kelis pagrindinius požymius“(7: 124). Žodis yra tik raktas, atrakinantis *konceptą*. Juk jis – tik ženklas, būtinas perduoti mintis ir atspindėti realią veiklą.

Panašias išvadas apie pagrindinį mąstymo vieneta – *konceptą*, kaip terminą, dėl kurio pavadinimo nenusistovėjusios vartosenos, kyla ginčai, pateikia žymus Sankt – Peterburgo kalbininkas V.V.Kolesovas, pabrėždamas dažniausias klaidas, kurios vis labiau įsigali, nusakant studijuojamo termino požymius. Dėmesio vertas aiškinimas: „*konceptas* tautiniame mąstyme - ne žodžio reikšmė sintagminiame kontekste ir ne jo raiška kalbos paradigmėje sistemoje, bet jis suvoktinas kaip žodžio ženklą prasmė kultūrinėje paradigmėje sistemoje“

(Kolesovas: 16). Šią kalbininko teisingą mintį galima pagrįstai įrodyti besigilinant į tam tikro nagrinėjamo žodžio turinio formą.

Anot A.Gudavičiaus, *reikšmė* ir *konceptas* panašūs. Tai – vienas reiškinytis, „turintis dvi formas: paviršinę – žodžio reikšmę ir giluminę (įvairesnę) – konceptą. Terminas *konceptas* svarbesnis nei *reikšmė*, mat sąvoka žmogaus sąmonėje susiformuoja iki pavadinimo atsiradimo, vadinasi, iki reikšmės” (3, 2000: 54).

Anot minėto autoriaus, nors „pagal subjektyvią pažintinės kalbotyros koncepciją neskiriama *reikšmė* nuo *koncepto*” (3, 2000: 48), bet tarp šių terminų išvelgiami pagrindiniai skirtumai:

1. Konceptas turi sluoksnį; leksemos turi sememas.
2. Konceptas turi turinį; sememos - semantiką.
3. Konceptas sudarytas iš komponentų (konceptualiniai požymiai); reikšmė (sememos) yra reikšmės (semos) komponentai.
4. Konceptas globalinis ir griežtai nestruktūruotas; sememos struktūruotos semomis (Popova, Sterninas: 27).

Gana įdomus yra S.G.Vorkačiovo pastebėjimas: sinonimų *konceptas* – *sąvoka* poros pirmasis narys turi stilistinę pažymą: daugumoje aiškinamųjų rusų kalbos žodynų definicija *konceptas* pateikiama su žymomis: *log.* (logikos) ir *knyg.* (knyginis) žodis. Tai yra būdinga ir 1998 m. išleistam „Didžiajam aiškinamajam rusų kalbos žodynui” (Vorkačiovas: 12 - 13). Kaip dauguma pasiskolintų žodžių iš graikų, lotynų kalbų yra mokslinės srities, taip ir *konceptas* yra mokslinis žodis, tinkantis vartoti ne visose situacijose. Pvz.: galima pasakyti *neturėjo supratimo apie kažką*, tačiau neįmanoma teigti: *neturėjo koncepto apie kažką*.

Nusipelno dėmesio terminų *konceptas* ir *stereotipas* gretinimas, nes ir pastarosios sąvokos tarpusavyje taip pat yra painiojamos tik gal rečiau. Anot V.V.Krasnych:

1. *Konceptas* teikia kalbinį išmanymą (pvz.: žodžių derėjimą), o *stereotipas* – tai verbalinis vaizdas – paveikslas.
2. *Konceptas* – tai abstraktesnio lygio sąvoka, kurianti archetipus, o *stereotipas* konkretesnis.
3. *Konceptas* reiškiamas paradigminio plano fenomenu, t.y. jis mentalinio išsilavinimo sistemos sąsaja. *Stereotipas* funkcionuoja komunikaciniame bendravime.
4. *Konceptas* saugomas geštalto forma ir propozicija, o *stereotipas* – freimo struktūra.

V.I Karasikas pabrėžia, kad „*stereotipas* yra griežtesnis (*bitė* – *darbštuolė*), o *konceptas* atviresnis: pvz.: *Yra trys tipai tyrinėtojų - „skruzdėlės”, kurios renka faktus, „vorai”, kurie traukia iš savęs teoriją, ir „bitės”, kurios gali daryti ir pirmą, ir antrą”;* „*Nereikia nei tavo medaus, nei gailėsčio*” (Karasikas: 129).

Galima daryti išvadą – rusų mokslinėje literatūroje terminas *konceptas* vartojamas jau gana seniai, bet be apibrėžtos vartosenos, ir tik 1997 m. J.S.Stepanovas jo reikšmę sukonkretino, apibrėžė. O Lietuvoje, vos tik mokslo darbuose pasirodžius naujam minėtam terminui, kalbininkai juo įvardija reikiamą reiškinį, remdamiesi užsienio šalių mokslininkų patirtimi, tad nesusidaro jokių neaiškių vartosenos problemų.

1. 2. PASAULIO VAIZDAS KALBOJE

Kiekvienas žino tiek, kiek jo galva išmano
(O.Chajamas)

Terminas „pasaulio vaizdas“ pradėtas vartoti XIX a. – XX a. sankirtoje fizikos mokslo darbuose. 1960 m., kai pasaulio vaizdo problemą ėmėsi tyrinėti semiotikai, ši sąvoka įėjo ir į kalbos mokslą ir, be abejo, lingvistikoje prigijo.

Pasaulio įtaka žmogui „susideda iš vaizdinių, formuojančių tam tikrą pasaulinį modelį, kuris filosofijos – kalbotyros teorinėje literatūroje įvardijamas terminu *pasaulio vaizdas*” (Maslova: 47). Žmogus, protu pažindamas pasaulį, veikdamas jame, suvokia įvairius reiškinius. Jį kiekvienas individas „susitvarko” pagal savo mąstymą: grupuoja, vieną dalyką, daiktą, reiškinį atskiria nuo kito, apibrėžia jų esmę, pastebi panašumus, skirtumus (moksliškai vadinama kategorizacija), o visa kalbančiojo sąmonėje užfiksuota pasaulio sąranga atsispindi kalboje. Norima pabrėžti kognityvistų nuomonę, kuria taigiama, kad „glaudžiai siejasi ne žodis ir daiktas, bet du mąstymo fenomenai: žodžio reprezentacija ir pasaulio reprezentacija žmogaus sąmonėje” (Gudavičius, 2000: 49). Matyti, jog kognityvistams svarbu ne pats realus pasaulis, bet to pasaulio atspindėjimas sąmonėje.

V.A.Maslova, daro prielaidą, jeigu pasaulį galima apibūdinti kaip žmogaus ir aplinkos sąveiką, tai pasaulio vaizdas apibrėžtinai, kaip „perdirbtos informacijos apie aplinką ir žmogų rezultatas“ (21: 49).

Pasaulėvaizdžio formavimosi žmogaus sąmonėje rezultatas – konceptas. Jis formuojasi iš tiesioginio jausminio patyrimo, iš žmogaus dalykinės veiklos, iš žmogaus mąstymo apie kitus konceptus operacijų, egzistuojančių jo atmintyje, iš kalbinio bendravimo. Pvz.: anot Z.D.Popovos ir I.A.Sternino, dainos „Yesterday” melodija kiekvienam žmogui sukelia pačias įvairiausias asociacijas, bet tipiška reakcija – šios melodijos žodinė raiška ir kūrinio atlikėjo vardo, pavardės žinojimas - vienoda visiems. Tad, kaip matyti, tikrai „kalba yra vienas būdų, formuojantis konceptus žmogaus sąmonėje” (cit. Karasikas: 130). Kalba išreiškiama ir tai, ko neįmanoma pamatyti plika akimi. Gal todėl dauguma mokslų remiasi ta medžiaga, kurią pateikia kalba.

Visgi yra išvelgiami neatitikimai tarp buitinio ir konceptualaus pasaulių. Mat buitinio pasaulio „sutvarkymas“, atsispindintis kalboje, nėra logiškas, ne visuomet pasirenkami esminiai požymiai, be to, ne į visus juos atsižvelgiama. Taigi minėtų pasaulių „nesutapimui įtakos turi:

1. Riba tarp mokslinio ir kasdieninio pasaulio suvokimo.

2. Mąstymo turinio neverbalizavimas: daugeliui konceptų kalboje nėra atitinkamo žodžio, tuomet jie fiksuojami žodžių junginiais, pvz.: *tamsus miškas*, nors yra *bėris* „*bėras žirgas*“, arba kalboje yra tokių reikšmių, kurioms sunku rasti atitikmenį tikrovėje (Gudavičius, 2000: 45 – 46), pvz.: dieviškoji sfera (Dievas, angelas) ir mitologija (kentauras, undinė, pegasas, sirena, laumė, ragana, aitvaras, kaukas).

Kiekvienas žmogus susidaro savitą pasaulio vaizdą, kuris priklauso nuo patirties, lyties, socialinės padėties, išsilavinimo. Pagal tai skiriami skirtingi pasaulėvaizdžiai: vaikų, moterų, nusikaltėlių, poetų. Suprantama, kad būtent iš skirtingų pasaulėvaizdžių išsirutulioja individualūs bei grupiniai konceptai (žr. skyriuje Konceptų klasifikacija).

Taigi teigdami, kad *pasaulio vaizdas* – viena fundamentalių šiuolaikinės kalbotyros sąvokų, aprašančių žmogiškąją būtį, nesuklysimė. Vartodami terminą „pasaulio vaizdas kalboje“, suprantame – „kalbos reikšmėse, o ne jos materialiojoje formoje“ (Gudavičius: 46).

Pasaulio vaizdas žymiai turtingesnis negu kalbinis pasaulis ir būtinai įtraukia perceptyvias ir afektyvias dalis. Reikia pabrėžti „kalbinių ženklų įvedimą į daugiareikšmiškumo tinklą, sudarantį kaip individualios asmenybės patirtį, taip ir kolektyvinę sistemą socialiai perduodamos patirties“ (Karasikas:116).

Apibendrinus šiuo klausimu rašiusių autorių darbus, matyti, jog iš tiesų „kalbos pasaulėvaizdis koreliuoja su žmonių sąmonėje esančiu pasaulio vaizdu. Jame fiksuojami tie tikrovės fragmento bruožai, kurie kalbinės bendruomenės nariams svarbiausi“ (Papaurėlytė – Klovienė: 34). Tad galima neabejoti, kad kalboje vienaip ar kitaip išreiškiamas žmogaus požiūris į aplinką, tuo pačiu atspindėdamas ir jo suvokimą.

Su pasaulio vaizdu kalboje, kaip buvo užsiminta, neabejotinai glaudžiai susijęs terminas *konceptas* - tą įrodo tokie V.I.Karasiko išvelgti pagrindiniai požymiai:

1. Konceptai turi pavadinimą.

Konceptas turi pavadinimą tuo atveju, jei yra vieno žodžio reikšmės, o konceptualizuojama sritis apmąstoma kalbinėje sąmonėje. Konceptualizacija egzistuoja kaip ženklas, išraiška ir aprašymas.

Ženklas – aktualių lingvokultūros požymių akcentavimas. Ženklas yra aktualios kalbinės kultūros ypatybės pabrėžimas ir tam tikras suvokimo suteikimas kažkokiam fragmentui. Iš daiktų yra išskiriamas būdingas bruožas, nustatantis ženklo vietą aplinkoje.

Ženklas gali turėti atskirus tikslumo parametrus, pvz.: Jeigu kam skauda dantį, tai galima pasakyti keliais būdais: a) standartine raiška (*dantis*); b) generalizuota raiška (*kaulinis organas*); c) patikslinta raiška (*skausmas*); d) specialiai patikslinta raiška (*skausmas apatinėje kairiojoje pusėje*).

Koncepto išraiška – „kalbinių ir nekalbinių priemonių visuma, iliustruojanti *koncepto* turinį” (Karasik’as: 110), pvz.: *konceptas* „atidėjimas vėlesniam laikui” žemiau aprašytoje situacijoje:

Pirmoji pedagoginė praktika: jaudulys prieš pamokų vedimą, linksmi mokinių veidai, pokalbiai su mokytoju metodininku, dokumentacija (konspektai, pedagoginis dienoraštis, kuri reikia reguliariai pildyti). Studentas dažnai dokumentacijos tvarkymą stengiasi atidėti vėlesniam laikui. Bet štai, likus vienai savaitei iki praktikos pabaigos, stengiamasi gauti užrašus iš bendrakursių, tačiau niekas nepadeda. Paskutiniąją naktį pildomi dokumentai, tačiau gaunamas neigiamas įvertinimas (Karasikas: 110).

Pavyzdyje nėra ženklo – *koncepto*, apie kurį būtų kalbama, bet situacijos charakteristika jį parodo: *būtina atlikti darbą; neįdomus užsiėmimas; viltis, kad paskutinį momentą darbas bus atliktas; prastas rezultatas*.

Tipiška *koncepto* išraiškos iliustracija galima laikyti rašinėlių užsienio kalba. *Konceptas* gali įgyti išraišką netgi neturėdamas specialios žodinės reikšmės.

Koncepto aprašymas, anot minėto autoriaus, tai - „specialių tyrinėjimų, aiškinančių jo pavadinimo reikšmę procedūra, artima ženklui” (15:110). Galimas kelių būdų aprašymas: definicijavimas; kontekstinė, etimologinė, paremiologinė analizė; anketavimas; interviu; komentavimas.

2. Įvairopa skirtingų veiklos fragmentų, priklausančių nuo jų pačių svarbumo gyvenimui ir etnosui konceptualizacija.

Įvairių fragmentų nevienoda „konceptualizacija reiškiamą nominatyviniu tankumu. Pvz.: *konceptas* „kelionė” rusų ir kinų lingvistinėje kultūroje. Kinų kalboje detaliam charakterizuojami vieno žodžio išraiška įvairūs keliavimo būdai: *imperatorių kelionė, aristokratų kelionė*. Rusų kalboje to nėra. Analogiška asimetrija aktuali ir kvapų konceptualizacijai. Kinų kalboje yra žymiai daugiau žodžių nei kitose kalbose pavadinti konkrečius kvapus” (Karasikas: 111).

Vienokios ar kitokios sferos aktualumas konkrečiai bendruomenei pasireiškia nominatyviniu tankumu, t.y. tikrovės fragmento detalizavimu. Pvz.: chrestomatiniiais pavyzdžiais laikytini žodžiai, skirti apibūdinti *sniegą* eskimų ir *smėlį* arabų kalbose.

Nominatyvinis tankumas išvelgiamas ir ten, kur vienos kalbos kai kurių sąvokų pavadinimai kitoje kalboje neturi atitikmenų. Pvz.: kalbant apie karvės, ožkos, kumelės,

kupranugario pieną, europiečiui žymėtos reikšmės neturi tik *konceptas* „pienas – karvės“. Visais kitais atvejais reikalingas specialius paaiškinimas. O tiurkų kalbose yra vieno žodžio rūgštaus pieno gėrimo, pagaminto iš kupranugario ir kumelės pieno pavadinimai (kumysas, šubatas) (15: 112). Panašų *koncepto* „*птвелу*“, kuris vaizdinį turi vienoje tautoje, t.y. Gruzijoje, o visiškai nežinomas kitų tautų gyventojams, pavyzdį pateikia Z.D.Popova ir I.A.Sterninas, aiškindami, kad gruzinai „*птвелу*“ suvokia kaip rugsėjo ir spalio kelių savaitių laikotarpį (darbą, šventę), kuomet vynuogynuose surenkamas derlius (22:10).

3. Konceptų asociatyvinių požymių kombinatorika yra specifinė.

Skirtingų *konceptų* specifinė požymių kombinatorika susieta su veiklos praktika, pvz.: *balandis – valgomas ar nevalgomas paukštis*.

4. Specifinė dalykinės srities kvalifikacija yra apibrėžta.

Specifinė konceptų kvalifikacija aiškinama kultūrinėmis elgesio dominantėmis, istoriškai vertinamomis normomis, priimtinomis dabartinėje lingvokultūrologijoje. Pvz.: visi vaikai savo tėvams jaučia meilę ir pagarbą. Bet palyginus suaugusio vaiko elgesį su senais tėvais kinų tradicinėje kultūroje, ryškėja: ten elgesys kitoks, nei būdingas Vakarų Europos etninėms visuomenėms. Bet koks tėvų pageidavimas suaugusiam vaikui reiškia įsakymą, ir toks elgesys Kinijoje parodo nuoširdumą. Šioje šalyje priimta rodyti pagarbą vyresnio amžiaus žmonėms, neatsižvelgiant į jų socialinę padėtį. Tuomet, V.I.Karasiko teigimu, „aiški kinų patarlės *Kuo dažniau vadinsi ką nors vyresniu broliu, tuo mažiau tau teks kabarotis į kalną* prasmė“ (15:112). Tokia charakteristika būdinga Pietų ir Rytų Azijos kultūrai.

5. Specifinė orientacija perkeliama iš vienos bendravimo sferos į kita.

Vienos ar kitos bendravimo sferos specifinės orientacijos konceptų raiška aukštojo, neutralaus arba menkinamojo vertinimo atspindėjimas lingvistinėje kultūroje. „Rusų kalboje *konceptas* „kelionė“ galimas su menkinamuoju vertinimu, pvz.: vaikščiojimas be tikslo: *слоняться, шататься, болтаться, таскаться, шляться, шлендять*. Panašus ir koncepto „greitis“ pavyzdys: „*тащиться*“, t.y. „palengva vilktis“ ir „*шнырять*“, t.y. „labai greitai zuiti“ (Karasikas: 111). Šie žodžiai taip pat turi stilistinę - menkinamąją pažymą.

Kai kurie tautą atspindintys požymiai paslėpti ir pačiuose žodžiuose. Tarkim, Anglija - sala, apsupta vandens, tad nekeista, kad kasdieniame anglo gyvenime žodžiai asocijuojasi su gyvenamąja geografine padėtimi. Britai turi „daug žodžių *plaukimo* rūšims pavadinti: *to swim, to sail, to navigate, to drift, to float*“ (Karasikas: 113).

Konceptai dažnai prilyginami naiviam pasaulio vaizdui; priešpastatydami mokslinį pasaulio vaizdą, tyrėjai kalba apie „praktinį filosofijos suvokimą“ tokį, kaip *likimas, gerumas tiesa, jaukumas* ir t.t. Paprastos filosofijos, pagal N.D.Arutiunovą, „tokių faktų, kaip *tautinė*

tradicija ir folkloras, religija ir pasaulėžiūra, gyvenimiška patirtis ir menas, vertybių sistema ir jausmai rato sąveikavimas”(cit. Karasikas: 116).

Mums neįprasta *konceptų* „*saulė*” ir „*mėnulis*” vartoseną atspindi tadžikų ir uzbekų tautinius – specifinius bruožus: *saulė* lietuviams ir rusams ne tas pats kas *күеу* uzbekams ar *оғмоб* tadžikams. Juk pastarieji, gyvenantys didesnę metų dalį po kaitriais saulės spinduliais, niekada jos nepavadins maloniniu, mažiaviniu daiktavardžiu „saulutė, saulytė”, o lietuvius, rusas neišivaizduoja, kaip *saulė* gali būti pikta priešė, viską deginanti, naikinanti. Bet, anot T.Pulatovo, *konceptas* „*mėnulis*” uzbekų ir tadžikų suvokiamas kaip „naktinis šviesulys, teikiantis atšalimą, tad yra malonus, gaivinantis ir jį jau galima vadinti mažiaviskai „*mėnuliukas*” (cit.: Popova, Sterninas: 9).

Kalbant apie pasaulio ženklų lingvokultūrinę specifiką, bendriausiomis funkcijomis laikoma konkretizacija (egzemplifikacija) ir kvalifikacija.

Konkretus dalykas ar raiška, greičiausiai prisimintas tam tikros kultūros atstovo ir užfiksuotas kalboje, vadinamas **k o n k r e t i z a c i j a**. Pirmiausia tai yra tokie dalykai, su kuriais žmogus dažniausiai susiduria gyvenime.

Be konkretizacijos taip pat svarbi kultūros specifikos funkcija – **k v a l i f i k a c i j a**. Kvalifikaciją atspindi palyginimas pagal būdingą bruožą. Rusų kalbos pavyzdžiai rodo, jog žmonės dažnai palyginami su žuvimis (*рыбья кровь – šaltas, bejausmis*). Tai atsispindi netgi patarlėse: „*He учи рыбу плавать*” – nereikia mokyti ekspertų atlikti jų pačių darbus. Rusų kalboje yra kontrastinių, linkusių į absurdą vaizdų, pvz.: „*нужен как рыбе зонтик*”, t.y. *nereikalingas* ir t.t. (Karasikas: 114).

Pavyzdžiai liudija, kad visi chaotiški vaizdiniai, emociniai vertinimai, susieti su konkrečia dalykine situacija, lingvokultūroje objektyviai išsiskiria iš pagrindinių kompleksinių ženklų ir tai yra kultūriniai *konceptai*, o kultūrinių *konceptų* suvokimas – tai „ėjimas nuo psichinio, socialinio – kultūrinio lavėjimo į jo variantų fiksavimą kalboje ir ne tik kalboje” (cit. ten pat).

1. 3. KONCEPTAS, JO POŽYMIAI

„Tarptautinių žodžių žodyne” aiškinama, kad „*konceptas* (lot. *conceptus* – suimtas, suvoktas) – tai sąvoka; bendras vaizdas” (10: 389).

Žymus rusų mokslininkas J. S. Stepanovas ne tik apibūdino *konceptą*, bet ir pirmasis 1997 m. rusų mokslinėje literatūroje griežtai apibrėžė jo vartoseną (žr.1.1.Termino *konceptas* problematika). Vertingas jo, kaip pradininko, požiūris į šį terminą: „*konceptas* – tai kultūros gumulas žmogaus sąmonėje”. Kultūra įeina į žmogaus mentalinį pasaulį. Iš kitos pusės žiūrint, *konceptu* laikoma ir tai, kai eilinis žmogus, ne kultūrinių vertybių kūrėjas, pats įeina į kultūrą,

o kai kuriais atvejais įsilieja į ją (Stepanovas: 2). Paprasčiau sakant, minėtu terminu laikytinas pagrindinis kultūros skyrelis žmogaus mąstymo pasaulėvaizdyje, kurio vienoje pusėje glūdi sąvokos turinys, o kitoje – visa tai, kas iš *koncepto* daro kultūrą: dabartinės asociacijos, vertinimas, išgyvenimai.

Panašią nuomonę pateikia ir žymi lenkų kalbininkė A.Viežbickaja, akcentuodama, kad *konceptas* – „i d e a l a u s” pasaulio, turinčio pavadinimą, objektas, vaizduojantis nusistovėjusį žmogaus supratimą apie veiklos pasaulį”. Tad, atsižvelgiant į abi šių žymių mokslininkų nuomones, galima drąsiai teigti, jog *konceptas* – tam tikras kultūros elementas žmogaus sąmonėje.

Labai aiškus *konceptą* atspindintis pavyzdys, suformuluotas taip pat J.S.Stepanovo, negali likti nepastebėtas: *ne juristo, bet eilinio žmogaus įstatymų suvokimas*. Įstatymai yra sukonzentruoti *koncepte* „įstatymas”. Šis *konceptas* egzistuoja sąmonėje (mentaliniam pasaulyje). Visas reiškinių, sąvokų, žinių, asociacijų, išgyvenimų pluoštas, apgaubtas žodžiu „įstatymas”, ir yra *konceptas* „įstatymas”. Šis terminas nuo sąvokos skiriasi savo prasme (ją atspindi pvz. *juridinis aktas, įstatymų tekstas* ir pan.) (24: 2). Taigi šio mokslininko išvalgumu, *konceptas* – pagrindinis kultūros skyrelis žmogaus mentaliniame pasaulyje.

Vertas dėmesio dar ir kitas J.S.Stepanovo pateiktas pavyzdys, parodantis, kaip *konceptas* „vasario 23-oji ir kovo 8-oji” atspindi rusų dabartinio gyvenimo kultūroje:

1. Visiems yra puikiai žinoma, kad Rusijoje vasario 23-oji – kasmetinė vyrų šventė, o kovo 8-oji – kasmetinė moterų šventė. Šių švenčių iškilnių dalyviai yra visi vyrai ar visos moterys, neatsižvelgiant į jų profesiją. Toks kultūrinio gyvenimo faktas, kaip akcentuoja minėtas rusų kalbininkas, ir „sudaro šiuo atveju – dvigubą *konceptą*, nes susideda iš simetriškų susijusių dviejų švenčių reiškinių” (24: 3).

2. Abi šventės skirtingos ir nesusijusios. Vasario 23-oji minėta (senosios kartos gyvenime) kaip Sovietinės armijos diena, t.y. karių, buvusių kare arba bent armijoje, diena; kovo 8-oji minėta kaip Tarptautinė moters diena. Šiuo atveju „*koncepto* struktūra – šventės nesimetriškos” (24: 3).

3. Istorikai ir dalis išsilavinusių žmonių žino (daugiau apie vasario 23-ąją negu kovo 8-ąją) praeities senuosius istorinius faktus: 1918 m. vasario 23-oji ypatinga tuo, jog Sovietinė armija (Raudonoji armija) iškovojo pergalę prieš Vokietiją Pirmojo pasaulinio karo metu. Tai susieta dar ir su L.D.Trockiu, tuometiniu karo komisaru. Kovo 8-oji kaip šventė paskirta aktyvios tarptautinio moterų judėjimo veikėjos K.Cetkinos iniciatyva (24: 3).

Visos trys šios prasmės žmogaus sąmonėje atspindi *konceptą* „vasario 23-osios ir kovo 8-osios dienos”. Tik pirmu atveju *koncepto* sandaroje pagrindinis požymis yra šventė. Antruoju – ne aktyvi, bet pasyvi šventė, o trečiame atspindi šio *koncepto* vidinę formą;

komponavimas apibrėžia šventės pavadinimo žodinės formos būdą: Vasario dvidešimt trečioji, Kovo aštuntoji.

J.S.Stepanovas išvelgė tris komponentus arba tris *koncepto* klodus:

1. Pagrindinis aktualus požymis.
2. Papildomas pasyviais besireiškiančiais jau neaktualiais istoriniais faktais požymis.
3. Vidinė forma beveik nežinoma, perteikiama išorine žodine forma (Stepanovas: 4).

Be abejo, *konceptų* pavadinimo vidinės formos analizė aktuali tuo, kad tai – vienas iš būdų juos tyrinėti. N.A.Krasavskij, analizuodamas *konceptus*, pabrėžia, kad „kalbėdami apie *koncepto* vidinę formą, atsigręžiame į *koncepto* pavadinimą, atgaiviname žodžio etimologiją: „*печатъ*” nuo „*печь*” (cit. Karasikas: 125). Ortografija detaliau charakterizuoja vidinę formą, pvz.: rusiško žodžio „*перпеть*” t.y. „*kentėti*” vidinę formą slavų kalbose rodo „*вынести, перенести*”, o kinų – ideogramos „*aštrus peilis + širdis*”.

A.A.Zalevskaia, analizuodama *konceptą* ir remdamasi neurologo A.Damazio patirtimi, pateikia žodyne „The Random House” rastas 3 minėto termino definicijas:

- 1) bendra sąvoka ar idėja, koncepcija;
- 2) idėja, suformuluota suderinant visas ar tik bendros charakteristikos mintis, konstruktas;
- 3) pusėtinai arba intuityviai pažintinis minčių objektas (14: 235).

Pirma definicija tinka tikrai tiems, kurie žino žodžio reikšmę. Dvi likusios definicijos yra gilaus požiūrio į tai, kuo žmogus pats užsiima, ir priverčia pagalvoti apie tuos kognityvinius ir neurologinius fenomenus, galinčius iš pagrindo formuoti panašius leksikografinius apibrėžimus. Todėl A.Damazio operuoja trimis nepriklausomais vienas nuo kito šaltiniais, į kurių skaičių įeina neuropsichologinis eksperimentas su pacientais, negalinčiais dėl smegenų veiklos normaliai vartoti *konceptų*, samprotaujant apie tai, kokie gali ir kokie negali būti *konceptai*, įskaitant neuroanatominius, neurofiziologinius ir neuropatologinius apibrėžimus, įprastus dabartiniams tyrinėjimams.

Anot A.Damazio, „vietą *konceptui* kuria sensorinių ir motorinių kompleksų reprezentacijos. Pvz.: smuiko paveikslėlis arba parašytas ar garsiai ištartas žodis sukelia kai kurias sensorinių ir motorinių kompleksų reprezentacijas. Jų visuma akimirksniu nustato atitinkamos esmės turinį” (cit. Zalevskaia: 236). Tiems, kas laikė rankose smuiką ar yra groję juo, aktyvuojamas platus spektras įvairiausių somatinių – sensorinių reprezentacijų, kurios formuoja vietą *konceptui*. Atskiro individo sąmonėje tokie komplektai varijuoja priklausomai nuo to, kiek objektas pažįstamas, vertingas, nuo subjekto susidomėjimo, patirties ir veiklos su šiuo objektu ir pan. Be to, vieno ir to paties individo reprezentacijų ratas varijuoja diena iš

dienos, valanda iš valandos. Vieną dieną žmogui iškyla vienokios, o kitą – pakartojus tą patį eksperimentą, jau kitokios asociacijos.

Psicholingvistui *konceptas* - anot A.A.Zalevskajos, „spontaniškai funkcionuojantis pažintinėje ir komunikatyvinėje individo veikloje bazinis perceptyviniis – kognityvinis – afektinis dinaminis išsilavinimas, sąlygojamas žmogaus psichinio gyvenimo dėsnų, dėl to tam tikrais parametrais skiriantis nuo suvokimo ir reikšmės mokslinių produktų aprašymus iš lingvistinės teorijos pusės” (cit. Karasikas: 115).

A.Gudavičiaus tikslus apibrėžimas, jog pasaulio pažinimo tam tikru būdu fiksuojamo mūsų sąmonėje „struktūros, kurių sudėtingumo laipsnis svyruoja nuo paprasčiausių vaizdinių iki išplėtotų modelių, vadinamos *konceptais*” (3, 2000: 45) ir S.Juzelėnienės pritarimas, kad „konceptas – visa informacija apie kažką, esanti žmonių, kalbančių tam tikra kalba sąmonėje”(5: 61) sutampa su kalbininkų Z.D.Popovos, I.A.Sternino teiginiu: „*konceptas* suvokiamas kaip globalinis mąstymo vienetas, turintis struktūrinę reikšmės kvantą. *Konceptai* – tai idealiosios esmės, kurios formuojasi žmogaus sąmonėje:

- 1) iš jo betarpiškos juslinės patirties – tikrovės pažinimo jutimo organais;
- 2) iš betarpiškų žmogaus operacijų su kūnais, iš jo buitinės veiklos;
- 3) iš žmogaus mąstymo operacijų su kitais, jo sąmonėje jau egzistuojančiais konceptais – tokios operacijos gali būti naujų konceptų atsiradimo priežastis;
- 4) iš kalbinio bendravimo (konceptas gali būti praneštas, išaiškintas žmogui kalbine forma, pavyzdžiui, mokymosi procese);
- 5) iš savarankiško kalbinių vienetų pažinimo, įsisavinimo (vaikas klausia, kas yra demokratija, suaugęs žmogus ieško nežinomo žodžio reikšmės žodyne ir taip susipažįsta su naujuoju konceptu)” (22: 4).

Remdamasi Z.D.Popovos ir I.A.Sternino teigimu, S.Papaurėlytė detalizuoja koncepto reiškimą kalboje šiomis priemonėmis: 1) leksemomis ir frazeologiniais junginiais, 2) paprastais žodžių junginiais, 3) struktūrinėmis ir pozicinėmis sakinių schemomis, 4) tekstais, 5) tekstų visuma.

Jei koncepte „galima įžvelgti ypatingos paskirties idėją, užimančią svarbią vietą tautos vertybių sistemoje” (Aliūkaitė, Šorochova: 11), toks pagrindinis lingvokultūros vienetas vadintinas kultūriniu *konceptu*. Tai - „daugiamatis mąstymo darinys, kuriame atsispindi vertės, aprašymo ir suvokimo pusės” (Karasikas: 109).

V.G.Zusmanas teisingai pastebi, kad „*konceptas* visada reiškia dalį visumos, neturinčios visiškai nukopijuotos sistemos. *Konceptas* – kultūros mikromodelis, o kultūra – *koncepto* makromodelis; *konceptas* pagimdo kultūrą ir gimsta joje” (cit. Karasikas: 115). Iš

vienos pusės išvelgiama paralelė tarp žmogaus kaip mikrokosmoso ir kosmoso, iš kitos pusės – *koncepto* ir kultūros.

E.S.Kubriakova išvelgia, kad *konceptas* - kaip lingvokognityvinis reiškinys – tai „mentaliųjų arba psichinių sąmonės resursų ir tos informacinės struktūros, kuri atspindi žmogaus žinias ir patirtį vienetą; operatyvus turiningos atminties, mentalinio leksikono, konceptualios sistemos ir smegenų kalbos, viso pasaulio atvaizdas, atsispindintis žmogaus psichikoje” (cit. Karasikas: 115).

Dalis *konceptų* turi kalbinį „prisirišimą”, kiti *konceptai* išreikšti psichikoje ypatingomis mentalinėmis reprezentacijomis – vaizdais, paveikslais, schemomis ir t.t.

A.A.Zalevska pabrėžia ryškius skirtumus tarp *konceptų*, kaip individo patirties ir konstrukto, kaip redukuotų produktų – mokslo *konceptų*, tokių kaip reikšmė ir suvokimas, aprašant remiamasi logika ir racionalumu. (15: 116)

Visiškai kitokią *koncepto* supratimą pateikia A.Solomonikas, teigdamas, kad „*konceptas* – tai abstrakti sąvoka, sudaryta remiantis konkrečia gyvenimiška patirtimi” (cit. Karasikas: 116). Toks supratimas suderinamas su S.Kacnelsono pozicija, „supriešinančia formalias ir turinio sąvokas: pirma susiejamas su būtinėmis žiniomis ir fiksuojamas žodynuose, antra – siejama su mokslinėmis žiniomis, aiškinamomis enciklopediniuose žinyuose” (cit. ten pat).

Lingvokultūrinio požiūriu *konceptas* vadinamas pagrindiniu kultūros vienetu, „kultūros proterminu“ (S.G.Vorkačiovas), kultūros koncentratu, į kurio struktūrą, pagal J.S.Stepanovą, „įeina visa tai, kas ir daro jį kultūros faktą: 1. atsiradimo forma (etimologija), 2. suglaudinta iki pagrindinių turinio požymių istorija, 3. dabartinės asociacijos, 4. vertė” (cit. Karasikas: 116).

Kognityvinės lingvistikos ir lingvokultūrologijos požiūris į terminą *konceptas* nevienareikšmis: *konceptas*, kaip mentalinis išsilavinimas, individo sąmonėje yra pateikimas į sociumo konceptosferą, o *konceptas*, kaip kultūros vienetą, yra kolektyvinio patyrimo, tampančio individo patirtimi, fiksacija. Abiejų nuomonių požiūris į individą skirtingas: kognityvinės lingvistikos *konceptas* - tai posūkis nuo individualios sąmonės į kultūrą, o lingvokultūrinis *konceptas* – posūkis nuo kultūros į individualiąją sąmonę.

Anot S.Ch.Liapino, *konceptui* svarbu – „daugiamatė ir diskretiška visuma, esanti ne kitur kaip nepertraukiamoje kultūrinėje – istorinėje erdvėje, ir todėl ji perteikiama iš vienos dalykinės srities į kitą” (cit. Karasikas: 116).

Kultūriniai konceptai turi apibrėžtas 3 puses, dar vadinamas svarbiausiais *koncepto* matmenimis: vaizdinys, sąvoka, vertė. Anot V.I.Karasiko:

Vaizdinė koncepto pusė – tai regimoji, girdimoji, taktilinė, ragaujamoji, uodžiamoji reiškinių ar įvykių, atsispindinčių žmogaus sąmonėje, charakteristika.

Koncepto sąvokos pusė – *koncepto* kalbinė fiksacija, jo ženklo požymių aprašymo struktūra, definicija, gretinanti atskirą *konceptą* su visų *konceptų*, kurie niekada neegzistuoja izoliuotai, ratu. Reikšmingiausia savybė – daugiamatė patyrimo grafika.

Koncepto vertės pusė – tai tiek individo, tiek kolektyvo psichikos lavėjimo svarba (15: 129).

Dėmesio vertas klausimas apie *žodžių* ir *konceptų* įtaką vienas kitam. Z.D.Popovos ir I.A.Sternino pastebėjimu, „žodis yra raktas, atrakinantis žmogui *konceptą* kaip mąstymo veiklos vienetą ir teikiantis būdą mąstant juo naudotis” (22: 21). Be abejo, kalbos ženklas bendraujant išreiškia *konceptą*, nors ir žodis *konceptą* atskleidžia ne visiškai, bet jis „savo reikšme parodo keletą pagrindinių konceptualinių požymių, taip tapdamas prieigos priemone į konceptualią reikšmę. Taigi per žodį gavus šią prieigą, galima suaktyvinti mąstymo veiklai būdingus ir kitus konceptualius požymius” (cit. ten pat).

Pagirtina V.I.Karasiko aptarta *žodžio* ir *koncepto* vienas kitam įtaka:

1) kalboje yra žodis atitinkantis tam tikrą *konceptą*, tiksliau tariant, yra tam tikras žodis kaip pagrindinis, nors ne vienintelis, to ar kito *koncepto* aktualizacijos būdas (žodis „katė“ *konceptui* `katė` apibūdinti);

2) esantis kalboje žodis iš dalies atitinka *konceptą*, čia derėtų susimąstyti apie *konceptų* tipus: daiktinės ir suvokiamosios esmės lengvai konceptualizuojasi, tačiau emociniai-vertinamieji-mentaliniai junginiai dažnai būna tokie neaiškūs, kad sunku nustatyti atitinkamų *konceptų* ribas (pavyzdžiui, „tai, kas labai nepatinka“: šio *koncepto* reprezentacijų sąrašas bus platus ir neįmanoma išskirti pagrindinio šio *koncepto* kalbinės reprezentacijos būdo);

3) yra *konceptas*, bet nėra jo vienažodės reprezentacijos (akivaizdų pavyzdį pateikia Z.D.Popova ir I.A.Sterninas: yra „*jaunavedžiai*” ir yra žmonės, seniai gyvenantys santuokoje, bet nėra žodžio „*senavedžiai*”);

4) yra žodis, tiksliau, žodinis apvalkas, už kurio nėra *koncepto*. G.V.Bykova įveda sąvoką „ilogizmas“, skirtą apibūdinti tiems *konceptams*, kurie neturi kalbinės reprezentacijos dėl to, kad nėra socialinio poreikio žymėti atitinkamas esmes, pvz.: rusų kalboje yra žodžiai, pavadinantys gyvulininkus, elnininkus, triušininkus, bet nėra pavadinimų, skirtų įvardinti specialistus, auginančius žiurkes, žvirblius, raganosius. Šiuo atveju ilogizmas – tai ne *konceptas*, o tuščias langelis, kuris susidarė dėl kalbinės medžiagos statybinių galimybių. Atkreipsime dėmesį į tai, kad pavyzdžiai – semantiškai ir morfologiškai motyvuoti potencialūs žodžiai (15: 130,131).

1.4. KONCEPTŲ KLASIFIKACIJA

Konceptas gimsta kaip paveikslas, bet, pasiekęs žmogaus sąmonę, šis paveikslas pagal patyrimą susitraukia, pereina iš jutiminio į mąstymo vaizdinį (Popova, Sterninas: 5).

Dauguma kalbininkų konceptus grupuoja, skirsto, klasifikuoja į tam tikrus tipus. Šioje dalyje apžvelgiamas konceptų – kaip kognityvinių vienetų, ir konceptų – kaip mentalinių kultūrinių vienetų, skirstymas pagal turinį.

Konceptus - kaip kognityvinius vienetus - pagal turinį Z.D.Popova ir I.A.Sterninas skirsto į 6 tipus: vaizdinys, schema, sąvoka, freimas, scenarijus, geštaltas. A.V.Maslova mano, kad svarbiausi konceptų tipai yra 4: schema, freimas arba scenarijus, skriptas, paveikslas arba vaizdinys. V.I.Karasikas, manydamas, kad „konceptuose glūdi abstrakcijų įvairaus lygio žinių formatai”(15: 132), skiria 9 konceptų tipus: paveikslas, vaizdinys, schema, sąvoka, prototipas, propozicija, freimas, scenarijus, geštaltas. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog ne visuomet kalbininkai vienodai pavadina tą patį reiškinių, ne visada jų nuomonė sutampa grupuojant konceptus. Matyti, jog dauguma lingvistų galvoja, kad *scenarijus* ir *skriptas* – to paties tipo sinonimiški žodžiai, tačiau V.A.Maslova paprieštarauja, akcentuodama *scenarijaus* ir *freimo* tapatumą, bet *skriptą*, kuris rodo situacijų seką, griežtai atskirdama nuo *scenarijaus*. O sinonimais pastaroji kalbininkė laiko ne tik *freimą* su *scenarijumi*, bet ir *paveikslą* su *vaizdiniu*.

Šiame darbe pritariama Z.D.Popovos, I.A.Sternino ir V.I.Karasiko pažiūroms, tad kognityviniai konceptai pagal turinį grupuojami į žemiau išvardintus tipus:

1. Paveikslas – (anot A.P.Babuškino, „mąstymo paveikslas”) - tai „konkretus jausminis vaizdas, paveikslas, pvz.: *konkretus telefonas*” (Karasikas: 132). Mąstymo paveikslams (konkreiems matomiems vaizdams) apibūdinti pateiktas A.P.Babuškino pavyzdys dar tikslesnis: *žuvis „vėgėlė”*.

2. Vaizdinys – „apibendrintas jutiminis daikto vaizdas (obuolys, kriaušė ir pan.) arba jo raiška (rūgštus, raudonas, kaitra ir pan.)” (Popova, Sterninas: 18), pvz.: *klevas – lapuotis medis su plačiais karpytais lapais*. V.I.Karasiko nuomonė tik papildoma aiškinimą: „mąstymo paveikslas kaip būtent paveikslas bendrai, pvz.: *telefonas apskritai*” (15: 132). Daugumą vaizdinių išvysti padeda asociaciniai eksperimentai. Žmogus, paklaustas, kokia pirma mintis kyla, išgirdus žodį – stimulą, atsakys, jam artimais (kasdien girdimais, vartojamais) žodžiais: *namas – gimtasis, mama – mano, miestas – Voronežas (voronežiškiui)*, mat kiekvieno atmintyje konceptai susieti su konkrečiomis situacijomis, pvz.: *gailėtingumą* vienas suvokia kaip *ispėjimą apie grėsmę*, kitam – tai *aukojimas*, dar kitam – *pagalba invalidui* ir pan. Dažniausiai apklaustųjų atsakymai nevienodi. Nekeista, nes kultūrinis konceptas – svarbiausia lingvokultūrologijos kategorija – atspindi nevienareikšmį suvokimą. Tačiau nutinka ir kitaip,

kai išsiskiria labiau konkretesni ir labiau abstraktesni konceptai. Jeigu atsiranda vienodų atsakymų, jie atspindi derinimą (*tamsus – miškas, įdomus – filmas, brangi - dovana, juodos – akys*) arba standartinį konceptualų vaizdinį (*kraujas – raudonas, kalvė – kūjis*).

3. Schema (terminą, vartotiną pažinimo moksle, 1930 m. įvedė F.Bartletomas) – *konceptas*, „perteikiamas apibendrinta grafine arba kontūrine schema” (Popova, Sterninas:18). Tai galima įvardinti ir neryškiu paveikslu hiperonimu, pvz.: *medis* (kamienas ir laja). Panašiai schemą apibūdina V.I.Karasikas: „daikto arba raiškos mąstymo pavyzdys, turintis erdvinę – kontūrinę charakteristiką” (15: 132), pvz.: *namo, žmogaus figūros, judesio trajektorijos tam tikri kontūrai*. A.P.Babuškino nuomone, „labiau sukonkretinti vaizdai, tokie, kaip „upė” *mėlyna juosta*“ (cit. ten pat), vadinami schemomis. Opoziciškas M.A.Krongauzo požiūris, jog „schema laikoma freimo analogu“ (19: 90), rodantis, kad autorius abu tipus laiko vienodais, yra klaidingas. Būtina schemą atskirti nuo freimo.

Aiškų schemas pavyzdį pateikia V.A.Maslova: „*svaidyklė – raidės Y šakojimosi formos dirbinys*”, teigdama, jog, jeigu „žodynų aiškinimai susideda iš paaiškinimų, nukreiptų į aprašomo dalyko kontūrus, linijas, bruožus, kaip tik tokie paaiškinimai įrodo, jog tai - schema” (21: 46).

4. Sąvoka – *konceptas*, kuris „susideda iš pagrindinių esamo daikto arba reiškinių požymių, racionalaus išskyrimo” (Popova, Sterninas:18), „turintis objektyvią, loginę charakteristiką”(Karasik’as: 133), pvz.: *baobabas – plačialapis skėtinių šeimos augalas; vėžlys – roplių šeimos sausumos gyvūnas*. A.P.Babuškinas *sąvoką* pavadino „logiškai konstruojamu *konceptu* be vaizdo, pvz.: *žaislas, vaisius*, nors jie visi turi vaizdingumą, kurį parodo prototipas” (cit. ten pat).

5. Prototipas – „kategoriškas *konceptas*, teikiantis tipišką daikto ar tam tikros kategorijos vaizdą, pvz.: *tipiško automobilio, tipiškos politikos* vaizdas ir t.t. (Karasikas: 133). Tai konceptualizacijos motyvas, išskiriantis pagrindinį gyvenimo patirties tipiskumą. Anot A.P.Babuškino, „prototipas – tipiškas pristatomos klasės paveikslas, kategorizuojamas *konceptu*” (cit. Popova, Sterninas: 18), pvz.: *gėlė – ramunė, rožė; dykuma – Sahara, upė – Nemunas, vaisius – obuolys*.

Konkrečiau dalyko atžvilgiu galima kalbėti apie semantinius prototipus. Pvz.: „sąvokos „*vaisius*” prototipas daugeliui žmonių rusų kultūroje reiškiamas kaip obuolys. Prototipai užima viduriniąją vietą tarp visų sąvokų” (Karasik’as: 124).

6. Propozicija (arba propozicinė struktūra) – „patirties iš tam tikros srities per elementus (argumentai ir ryšiai), teikiančius charakteristiką, modelis” (Karasikas: 133).

7. Freimas (dabartinėje kalbotyroje dalykinė – vaizdinė koncepto pusė modeliuojama freimu) - daugiakomponentis konceptas, „užfiksuojančias dalyko, jo raiškos kai kurias

standartines žinias. Pvz.: *parduotuvė* (komponentai: *pirkti, parduoti, kaina, prekės*). Kiti freimo pavyzdžiai: *restoranas, kinas, poliklinika, ligoninė*” (Popova, Sterninas: 19); „didelis daugiakomponentis konceptas, reiškiantis informacijos rinkinį, sustabarėjusį situacinį stereotipą” (Karasikas: 133). Tai - stereotipinės situacijos apibendrinta struktūra, visuma asociacijų, saugomų atmintyje, pvz.: rusų k. „базар” *turgus*.

Aiškėja V.A.Maslovos išsakyta mintis, kad detalės, susidedančios turinyje kaip kino filmo kadras, formuoja freimą. Šį tipą galima apibūdinti ir kaip vaizdų, žinių, saugomų atmintyje, struktūrą, tam tikro žmogiškojo patyrimo fragmento informaciją, pvz.: *gimimo dienos šventė*. (Maslova: 47). Juk jie - tai supratimo ir aprašymo modeliai (mentalinė reprezentacija), esantys žmogaus atmintyje. Freimo struktūra, anot V.A.Maslovos: jis sukasi aplink savo branduolį, kuriame įkūnytos leksinės, dalyko enciklopedinės ir ekstralingvistinės žinios. Freimo struktūra spiralinė, anot V.I.Karasiko: „žmogus kažką prisimena, pasitelkdamas reikiamam vaizdui susidaryti visą savo gyvenimišką, asociatyvinių patyrimą, kuris tarsi išsukamas spirale (15: 128). Jo struktūra dvejopa: susidedanti iš viršutinių centrų, kurie įkūnija tam tikros situacijos nekintančius duomenis, ir terminalinių centrų, prisipildančių konkrečios situacijos duomenų. M.Minskam pateikia freimo „teatras” pavyzdį, kur, anot jo, „viršutiniai centrai yra „bilietų kasa”, „scena”, „spektaklis” ir kt., o terminaliniai centrai - „eilė prie konkrečios teatro bilietų kasos” (cit. Karasikas: 133).

8. Scenarijus (arba skriptas) – „stereotipiniai epizodai su judėjimo, rutuliojimo požymiais. Tai - faktiškai freimai, išskleidžiami per laiką, pvz.: *stadionas* – freimas, bet *žaidimas stadione* – jau scenarijus” (Popova, Sterninas: 19), „proceso aprašymas atsižvelgus į jo svarbiausius etapus (Maslova: 47), žinios apie įvykio siužetinį plėtojimą, pvz.: *vestuvės, ekskursija, muštynės, poliklinika* ir t.t. V.I.Karasikas konkrečiau apibūdina: „dinamiškas freimo vaizdinys, nuosekliai išplečiantis laike etapus, epizodus, pvz.: *lankymasis teatre*” (15:133). Pvz.: egzamino vaizdu reiškiamas oficiali žinių aiškinimo situacija: *įsivaizduojame sėdinčius vienas prieš kitą egzaminatorių ir egzaminuojamąjį, juos skiria stalas su egzamino bilietais, egzaminuotojas užduoda klausimų, egzaminuojamasis atsako į juos; jaudulys; egzaminuotojo įvertinimas. Pateikto dalykinio vaizdinio visumos koncepto pusės priklauso nuo žmogaus gyvenimo patirties: jeigu kas nors kartą gyvenime laikė egzaminą, jis gali pakankamai detalai charakterizuoti egzamino situaciją. Konceptas tokiu atveju yra gyvenimiškos patirties, užfiksuotos žmogaus atmintyje, gumulas (Karasik’as: 127).*

9. Geštaltas – (XIX a. pab. austrų tyrinėtojo Ch. Erenfelso sukurtas terminas) „kompleksinė, funkcionuojanti visumos struktūra, kuri sąmonei suteikia atskirus daugialypius vaizdus” (Popova, Sterninas: 20). Šis tipas pasižymi vaizdo visuma; antraeiliais jutimo ir racionaliais elementais, taip pat ir jungiančiais dinaminiais ir statikos aspektais (nuo objekto

ar jo raiškos), pvz.: *meilė, mokykla*. Geštaltas pabrėžia atmintyje saugomo vaizdo visumą, o ne jam neaktualių požymių atsispindėjimą visumoje: negalima sakyti, kad žuvis yra *žvynai, pelekai, žiaunos, žuvienė, slidi, vandenyje*.

Geštaltai jungia freimus, schemas, scenarijus bei vaizdinius. Tiriant, kuo atsiskiria šios kognityvinės semantikos sąvokos, kaip *konceptas, freimas, geštaltas*, matyti, jog visos jos turi mąstymo pagrindą, tačiau charakterizuoja ne tą patį atmintyje saugomą vienetą, teikiančią tam tikrą informaciją. Geštaltas traktuojamas kaip konceptuali sistema, sujungianti visų aukščiau išvardintų tipų konceptus.

A.P.Babuškinas, pritaria aukščiau aptartam konceptų - kognityvinių vienetų - skirstymui pagal turinį, tačiau, priešingai nei Z.D.Popova ir I.A.Sterninas, hiperonimą įvardindamas „labai apibendrintu vaizdu, pvz.: avalynė“ (cit. Karasikas: 132) atskiria nuo schemas. Minėti autoriai hiperonimą glaudžiai susiejo su schema (žr. 3.Schema) ir dar papildomai išskiria 2 naujus terminus:

1. Insaitai (žinios apie daikto, paskirties funkcionavimą): „būgnas“.
2. Kaleidoskopiniai konceptai (scenarijų ir freimų visuma, susieta su išgyvenimais ir jausmais): „sąžinė“ (cit. ten pat).

Apibendrinant drąsiai galima remtis V.A.Maslovos požiūriu, teigiančiu, jog aptarti „visi tipai yra saugomos atmintyje informacijos, kuri standartinėse situacijose adekvačiai ir kognityviai apdoroja turimas žinias, visuma“ (Maslova: 46). Be to, kognityvinių konceptų visi tipai glaudžiai susipina žmogui ir mąstant, ir kalbant.

Koncepto aprašymas gali priklausyti nuo amžiaus, lyties, socialinių grupių, taip pat ir atskiro kalbančiojo (rašytojo, poeto, mokinio) šio mąstymo vieneto turinio atsispindėjimo sąmonėje. Mat „toje pačioje kalboje egzistuoja skirtingi pasaulėvaizdžiai: vaikų, moterų, nusikaltėlių pasaulio ir, be abejo, poetų“ (Gudavičius, 2000: 45).

Tad **konceptai - kaip mentaliniai kultūriniai vienetai** - skirstomi trejopai: į tautinius, grupinius, asmeninius (Popova, Sterninas: 17) arba, kaip juos įvardija V.I.Karasikas, etnokultūrinius, sociokultūrinius ir individualiuosius.

1. Tautiniai (etnokultūriniai, nacionaliniai) – apibrėžia tautos konceptosferą. Pasak Z.D.Popovos ir I.A.Sternino, „nacionalinė konceptosfera – tai kategorizuotų, išdirbtų, standartinių konceptų visuma tautos sąmonėje“ (22: 28). Visiems tautos atstovams gerai žinomų žodžių *матрешка, колобок, подьезд* prasmės yra laikytinos rusų, o *kanklės, klumpės, kyklikas, sutartinė* - lietuvių tautiniais konceptais. V.P.Neroznako nuomone, „galima kalbėti apie tautinės kultūros *konceptus* tuo atveju, jei, verčiant į kitą kalbą, joje nėra koncepto kaip pažodinio ekvivalento: bekvivalentė leksika arba tai, kas dažnai vadinama „neišverčiamu vertime“, ir yra leksika, teikianti medžiagą tautinių – kultūrinių konceptų

palyginimui” (cit. Karasikas: 117). Rusų etnokultūrinio koncepto pavyzdžiu galima laikyti „*уедпорць*” t.y. „*dosnus*” suvokimą – turimos gerovės dalijimasis su kitais. Galima diskutuoti, ar rusų ir kitose kultūrose Hamletas yra konceptas.

2. Grupiniai (sociokultūriniai) – standartizuoti tam tikrai grupei (amžiaus, lyties, socialiniai ir kt.). Kultūrinių konceptų raiška nevienoda. Ji skiriasi nuo priklausymo vienai ar kitai socialinei bendrijai. Galima teigti, jei visuomenėje egzistuoja atskiros socialinės grupės, tai yra ir šių grupių konceptosferos. Yra individų socioetninė sąmonė, kurioje glūdi kultūriniai konceptai. Rusų sociokultūrinio koncepto pavyzdys yra – „жалость”: vyresnio amžiaus žmonių sąmonėje *mylėti reiškia gailėti*. Negalima teigti, jog Anglijoje darbininkai ir bankininkai kalba skirtingomis kalbomis, bet jų konceptosfera skirtinga.

Sociokultūrinių konceptų kilmė įvairuoja. Jų yra, jungiančių žmones į dideles grupes pagal amžių, lytį, išsilavinimą ir – tik į mažas grupes ar net subkultūras, šeimas. Pastarųjų grupių *konceptais* laikytinos specialios interpretacijos. Kaip tik tokį pavyzdį atranda V.I.Karasikas: „1990 m. Volgograde veikė vasaros stovykla „Интеграл” dalyvavusiems olimpiadose vaikams. Stovyklos nariai atvykimą ir išvykimą švėsdavo ceremonijoje „Žvakių šviesa”: pradžioje nariai vakarais rinkdavosi į vieną kambarį, gesindavo šviesą ir kiekvienas jų, laikydamas žvakę rankoje, pasakojo naujiems draugams apie save tai, ką norėjo, jog apie jį sužinotų. Prieš išvažiavimą visi pasakydavo, kokią nuomonę susidarė apie naująjį draugą” (15: 123). Šis ritualas, prisodrintas išgyvenimų, jausmų, jiems reikėsi kaip konceptas, turintis simbolinę prasmę.

Gali būti ir specifinių *konceptų*. Pvz.: *amerikiečių indėnų, gyvenančių Ramiojo vandenyno šiaurinėje pakrantėje, gentyje yra potlač- žmogus, pasiekęs aukštą padėtį; jis turi surengti ceremoniją – puotą, dovanodamas brangias dovanas visiems svečiams. Ritualas atliekamas tam, kad puotos organizatorius visiškai nuskurstų, taptų elgeta, bet įgytų labiausiai gerbiamo žmogaus statusą* (Karasikas: 123). Šios puotos kalbinė raiška vargu ar atskleidžia *koncepto* kultūrinę specifiką. Panašiu pavyzdžiu laikomas ir *senovės indų žmogaus gyvenimo pabaigos suvokimas: gerbiamas žmogus gyvenimo saulėlydyje turi palikti savo namus ir tapti senuku elgeta*.

Tautiniai ir grupiniai konceptai kartais gali turėti individualių bruožų, tarsi kylančių iš klausimo „kaip jūs suprantate vieną ar kitą dalyką ir pan.” (Popova, Sterninas: 7).

3. Individualūs (asmeniniai) – visiškai nestandardizuoti konceptai susidarantys iš skirtingų vaizdų. Čia priskirtini individualieji – autoriniai konceptai, išreiškiami raktiniu žodžiu, pasakytu vieno ar kito rašytojo, filosofo. L.P.Čerkasova individualųjį konceptą pagrindžia A.Tarkovskio lyrikos teksto pavyzdžiu: „*Дай каплю мне одну, моя трава земная,/ Дай клятву мне взамен – принять в наследство речь...*”, kuriame žodis *žolė* be

įprastos reikšmės įgauna naują prasmę – tampa poetui reikalingos jėgos, žinių šaltinio simboliu bei tarsi parodo, kuo žmogus po žemiškojo kelio pabaigos virsta, atminties ženklų (cit. Karasikas: 121).

Asmeninį kalbančiojo požiūrį parodo ir toks pavyzdys: nors rusų kolektyvinėje sąmonėje konceptas „*siela*“ reiškiamas dviem prasmėmis (1. Vidinis psichinis žmogaus pasaulis; 2. Nemirtingumas, nematerialumas), bet poeto G.V.Ivanovo individualioje sąmonėje yra dar ir kita sąvoka: ‚sielos‘ <mirtingos ir nemirtingos būtybės>. Tapačiai minimą konceptą suvokia ir lietuvių tautos rašytojas B.Sruoga, „Dievų miške“ vartodamas frazę „dūšelių aprašymas“, ja įvardindamas į Štuthofio koncentracijos stovyklą patekusius žmones.

A.Gudavičius, komentuodamas lietuvių poezijos pavyzdžius, irgi nepalieka nė menkiausios abejonės, kad „poetai atkreipia dėmesį į tai, jog vieni tikrovės aspektai kalboje pabrėžti, o į kitus neatsižvelgta, tad rekategorizuoja pasaulį, kurdami naujadarus, pateikdami naujas definicijas, pvz.: gyvenimas priskiriamas meteorologiniams reiškiniams (*Gyvenimas mano – vėjas palaidas* S.Nėris), keliai – gyvūnams (*Keliai lyg pavargę šuneliai/ Susirangė po kojom/ Aš dulkėtas jų nugaras glostau/ Šeimininko ranka* Just.Marcinkevičius), klevams – skambėjimo požymis, o rudeniui – varpai (*Ir klevai, ir klevai liepsnabokščiai/ Skamba rudenio vario varpais* P.Širvytis) (Gudavičius: 45). Poetų, vartojančių metaforas, kūryboje gana daug autorinių minčių, pvz.: kojos priskiriamos lietui, o skėtis – medžių lajai (*Lietus plonom stiklinėm kojom/ Po visą sodą bėginėja; Miško aikštelėj senas beržas/ Iškelė žalią kiaurą skėtį* H.Radauskas), petys – mėnesiui (*Eitum prisiglaustum prie peties gegužio...S.Nėris*), širdis – akmenims (*Akmenėlis turi šaltą širdį* S.Nėris), gyvenimui galima priskirti juoko požymį (*O juokis, gyvenime, juokis/ Pajaco juoku* S.Nėris), o pavasariui – jojimą (*Ir vienąkart, pavasari,/ Tu vėl atjosi drąsiai* S.Nėris). Be abejonės, tokias asmeniškias mintis galima vadinti individualiaisiais konceptais.

Į individualius konceptus galima pažiūrėti ir kaip į *konceptus*, aiškinančius vieną ar kitą asmeninę psichologinę būseną, pvz.: vieniems žmonėms vertybė yra *ramybė*, *dvasinis pasaulis*, kitiems – *kova* ir pan. Tokie individualūs *konceptai* kartais tampa elgesio dominantėmis, priskiriamomis socialinėms grupėms ir galinčioms pribrešti iki sociokultūrinio *koncepto* (cit. ten pat).

Keisdami įvairias žodžio šaknis ir afiksus (pvz.: lot. viator - ‚keleivis‘ <tas, kuris eina keliu> bei reviator ‚keleivis‘ <tas, kuris turi eiti tuo pačiu keliu kelis kartus>), pastebime, kad naujas žodis įgyja kitą prasmę ir tampa individualiuoju konceptu.

Apibendrinant norisi pabrėžti, jog gilios prasmės autorinės mintys, priskirtinos individualiesiems konceptams, ypač gausiai randamos poezijos (M.B.Borisovos pastebėjimu „M.Gorkio darbuose *konceptas чыдак* ‚keistuolis‘ reiškia ‚svajotoją‘: *Чыдаку украинаюм*

мур” (cit. Karasikas: 122), filosofijos, publicistikos (pvz.: rusų k. *конфатальность* - ,konfatališkumas’ <kelių skirtingų įvykių arba procesų fatališkas suvaržymas> (Karasikas:131) tekstuose.

1.5. IŠVADOS

1997 m. J.S.Stepanovo iniciatyva ir daugumos kalbininkų (A.Viežbickajos, S.G.Vorkačiovo, A.A.Zalevskajos, V.I.Karasiko, Z.D.Popovos ir I.A.Sternino) pritarimu imta griežtai atskirti **konceptą** nuo:

- **sąvokos**, mat abu yra skirtingų mokslų terminai. Pastaroji priskirtina logikos ir filosofijos mokslui, o studijuojamas mąstymo vienetas paskutiniu metu tapo pagrindiniu lingvokultūrologijos bei kognityvinių lingvistikos terminu.
- **žodžio**, nes leksema yra lyg raktas, atrakinantis konceptą, t.y. perteikiantis tik kelis svarbiausius jo bruožus, bet neatskleidžiantis visumos.
- **reikšmės**, nes ji atsiranda tik po koncepto susiformavimo žmogaus sąmonėje.
- **stereotipo**, mat pastarasis yra verbalinis vaizdas – paveikslas, griežtesnis, konkretnesnis, nei konceptas, kuris suvokimui teikia laisvumo.

Konceptai klasifikuojami dvejopai:

- **kaip kognityviniai vienetai**: paveikslas, vaizdinys, schema, sąvoka, prototipas, freimas, scenarijus, geštaltas. Visi šie kognityviniai vienetai glaudžiai šliejasi žmogui mąstant ir kalbant.
- **kaip mentaliniai kultūriniai vienetai**: tautiniai (etnokultūriniai, nacionaliniai), grupiniai (sociokultūriniai), individualūs (asmeniniai).

2. KONCEPTAS SALDUS LIETUVIŲ IR RUSŲ KALBOJE

2.1. LEKSEMOS SALDUS RAIŠKA LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNUOSE

Žodis neatspindi koncepto visiškai, tačiau jie vienas kitam turi įtakos. I.A.Sterninas ir Z.D.Popova (jiems pritaria ir V.I.Karasikas) tą pagrindžia svariu argumentu: „Žodis yra raktas, atrakinantis žmogui konceptą kaip mąstymo veiklos vienetą ir sudarantis galimybę juo pasinaudoti mąstant“ (22:21). Taigi leksema nutiesia kelią, kuriuo einant sužadinami konceptualūs mąstymui būdingi požymiai. Šiame skyriuje bus apžvelgiama, kokia leksemos *saldus* raiška užfiksuota lietuvių, o tolesniame - rusų kalbos žodynuose.

„**Dabartinės lietuvių kalbos žodyne**“ (toliau – DLKŽ) pateikiamos žodžio *saldus* 4 reikšmės:

1. turintis cukraus, medaus skonį: *Saldus* vynas. *Saldžios* uogos. *Saldūs* pyragaičiai. *Saldieji* žirniai. Mėgsta *saldžią* arbatą. *Saldūs* patiekalai. *Saldus* pienas. *Saldi* mėsa. *Saldi* sula. Kieno burna karti, tam ir medus *nesaldus* (flk.). Kas *saldu*, tai gardu (flk.).

2. prk. malonus: *Saldus* miegas. Po darbo *saldus* poilsis. *Saldus* sapnas.

3. prk. pernelyg meilus, lipšnus: *Saldus* balsas. *Saldi* šypsena.

4. prk. jausmingas: *Saldi* dainelė.

Rastas tik 1 frazeologinis posakis: **salduobė**: *salduobė* uogų. prk.: *Gyvenimo saldubės* (malonumai) (DŽ: 672).

Daugiatomio „Lietuvių kalbos žodyno“ (toliau – LKŽ) XII tome randamos tos pačios reikšmės tik šiame leidinyje, priešingai nei DLKŽ, yra gausiai pateikta pavyzdžių: 1. turintis cukraus, medaus skonį: *Saldų* skonį turi sudygusių grūdų miltai. Kaip bitės per pavasarį, kad šiluma pradest atvirsti, bekrauja medų *saldųjį*. Medus ir *saldus*, ir geras, o šuva neėda. Ilgaliežuviuo kaip *saldžiam* meduo vietos nėra (jį visi puola). Kisielių su cukrum arba *saldu* vandeniu valgo. Jei labai *saldūs* [valgiai], tai mano didas nevalgys. Išverda [kūčioms] kviečius i su *saldu* [v]andeniu valgo. *Saldžių* daiktų daug negali suvalgyt. *Saldžioji* gira tik vaikam. Jeigu išgertum šitą alų, įpilčiau *saldesnio*. *Saldžiosius* patiekalus reikia pritaikyti prie pagrindinių valgių. Cukraus pridėjo, pyragas išėjo *saldus* kaip medus. Su viržiais duona būdavo kai medus, net *saldu*. Prikepta žuvis, net *saldžios*. Privalgiau *saldučio* [medaus], net iš pilvo rūksta. *Saldžioji* žievelė (cinamonas). Ką sakė apynelis iš katilo emams? – Jei tu muni išvirinsi, *saldį* alų gersi. *Saldus* alutis padarytas, slauni giminėlė suprašyta. O ir prisdarė *saldujo* midulio, gardojo alulio. Išgėrė alų ir *saldų* midų. Ar tu nori alučio, ar *saldžiojo* midučio, ar čysto vandenelio? O mes laukėm tos viešnelės su *saldu* midumi, su baltais pyragais. Seniai užtaisė tuos baltuosius stalelius, seniai uždėjo *saldų* rincką vynelį. Už stalelio pasodina, *saldų* vyną geria. Duokit arielkos, duokit *saldžios*. *Saldi* arielkėlė, karčios ašarėlės. Apjuokdami juos bylojo, jog *saldaus* vyno apsigėrė. Tą

(medį) dėjo jis vandenina, tada tapo **saldus**. Linkmenų apylinkėje esą sakoma kartyji, **saldyji**. **Saldžių saldžiausysis**. **Saldžių saldytelis**. Kurkiena – mėsa **saldi**. **Saldesnė** mėsa ešerio. Oras kvepėjo pelynais, **saldžiu** mėšlu, šuntančia žole patvoriuose.

2. prk. teikiantis pasitenkinimą, malonus, mielas: Jau nė valgis jai negardus, nė miegas **nesaldus** V.Kudir. Jaunų dienelių **saldus** miegelis. Miegok, mergelė, **saldų** miegelį. Nors mano širdužė **saldaus** miegužėlio. Noriu miego, **saldaus** miegelio. Ui miege miege, **saldusis** miegeli. O per tavo **saldų** miegą man širdelė alpsta. **Saldumi** miegu bus nuspakajytas. Smertis man miegu **saldu** stoja. **Saldus** snaudulys ima, širdžiai malonu Žem. Už gerus darbus **saldžio** atilsio aukštybėse nu savo dievų gauti vylės S.Dauk. **Saldus** užsimiršimas, beveik kaip sapnas, nepalieka jo. **Saldus** tingumas merkia akis. **Saldus** nuovargis apėmė visą kūną J.Avyž. Ir ta viena mintis buvo jam **saldi** J.Balč. **Nesaldi**, sūnau, man ta teisybė P.Vaičiūn. Gerą gyvenimą, **saldį** turi – gyvenk. Jis žiūri jai į akis ir ieško to pažįstamo, taip jam mielo ir **saldaus** šypsni, kuriuo jis visada sutinkamas I.Simon. Ar patinku, kad taip **saldžioms** akelėms į muni veizi? Aš tau suteiksiu progos dar šimtą kartų pažinti moters meilės **saldžius** jausmus V.Krėv. **Saldžių** meilę pajutai. Vynas ir moterys – dvi **saldžiausios**, bet ir pavojingiausios pagundos J.Dov. Jungas ... manas **saldus** yra. Su **saldžia** linksmybe. Tu esi **saldusis** pasotinimas dūšios. Meilūs (**saldūs**) žodžiai. Pakajų žmonėms ... **saldžiais** reiškė žodžiais. Išvadžiodami juos **saldžiomis** kalbomis. Sako mokytiniais **saldį** pamokslą M.Valanč. Supdams tave, giedosiu **saldžių** giesmę. Tu **saldi** kaip nusidėjimas V.Krėv. **Saldžios** jos lūpos kai **saldinis** obuolas. **Saldi** kai svetima pati. **Saldus** bučkis kai medus. **Saldus** miegas. Po darbo **saldus** poilsis. **Saldžių** sapnų, ramių blusų (juok.). Karti pradžia, **saldus** galas.

saldu: Čiulba ulba paukštužėliai, tai man **saldu** miegotie. Visur **nesaldu** samdiniams A.Vien. Nelabai **saldu**, šeimninke, visko netekti V.Bub. **Saldu** už tėvynę nukęst V.Kudir. Dūšiai **saldu**, širdžiai ramu A.Baran. Šile volungės, strazdai gieda, klausantis net krūtinėj **saldu** J.Paukš. Kojas sopa – net **saldu**, kai atsisėdi. Ilgai miegoti galvoje **saldu**, ale atsibudus burnoje kartu.

saldžiai: **Saldžiai** pryš lytų miegtu. Nuvargę **saldžiai** užmigo. A junti, kaip mingi, **saldžiai** mingi? Aš pats savim vyguosu, **saldžiai** miegotie duosu. Svirnely **saldžiai** miegojau. Daugiau dirbsi – **saldžiau** miegosi. Ten tu skaniai miegosi, **saldžiai** pasiilsėsi. Viską gražiai išmanė ir **saldžiai** apie viską kalbėtie galėjo. Aš ... **saldžiai** jai kalbėsiu. Pakviesčiau į suolsėdžius tą mielą lakštingalą ..., kuri **saldžiai** giedojo. Varpai tau skambės **saldžiai**. Norėjo **saldžiai** jo palinksminti. Abidvi **saldžiai** pasibučiavo ir pradėjo kalbėtis. Suvalgęs pyragą ir išgėręs pieną iki puodelio dugno, Antanukas **saldžiai** apsilaižė V.Krėv.

3. prk. pernelyg meilus, isiteikiamai lipšnus: Jis girdi **saldų** Gaidienės balsą I.Simon. Ilga, plona, su **saldžia** šypsena ant lūpų I.Simon. Akis perkeičia tai į **saldžias**, tai į perdėm perveriančias V.Kudir. Bartuška buvo labai **saldžios** išvaizdos. Jo veidas pasidarė **saldutėlis**. Toks **saldus** ans jau buvo. **Saldus** liežuvėlis kaip meletos. Geras – kai prašo, **saldus** – kai gauna, kartus – kai atiduoti reikia. Tamsta esi **saldus** it pienas, bijaus, kad nesurūgtumi. Kalba saldi, bet nesveika. Kas saldžiai kalba, tas karčiai vaišina.

4. prk. sentimentalus: Ji skambina gitara, moka daugybę **saldžių** dainelių. Rašė iš piemenėlių gyvenimo **saldutes** idilijas. Eilėraštyje nėra **saldžių** spalvų bei intonacijų. Čiulbėti **saldžiai** apie meilę nemoku V.Myk-Put.

Sugretinus abiejų minėtų (DLKŽ, LKŽ) žodynų reikšmes, akivaizdžiai matyti, jog LKŽ iš pagrindinės reikšmės išvedamos dar ir kitos reikšmės, kurios yra retesnės vartosenos.

Prie pirmosios reikšmės, kuri aiškinama: turintis cukraus, medaus skonį, dar pridedamos ir tokios leksinės reikšmės:

prk.: malonus **Saldžių** votį gal turi? Kad duotų Dievas **saldžių** smertį. Mano kozonis yra **saldesnė** už medų ir mano dovanos **saldesnės** už medaus korį. **Saldus** kaip medus. Medus **saldus**, miegas **saldsnis**. Gėrimas **saldus** – gyvenimas kartus. Nuo **saldaus** protingas neatsisako. **Saldį** visi laižo, o kartį visi spjaudo. Kartaus niekas nelaižo, **saldų** – visi. Nebūk per **saldus** – visi laižys. Kol lūpos **saldžios**, tai visi laižo. Nebūk **saldus** nei kartus: **saldį** prarys, kartį išspjaus. **Saldų** nuryk, kartų išspjauk! Kieno burna karti, tam ir medus **nesaldus**. Svetimo ir čemerys **saldus**, o savo ir medus apkarsta. Bitutė **saldų** medų neša, bet irgi gylį turi. Labai kramtosi [bitės], bet medus **saldus**. Kad bitė būt **saldi**, visas jas vaikai išgaudyt. Kas yra už visus **saldsnis**? (miegas). **Saldus** gardus nevalgomas daiktas (miegas). **Saldus** gardus, ant torielkos nepadedamas. Teip aukštas, kaip stogas, teip mažas, kaip pelė, teip **saldus**, kaip medus (obuolys). **Saldus** – ne medus, pakabytas nelaša (kriaušė). Maža maža karvelė, gardus **saldus** pienelis (bitė). Kietas kaip akmuo, baltas kaip sniegas, o **saldus** kaip medus (cukrus). Anas paslenkęs ir atsigėrė, teip jam gera pasdarė, kad net liko burnoj **saldų**. Man kad tik **saldų** būt. Toj maža muselė, ir toj jaučia, kur **saldų**. Labai kartu regėsis, kas čia **saldų** regėjos. Kas **saldų**, tai gardu. **Saldų** – gardu, raudona – gražu. **Saldų** kaip du medu. Monika pasilenkė semti vandens ir staiga gerklėje pajuto kažkokį **saldžiai** kartų skonį P.Cvir. **Saldžiai** geria arbatą. Aš **saldžios** gert arbatos nenoriu. Įdėti **saldžiai** cukraus ir duoti gerti.

neraugintas, nesurūgęs, prėskas: **Saldaus** pieno, rūgštaus, visokio sriuobia. Kokio norit pieno – rūgšto ar **saldų**? Pienu **saldų** linus tai šliktuoja Pb. Košę su pienu liūbam valgysiam **saldžiu**. Noriu bulbų su **saldų** pienu. Rūgštus pienas **saldų** apipiltas. **Saldum** pienu apipila varškę. **Saldžios** smetonos nebepilsiu: nesusimuša sviestas. Karvės **saldus** pienas, o kumelės **saldsnis** (valstiečiui arklys reikalingesnis už karvę).

gėlas: *Karūšio yra į ežerus, į upes – į **saldžius** vandenis.*

salstelėjes (žymint augalų rūšį): Šitie **saldieji** tai nieko obuoliai. Kieti obuoliai, bet **saldūs**, labai gardūs. *Kažno ar yr per jį **saldų** obuolių. **Saldūs** obuoliai diržingi. Ir suvalgė obuolėlius **salduosius**. Paliepės (grybai) **saldžios**, grūšios, kietos. Maniutele sesutele, **saldyja** uogele! **Saldieji** svogūnai. **Saldieji** žirniai. **Saldieji**, mažieji ridikėliai. Pirmiau **saldūs** buvo miežiai: šešiaeilius ka pasėdavai, tai [alui] nereikdavai cukro. Kas pirmiausia prašnekės, tas viską suris be duonos, be druskos, kap **saldų** gručką. **Saldus** medelis (saldymedis). **Saldusis** medis. **Saldžios** bulvės (pašalusios).*

Iš antrosios perkeltinės reikšmės, apibūdinamos teikiantis pasitenkinimą, malonus, mielas, išvedamos šios leksinės reikšmės:

svaiginantis, lepinantis savo stiprumu: *Nuo Griaužinio smūgio jį apėmė **saldus** silpnumas J.Avyž. Jauteliam reikia naujos žagrelės, vaikeliui reikia **saldaus** (skaudaus) botago. Taip skaudžiai sumušė pirštą, kad net **saldų** pasidarė. Susimušiau koją, skauda, net **saldų**. Musės piktos, bus lietaus: kad įkanda, net **saldų**. Net **saldų**, kap noris valgyt. Taip įsinorėjo gert, kad net **saldų**.*

graudus, gailus: **Saldžios** iš akių ašaros byrėjo A.Baran. Prisedau ant suoliuko ir **saldžiai** apsiverčiau A.Vien.

švelnus, skanus, meilus (apie kvapą): **Saldumi** tave kvapu papildytų. *Ponas suuodė **saldų** kvapą. Pučia iš darželio **saldų** gardų kvapą. Pučia **saldus** vėjelis, krenta lengvas lietelis A.Strazd. Bijūnelis pražydės, tai jis **saldžiai** nekvepės. Tykumai dieneliu, nekruta nei lapas, eina iš darželio **saldžiai** gardus kvapas.*

brangus, maloningas, meilingas: *Kur mes nenorėsim savo tėviškės: tėviškė – **saldi** žemė. Buvo minėta giminytės **saldūs** vardai, **saldžios** bičiulytės ir da žodis **saldžiausias** už viską – meilės tai žodis V.Kudir. Atminimas patis **saldaus** vardo tavo. **Saldus** yra Viešpatis Dievas. O **saldžioji** merga Marija. Dvasia **saldyji**. Teikis ižtiest **saldžiausias** ... rankas tavas. Iš jo **saldos** burnos girdėjau. Vėjelis lėtas gimtinės dūmais padvelkė **saldžiai**.*

Be to, LKŽ ir frazeologinių junginių teikiama gerokai daugiau:

saldi bėda juok. uošvė: *Taip jam gana, o čia dar **saldi bėda** atvažiavo.*

saldžia burna su noru, godžiai (valgyti): *Nevirsiu nieko vakarienei, suvalgyste kopūstus **saldžia burna**.*

saldus liežuvis apie meilikautoją: *Nuo to noriu tave apsaugoti. O, be to, tu jauna, vyrai turi **saldų liežuvį** I.Simon.*

saldų širdžiai (ant širdies) smagu, laiminga: *Marelė laiminga, net **širdžiai saldų** Žem. Net **saldų ant širdies**, lengviau atsikvėpiau Žem.*

saldžiu miegu užmigti mirti: *Terbas nešini ejo [seniau elgetos], **saldžiu miegu** užmigs liuob.*

saldžioji liga - cukraligė: *Saldžiąją ligą pripažinom ištyrę.*

saldų tancių šok sakoma žmogui, neturinčiam ką veikti: *Pirštą į dantis įsikandusi, saldų tancių šok!* Žem.

saldžioji votis (dedervinė) labai niežtintis išbėrimas, egzema: *Jam ne niežas: saldyja votis jam. Gal jis saldyją votį turia, kad teip kasos? Saldžiąją votį diedas turi, raudonas visas, beria. Saldžiai nevalgyk, pupų ankštis nuvirus gerk – praeis saldžioji dedervinė ir be mosčių* (LKŽ: 71 – 74).

„**Frazeologijos žodyne**“ (toliau – FŽ) 4 leksemos *saldus, saldžiukas, salduma, saldė* turi tokius perkeltinės reikšmės posakius:

Ir saldaus, ir rūgštaus ragavęs daug patyręs: *Esu jau visko ragavęs: ir saldaus, ir rūgštaus, ir smokučių, ir žalių ropučių.*

Nei saldžiai, nei karčiai apie nebendraujančius: *Aš su kaimynais nei saldžiai, nei karčiai.*

Saldžiukas, saldžiuku neštis būti perdėtai lipšniam: *Akyse saldžiuku nešas, o už akių pelynu kvepia.*

Saldumos ir gardumos matyti gerai gyventi: *Saldumos ir gardumos mažai mačiau, tik vargo regėjau daug.*

Salde šokti stengtis įtikti: *Salde jis prieš poną šoka.*

Salde šok sakoma nežinančiam, ką veikti: *Ką man veikt? – Ugi salde šok! Jei neturi ką veikti – salde šok!* (FŽ: 596).

2.2. LEKSEMOS SALDUS RAIŠKA RUSŲ KALBOS ŽODYNUOSE

„**Aiškinamajame rusų kalbos žodyne**“ (2005 m. parengtame V.V. ir L.E.Lopatinų) leksema *сладкий* aiškinama 3 reikšmėmis:

1. Turintis malonų skonį, būdingą cukrui arba medui. *Сладкое кушанье. Любить сладкое. Сладкий пирог* **saldus**;

2. Malonus, suteikiantis malonumą. *Сладкие сны. Сладкая жизнь. Ему там не сладко* (reikšme *blogai*) **malonus, smagus, saldus**;

3. prk. Pataikūniškai paslaugus, meilikuojantis. *Сладкое выражение лица* **saldus, pataikūniškas** (10: 597).

Panašūs apibūdinimai rasti ir S.I.Ožegovo, N.J.Švedovos 2005 m. parengtame „**Aiškinamajame rusų kalbos žodyne**“. Tačiau šalia (iš viso yra 5) žinomų aiškinimų sudarytojai dar pateikia ir tokį: Desertas, trečiasis valgis. *На сладкое – мороженое* (11: 728).

V.I.Dalio aiškinamajame rusų kalbos žodyne žodis *saldus* (*сладкий*) pagrindžiamas tokių reikšmių pavyzdžiais:

1) skanu: *У богатого все сладко, все гладко. И сладко, да не сытно. Сладкая ежа не придет лежа. Не припаса снасти, не жди сласти. Так сладко, что того и гляди язык проглотишь. Ешь горькое, доберешься до сладкого. Не вкусивь горькаго, не узнаешь и сладкаго. Криво дерево, да яблоки сладки. Где сладко, там и падко. Сладкаго досыта не наешься. Сладко естся, так плохо спится. Сладка похлебка, да бока колеть. Был я у друга, пил я воду, слаще меду! Ни солоно, ни сладко. Сладко, сладко жених прислал, а слаще того сам привезет. Парень сластоежка, что ни день, то сыроежка. Без соли не сладко, а без хлеба не сытно. Жить гладко, пить есть сладко.*

2) malonu: *Сладкая ложь лучше горькой правды. Слово твое слаще меду* (9: 217).

„Rusų – lietuvių kalbų žodyne” (išleistame 1985 m.) prie definicijos *сладкий* pateikiami 6 reikšmių apibūdinimai:

1. *saldus, saldinis, (pa)saldintas: сладкие ягоды - saldžios uogos, сладкий запах лип -saldus liepų kvapas, сладкое яблоко - saldinis obuolys, сладкий чай - (pa)saldinta arbata;*

2. *сладкое: 1) saldumynai, saldėsiai; 2) šnek. desertinis patiekalas, desertas (pietų rabaigoje): На сладкое подано мороженое. Обед без сладкого.*

3. *prast. saldus, skanus: (кусок kashnis);*

4. *prk. malonus, smagus, saldus: сладкая жизнь – smagus [malonus, saldus] gyvenimas, сладкий сон – saldus miegas, сладкий поцелуй – saldus pabučiavimas [bučkis], сладкие грезы – malonios [mielos, smagios] svajonės [svajos];*

5. *prk. saldus, pataikūniškas, meilikaujamas: сладкие речи – meilikaujamos [saldžios] kalbos;*

6. (tik pilnoje formoje) kai kurių maisto produktų pavadinimuose: *сладкий перец – saldieji pipirai, saldžioji paprika, сладкие сыры – saldieji [saldiniai sūriai], сладкое масло – saldus sviestas (ne sūdytas)* (13: 116 – 117).

„Rusų kalbos sinonimų žodyne” (parengtame Z.E.Aleksandrovos 1975 m.): prie antraštinio žodžio *сладкий* pateikiami 3 aiškinimai: 1. cukrinis; 2. malonus; 3. pernelyg meilus, saldus (8: 493).

Plačiausiai straipsnis *сладкий* (net 7 reikšmėmis) aiškinamas senesniame „Rusų kalbos keturtomyje žodyne” (1984 m.):

1. Turintis malonų skonį, tipiška cukrui, medui: *А позавчера папа нас грушами угощал. Сладкие, как варенье! (Чехов). Я положила три куса сахара в чай. Я знаю, что ты любишь совсем сладкий* (Светлов).

Matyti, kad iš šios semos dar išvedamos ir tokios 3 sememos:

1.1. Valgis, pagamintas su cukrumi, medumi, uogiene ir pan. **Сладкий** пирог. *Сварите сладкую манную кашу, с вареньем, что ли* (Панова).

1.2. Malonus kvapas, primenantis medaus skonį. *Из сада несло сладким запахом лип, стоявших тогда в полном цвету* (Тургенев). *Когда уличное движение затихает, начинается чувствоваться сладкий медовый запах цветоов* (Зыков).

1.3. Labai stiprus, per saldus kvapas. *Белые акации пахли так сильно, что их сладкий, приторный, конфетный аромат чувствовался на губах и во рту* (Куприн).

2. Valgis, pagamintas su cukrumi, medumi, uogiene, taip pat saldainiai, konditerijos gaminiai. *Вам нужно похудеть, Мама! Перестаньте есть сладкое и мучное* (Толстой).

Artartoji sema šnekamojoje kalboje turi tokią papildomą deserto sememą: *И обедать не буду никогда, даже когда на сладкое печенье яблоки* (Горький).

3. Skanus. *Хлеб слаще нажитый трудом!* (Крылов). *Видно, воевал я с кадетами за то, чтобы опять богатые лучше меня жили? Чтобы они ели сладкий кусок, а я хлеб с луком* (Шолохов).

4. prk. Teikiantis laimę, džiaugsmą (kalbant apie gyvenimą, likimą). *Сладка ли жизнь крестьянине? И долго, долго дедушка /О горькой боле пахаря / С тоскою говорил* (Некрасов). – *Ой, девоньки, девоньки! Не сладка боля рабья, а того горше – бабья* (Горький). *Перед нами чаша жизни сладкой* (Баратынский). *Скажи ж ты нам по-божески: сладка ли жизнь поповская?* (Некрасов).

5. prk. Malonus, teikiantis pasitenkinimą, pasimėgavimą. *Сладкие грезы. Сладкий сон* (спокойный крепкий). *Сладкий сон и в бурю храбрых успокоит* (Рылеев). *На заре она сладко так спит* (Фет). *Так сладко работать пока рассветет* (Блок). *Я с вами знал / Все, что завидно для поэта: / Забвенье жизни в бурях света, /Беседу сладкую друзей* (Пушкин). *Она плакала сладкими слезами счастья* (Горький).

Ūra išskiriama dar papildoma semema: Malonu klausai (balsas, garsas). *Говорит с кем – нибудь, и звуки голоса ее так сладки, так приветливы* (Толстой). *Сладкая, страстная мелодия с первого звука охватывала сердце* (Тургенев).

6. prk. Meilikaujantis, perdėtai pataikūniškas. *И перед ней также стоял он теперь с тем же заискивающим, сладким, холопскипочтительным выражением, какое она привыкла видеть у него в присутствии сильных и знатных* (Чехов). *Буржуям век не доверял и доверять не буду, меня сладкими речами не проведешь. Речи сладкие стал он, лукавый, мне нашептывать ночью и днем* (Плещеев). *И начнешь сатирический стих в комплимент перелаживать сладкий* (Некрасов). *Сладкие фразы. Говорит так сладко, чуть дыша* (Крылов).

7. Tiktai pilnose formose pavadinti kai kuriuos maisto produktus. *Сладкий перец. Сладкие сыры. Сладкое молоко. Сладкие огурцы.* (14: 130).

2.3 KONCEPTO SALDUS RAIŠKA LIETUVIŲ IR RUSŲ KALBOS TEKSTYNUOSE

Remiantis 838 lietuvių kalbos pavyzdžiais, surinktais iš elektroninio tekstyno (www.donelaitis.vdu.lt) ir 1354 rusų kalbos pavyzdžiais, rastais Maksimo Moškovo elektroninėje bibliotekoje (www.lib.ru), matyti, jog konceptas saldus abiejose kalbose dažniausiai suvokiamas tiesiogine reikšme kaip skonis, kvapas (jų požymiams įvardinti, surinkta daugiausia pavyzdžių).

SKONIS (surinkta 110 lietuvių ir 289 rusų kalbos pavyzdžiai).

Sutampa tiek lietuvių, tiek rusų kalbos pavyzdžiai, kuriais teigiama, jog saldus būna:

Skonis (*Mūsų skonis, europiečių akimis, pernelyg saldus. Skonis buvo keistas, karčiai saldus. Какой сладкий отворотительный вкус! Она прокусила кожуру: вкус был необычайный сладкий. И сладкий или кислый вкус на языке.*).

Medus (*Liepom kvepiantis, saldus liepinėlėje medus. Saldus bičių medus. Saldus ar kartus čia sukopinėtas medus? Medus per stiklą atrodo saldus, o paragauti negali. Nors medutis ir saldus, niekada nebūk godus. Kodėl medus ir saldus, ir gardus, o šuva neėda? Сладкий душистый горный мед. ...приторно сладкий тяжелый мед.*).

Cukrus (*Gal ir cukrus bus nesaldus? Princesė pasivaišino saldžiu cukrumi ir citrina. Сахар сладкий, а все вместе – это вы. Да сахар сладкий.*).

Saldainiai (*Gurmaniškas džiaugsmas – šokoladinių saldainių dėžė, kurioje yra rankiniu būdu ragatinti saldūs šedevrai. Это крошечный мешочек, набитый сладкими конфетами*): **ledinukai** (*C таким видом будто сосал сладкий леденец*), **karamelė** (*...утратившие грозный смысл сладкими карамельками проскальзывали во рту*).

Uogienė (*Mėlynių uogienė tiršta ir saldi. Доктор молча слушал эти звуки стакан за стаканом пил крепкий чай со сладкими вишневым вареньем.*).

Pyragas (*Ant žydų naujamečio stalo turi puikuotis saldi pyrago pynė, obuoliai su medumi, vynuogės – kad metai būtų „saldūs“. Britai per Kalėdas vaišinasi ne tik keptu kalakutu, saldžiu pyragu su įdaru, šokoladu, bet ir sūriu. А вот еще один пирог Фрица сладкий. Но как –то за обедом неосторожно дали ему сладкий пирожок.*).

Tortas (*Komandai nugalėtojai įteikta Švietimo ministerijos taurė, diplomai, žetonai ir saldus tortas. Na, tortas bus saldus saldus! Saldus varškės tortas be cukraus. ...я птичьи потроха или прекрасный сладкий торт. Она откусывала большими кусками сладкий торт.*).

Arbata (*Jie šnekučiuojasi pustyliai, arbata saldi, gaivinanti, pyragas beveik pasotina praalkusius... Pasiūlykime pusrūčiauįant pamatyti, kokia arbata puodelyje: karšta ar šalta, saldi ar ne. Veikia kulinarų būrelis – visiems privalomas, kad žinotų, kodėl arbata saldi ir kad blynai kerami keptuvėje. Arbata būdavo keistai saldi. Дала им чаю - сладкого... Мы можем иметь чай, даже сладкий! Ты среди пьяных и полупьяных пьешь свой крепкий очень сладкий чай. На чай хозяйский слишком сладкий,/ На плоскость дам на тон мужчин... Твоя мать дает мне твой сладкий чай).*

Kava (*Pobūvio pabaigoje paduodama kava, ji paprastai būna juoda ir saldi. Karaliui patiko saldus juodas skystis – kava. Ak, kokia kvapni ir saldi buvo kava, kurią jie gėrė prieblandoje. В той бутылке был сладкий кофе. Потягивая приторно сладкий кофе, мы смотрели... Люблю, знаете ли, сладкий кофе).*

Skystis (*Į purkos paviršių išsiskiria lipnus saldus skystis. Nuo medinio šaukšto į puodą atgal tįsta juosvas, iki aitrumo saldus, kvėpiantis skystis. Время от времени он пил густую и сладкую полупрозрачную жидкость, которую прине охранник).*

Alkoholiniai gėrimai: degtinė (*Karti, karti, Šilinė karti, kad pasibučiuoti, tai būt saldi! Patikdavo ir žalias vynas iš storo stiklo taurių, saldi ir karti arielka. Настолько упившейся за ужином сладкой водкой на облетихе что позволившей себе утверждать...), brendis* (*Praėjusiais metais pasirodė ir iš karto buvo pamėgtas saldus „Alitos“ brendis. Ром обжигал сладкий и крепкий испанский бренди. Две большие булки домашней выпечки сладкий бренди пирог), vermutas* (*Barbero Bianco – baltas, saldus, desertinis vermutas, pasižymintis deimanto skaidrumu. Сладкого вермута на одну треть бокала, а не на половину), šampanas* (*Toks kulinarijos šedevras prancūzų gurmanų supurtytų panašiai kaip saldus „Alitos“ šampanas. Pusiau sausas, sausasis saldus šampanai įvertinti sidabru. Gaminamas ir saldus šampanas. Saldų šampaną pirkėjai labiausiai perka. Pergalės šampanas kaip ir anksčiau saldus! Шампанское у вашей мамышки слишком сладкое. Вы какое любите шампанское: сладкое или сухое?), vynas* (*Pusiau saldus ar saldus vynas geriamas vienas kaip desertas. Saldus baltas vyans turėtų būti derinamas su neypatingai saldžiais desertais. Kartais vyną net reikėdavę skiesti, toks jis buvęs saldus ir tirštas. Šitas vynas saldus kaip ambrozija. Vynas – tas saldus ir svaiginantis syvas. Ragauju vyną, jis šleikščiai saldus. Вино здесь сладкое и жизнь мирная. Златом рогов освечу полдвораб сладким вином поезжан напоюб всех особливей невесту твою...), alus* (*Alus „Pilsner“ nėra nei pernelyg rūgštus, nei saldus. Biržai dar visai neseniai gamino alų, kuris buvo ryškiai raudonas ir saldus kaip medus. Jeigu rūgstantis alus dar saldus, o rūgimo procesas silpnėja, tenka alų pašildyti. Нет, не пойдет на пользу мужчине такое замечательное сладкое пиво!).*

Pienas (*Maistas, kuriame yra gausu cholesterolio: kiaušinio trynys, saldus pienas. Ir išsyk patikėdavai, kad pienas saldus kaip kūdikio sapnas, kurio atsigėręs, prailginsi gyvenimą dešimčia metų. Pienas „Rudenėlis“ yra ne toks saldus, mažesnio kaloringumo ir tinka vyresniojo amžiaus žmonėms. ...ee сладким молоком. Когда вдали от житейских бурь впивал я сладкое молоко... Он заказал сладкое молоко и пирог. Картошку ту будут варить и есть с солью, запивать*).

Varškė (*Įdarui tinka saldi varškė. Не смог рассеять даже сладкий творог со взбитыми сливками*).

Grietinė (*Kai man padavė maišą, ten buvo net ir ta saldi grietinė. ...Был вид котов, обожравшихся сладкой сметаны*).

Sriuba (*Tai saldi karšta alaus sriuba su džiovintu sūriu. Sriuba tai per karšta, tai per šalta, tai per sūri, tai per saldi. O gal saldi vaisių sriuba su medžio grybu?*), **sultinys** (*Говорят, получался сладкий отвар*).

Košė (*Helena kartais ateidavo į Benučio namus, atnešdavo saldainių ir dar tokios skanios baltos košės, ji būdavo saldi, kvėpėdavo pienu. Saldi grikių košė. Tądien, kai lankėmės, vakarienei buvo ruošiamas saldi košė iš kvietinių kruopų, pagardintų cukrumi. И действительно, зерновки манника и каша из них сладкие*).

Mėsa (*Argi tau, Kostai, saldi ta mėsa? Aš perku iš fermų – tokių mėsa saldi*), **kiauliena** (*Tačiau paklaustas, ar, jo manymu, saldi kailiena patinka lietuviams, vaikinai tik atsidūsta. ...со струйками будто живой крови сладкое свиное мясо. Каждый готов подкрепить свои силы сладким мясом*).

Duona (*Duona visada nuolankiausiai saldi, ją galima glostyti ir minkyti, deginti ir pjaustyti, kramtyti ir sotintis. Tokia saldi, tokia saldi toji duona... Их хлеб – не сладкий хлеб*).

Gėrimas (*Kai taurė ištuštėja, dugne visada lieka nuosėdų, bet gėrimas taurėje toks saldus, kad nesvarbu ir tos nuosėdos. Jei saldus gėrimas ant jos užpilamas, klaviatūrą tenka keisti. Gėrimas – gaivus, lengvas, saldus, malonaus aromato ir skonio. ...как какой-нибудь тягучий, прохладный, безмерно сладкий напиток... Предвкушая удовольствие, он уже чувствовал, как крепкий и сладкий напиток разливается теплом по всему телу. Мы перешли в другую комнату, чтобы выпить басу сладкого напитка*).

Sula (*Pušynai jau pražydo pirma laiko, uogienojai net garbanojasi iš nekantrumo, beržų sula labai saldi... Šniokšt, šniokšt virsta kaip geri rugiai ėdama viksva, trykšta iš jos vidurėlių saldi sula. Alkanos bitelės maitinasi saldžia sula. Бежал сладкий березовый сок*).

Gira (*Eikš, Sigute, eikš dukrele, / Nusidirbai per dienele / Kviečia ragana geruoju, / Šviežia duona dar garuoja, / O gira saldi be galo. Это леденцы и сайки, это сладкий квас...)*).

Vanduo (*Pamatė įspūdingus krioklius, kurių vanduo buvo tyras ir saldus. Tyrimai patvirtina, kad saldus vanduo kūdikiams malšina skausmą. Viešpats parodė medį, kurį, kai įmetė į vandenį, šis pasidarė saldus. Vanduo tame inde pasidarydavo saldus. O, amžinasis ir nepasiekiamasis vandeniū, skaidrus ir saldus! Kad ir be cukraus, vanduo man rodėsi saldus. Kol žmogus sveikas, ir vanduo jam saldus. Недалеко от нашего столика под стеклом буфетной стойки тускло мерцали бутылки со сладкой водой. Повсюду богатство сладкой воды, и близка она. Вода была чистая и сладкая).*

Vaisius (*Minkštas, sultingas, saldus arba saldžiarūgštis vienas vaisius sveria 1,52 g. O jo vaisius mano gomuriui saldus. Vaisiaus minkštimas žalsvai gelsvas, standus, pakankamai sultingas, saldus, aromatingas. Liūdna, tačiau žiedas nuvytęs, o vaisius – kartus ir saldus jau sunokęs. Skanu buvo saldus mango vaisius, apibarstytas druska ir raudonaisiais pipirais. Šis saldus vaisius buvo socialinės gerovės simbolis. Там жаркое солнце, там много сладких плодов и хорошая охота. Не приносило никаких плодов, во всяком случае сладких. Так сильный порыв ветра обрушивает с дерева плод – созревший, сладкий и сочный. Оставь ты мне показываешь сахар а где же сладкий плод?).*

Valgis, patiekalas (*Jeį valgot svečiuose ar valgykloje, pasirinkit tokį valgį iš gausybės kitokių, kad nebūtų riebus ir saldus. Его подают бесплатно, в качестве приложения к любому блюду, как сладкому, так и соленому. Съедено было много сладкого).*

Kremas (*Pavalgai ir daugiau nebelenda – kaip saldus kremas prie silkės. И божественный сладкий крем на закуску. Можно пить со сладким кремом).*

Sūris (*Pirkėjų mėgstami lietuviški saldūs varškės sūriai. Жарное с самым разнообразным гарниром, особенно вкусное сладкое сыр...), sūrelis* (*Desertinis saldus varškės sūrelis gaminamas ir su erškėtrožės vaisiais).*

Padažas (*Padažas turi būti kremo tirštumo, nei rūgštus, nei saldus. ...нечи обалденный китайский кисло – сладкий соус состоящий из зеленой репы. Каша рисовая со сладкой подливкой).*

Prieskonis (*Tas saldus prieskonis iš dalies išnyksta. Saldus žydinčio svogūno laišką. Сладкий привкус во рту сводит скулы): pipiras* (*Visi virėjai gavo vienodus produktų krepselius, kuriuose buvo apelsinas, saldus pipiras, dvi bulvės. Перец болгарский сладкий), bazilikas* (*Sudžiovinti baziliko ūgliai, lapai žiedynai būna rudos spalvos, o skonis ir kvapas – maloniai saldus. Шнитт лук, сладкий базилик, чеснок и оливковое масло. В тушеные моллюски нужно обязательно добавлять листья сладкого базилика).*

Žolė (*Saugokis, Vytule, tos žolės; ji saldi, bet klastinga kaip angis. Tujanajos žolė labai saldi. Только они знали, как отличить сладкую осоку от обыкновенной).*

Tik lietuvių tautai būdinga, kad saldžiu skoniu pasižymi:

Obuoliai (*Gražūs, skanūs, dideli obuoliai: „Adersleberio kalvilis“ saldus, išsilaiko iki gegužės mėnesio. Gerai užsirekomendavo dvi estų veislės: „Telesaris“ ir „Kaštelė“ – obuoliai saldūs, laikosi iki vasario. „Revelio kriaušinis“ labai skanus, saldus, tikras lietuviškas*).

Maistas (*Yra suskaičiuota, kad sveikas maistas, turintis daug sudėtinių angliavandenių, yra pigesnis nei riebus ir saldus maistas. Saldus ir riebus maistas gerai, tik ar tai jau galas?*).

Alkoholiniai gėrimai: portveinas (*Saldus portveinas tinka prie sūrių), misa (Jei salyklas prastesnės kokybės, blogai sąla, tai nutekinant misa bus nelabai saldi), midus (,-Tai bent midus! Ir ne per saldus! Ir su sambrėškio juosviu!“- geria ir giria Krėvos rikis Vismantas*).

Skanėstas (*Vienoje rankoje – kavos puodelis, kitoje – saldus skanėstas. Kas mėgaujas plovu, saldėšiais ir vynu, - nevėkšlos!*).

Tyrė (*Saldi moliūgų ir svarainių tyrė tinka prie mėsos patiekalų. Saldi tyrė su imbieru*).

Omletas (*Kaip paprasta ir skanu – saldus omletas*).

Produktas (*Saldus produktas, kuriuo jojikas vaišina sėkmingai pasirodžiusį savo žirgą*).

Daržovė (*Valgoma ši daržovė tiek žalia, tiek virta ar kepta: virta ji tampa saldi*),

Paprika (*Tradicioniai prieskoniai: aštri ir saldi paprika, citrinų sultys, petražolės*).

Kraujas (*Kraujas saldesnis už medų. Rudavo sukepęs kraujas – jis turbūt saldus. Tas pajuodęs kraujas, nors ir juodas, bet saldus*).

Vien tik iš rusų kalbos pavyzdžių matoma, kad saldu skonį turi:

Uogos (*...когда они отрывали зубами пыльные сладкие ягоды. Красивая ягода и до притору сладкая. Падають вниз спелые и очень сладкие черные ягоды): spanguolės (Но не все знают, что самая-самая хорошая клюква, сладкая), vynuogės (Самый сладкий виноград всегда растет на склонах действующих вулканов. Самых румяных яблок и самого сладкого винограда!), avietės (Малину я люблю она сладкая), slyvos (Кушая сладкие сливы, женщина говорила), bruknės (Вкусная брусника, сладкая), žemuogės (Никогда еще земляника не была столь сладкой).*

Gėrimas: sultys (*То из нее начинает вытекать сладкий сок. Сквозь них в мои струится сладкий сок*), **limonadas** (*На вкус его угощение оказалось похожим на не слишком сладкий лимонад. И лимонад был не слишком теплый и не слишком сладкий*),

kisielius (Продается сладкий вишневый кисель), **kompotas** (Сладкий компот из персиков).

Alkoholiniai gėrimai: likeris (Это турецкий ликер, удивительно сладкий. Надо пить сладкий, тягучий ликер), **punšas** (Пили сладкий пунш).

Sirupas (...то ли сладкий сироп и однако испытать величайшую радость... Они пили сладкие разноцветные сиропы).

Kriaušė (Друзья позавтракали земляникой и сладкими сочными грушами).

Batatas (Даже сладкий батат нельзя есть без соли), **bulvė** (Вот она сидит на школьном крыльце и ест сладкий картофель. Он выкапывал сладкий картофель).

Figos (...как он съел так много сладких фиг?).

Riešutai (В конце концов я нашел в долине настоящие орешки. Светила луна, и они лакомились медом и сладкими орешками): **migdolas** (В долине растет сладкий миндаль).

Pudingas (...надутую подушку, не то сладкий пудинг. Ели сладкий рисовый пудинг).

Tešla (Она давала ему кусочки сладкого теста из своих рук. В начищенных до ослепительного блеска медных котлах вздувалось сладкое тесто).

Šaknis (Им удавалось выкопать сладкий хрустящий корень. Это огромные животные лакомились их сладкими корнями).

Džiūvėšiai (Они пьют чай со сладкими сухарями. Любит сладкие сухарики к чаю).

Vaškas (Ребята начали сосредоточенно жевать сладкий воск)

KVAPAS (surinkta 53 lietuvių ir 280 rusų kalbos pavyzdžių).

Abiejose kalbose rasti pavyzdžiai, rodantys, kad saldus, t.y. malonus, būna:

Aromatas (Saldus aromatas tikriausiai irgi siejasi su šviesiausiomis gyvenimo valandomis. Kai pakelėje pilkais kamienais išsirikiuoja sandalmedžių giraitės, pro pravirus langus plūste užplūsta jų sodrus, saldus aromatas. Сладкий аромат наполнял воздух. От них и шел опьяняющий аромат, душистый и приторно – сладкий).

Kvapas („Kas valgo šokoladą, to burnos kvapas visada saldus“ – taip 1705 m. rašė daktaras S.Blankardis. Они протиснулись между металлическими шкапами и попали в уютную комнатушку с сильным муторно – сладким запахом. ...ежедневно возивших лес из-за Житивки и оставлявших в запыленном воздухе незнакомый сладкий запах. Пахла чем-то сладким. Потерев носом не слишком сладкий запах).

Medus (*Liepos buvo ką tik sužydėjusios, ir saldus medaus kvapas plūkojo giedrame ore. Net žiedų ir tu nebėliko, tik saldus medaus kvėpėjimas vis tebeisuko apie patį nosies galiuką. Они стояли, высокие и стройные, густо усыпанные цветами, испускавшими сладкий запах меда*).

Oras (*Saldus oras buvo, labai saldus kaip medus. Мы спускаемся вниз, сквозь сладкий утренний воздух. ...как грудь раз за разом наполняется чистым и сладким воздухом. Он открывает окно и в него врывается сладкий летний воздух. Проклятый сладкий воздух! Они вдыхали сладкий воздух планеты. Чувствую, как сладкий и хрустящий воздух бьется в грудь. Воздух сладкий, атмосфера самая пасторальная*).

Gėlė (*Saldus gėlių kvapas netruko išsikvoti vietą parfumerijos parduotuvėje. В открытое окно заглядывали ветки белой акации, иногда роняя на стол нежные, сладко пахучие цветы. Все цветы сладко благоухали... Долины и дуга сладко запахло цветами*).

Jazminas (*Jau seniai nubiro svaigus ievų šerkšnas, ištirpo saldus jazminų kvapas. В комнату волеялся порыв ветра, принесший с собой сладкий запах жасмина. Сладкий запах жасмина дали ему такое острое чувство...*).

Dūmas (*Saldus klevinių malkų dūmas. И дым сладкий, как сахарный. Сладкий дым наполнял рот. Сладкий дым поднимался к куполу и исчезал. Их вместе собой укроет горько-сладкий дым. Сладкий запах дыма и кушаний из кухни*).

Puvėsis (*Aplink tvyrantis puvešių kvapas savaip net saldus, svaiginantis. И все равно в столичном воздухе витал тепловатый и сладкий душок тления*).

Saldus kvapas rečiau suvokiamas ir kaip **nemalonus** (*Karčiai saldus kvapas pažadino manų tiek daug prisiminimų. Раздался более тихий бумажный шелест, и кисло – сладкое облако алкогольного перегара*).

Lietuvių tautos žmonėms (be aukščiau išvardytų dalykų, būdingų abiems kalboms) saldžiai kvėpia:

Žiedai (*Saldus žiedų kvapas užliejo mano laukinę širdį*).

Ievos (*Pro atvirus langus skverbėsi saldus ievų kvapas. Šnirpšles vis tebevirpina ką tik sužydėjusių ievų kvapas, baltas, saldus, minkštas*).

Uogienė (*Saldus uogienės kvapas, viliodamas širšes, skverbėsi į svetainę*).

Migdolai (*Saldus migdolų kvapas*).

Jis netgi **gali priminti** (*Kvapas buvo saldus ir priminė vaikystę*).

Iš rusų kalbos pavyzdžių matyti, jog šios tautos žmonėms malonų kvapą turi:

Nektaras (*Может быть, он полон сладкого нектара...*).

Liepos (*Оставалось надеяться что им придется по душе сладкий запах цветущих лип. Немного погодя я почувствовала сладкий запах лип*).

Alyvos (*И сладкий запах гниющей сирени. И через окно в комнату забрел тонкий, сладкий аромат сирени*).

Uogos: braškės (*...окошке и наполнивший всю избу сладкий запах клубники*),
avietės (*...сладкий запах разогретой лесной малины пересиливает его*).

Dobilas (*...и в нос им бил терпкий, сладкий запах спелого клевера*).

Vynas (*Чувствую даже сладкий аромат вина*).

Pienas (*Остается над улицей сладкий запах парного молока*).

Duona (*Через открытую дверь черного хода мы наблюдали за работой пекарей и вдыхали сладкий всепобеждающий запах хлеба*).

Mėsa (*Он секундно ощутил сладкий запах паленого мяса. Сладко пахло вареным мясом. Сладкий запах жареной свинины...*).

Bulvė (*Он снял крышку и барона окутал сладкий запах картошки тушеной с луком*).

Vanilė (*Тортов и пирамиды конфет, сладкий запах ванили...*).

Tabakas (*Как сладкий табак! Сладкий запах табака медленно пропитал духоту... Сладко и ново пахло махоркой*).

Plaukai (*Потерев носом о ее волосы, которые издавали не слишком сладкий запах... Казалось, он чувствует вромат ее тела, сладкий запах волос...*).

Benzinas (*Сладкий запах бензина поднимался над ними. Противоположный запах бензина по-прежнему неотгонимо стоял в волосах и белье. Пока не почувствовал сладкий запах бензина из переполнившегося карбюратора*).

Žibalas (*Сладкий запах керосина и пыли щекотал нос*).

Dujos (*Им было жарко вдвоем, / Струился сладкий газ*).

Linai (*Вся природа в сладкой лени!*).

Muskusas (*Тот почувствовал сладкий аромат мускуса. И вокруг него стоял сладкий и тяжелый запах, точно пахло мускусом*).

Žolė (*В доме Маришку встречал сладкий запах сухой травы. Оставив за собой востороженный щебет воробьев и сладкий запах срезанной травы. Струистым плыл запах земляной ржавчины щекотный душок трав...*), **čiobreliai** (*Мед сладко пахло чабрецом, троицей, луговым цветом*).

Šienas (*Даже сюда, во владычный покой, доносит томительно-сладкий дух скошенного сена*).

Šiaudai (*...сладкий древесный запах соломы, солдат по имени Вильсон...*).

Dumbliai (*...время от времени лениво пощипывая сладкие водоросли. Остановился вдыхая сладкий прелый запах водорослей*).

Matyti, kad pateikti pavyzdžiai yra tiesioginės reikšmės. Tačiau perkeltinę reikšmę įgyja **ryto** (*В воздухе разлился сладкий запах утра. Жермен всей грудью вдыхал сладкий воздух зеленого утра*), **laisvės** (*От нее исходил сладкий запах свободы*) ir **lietaus** (*В воздухе слышался сладкий запах весеннего дождя*) kvapas.

Analizuojant pavyzdžius, matyti, kad konceptas *saldus* be pagrindinių (per ragavimą ir užuodimą patiriamų skonio ir kvapo) reikšmių turi ir kitokių. Ypač gausu perkeltinės reikšmės junginių, kurie vartosenos dažnumu neatsilieka nuo tiesioginės.

Tiek rusų, tiek lietuvių kalboje perkeltinę reikšmę įgyja ir saldumo požymį turi:

MIEGAS, SNAUDULYS (surinkta 155 lietuvių ir 134 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalboje *saldus miegas* yra **medaus skonio** (*Saldus yra gyvenimo miegas kaip medus, o pažinimas sunkus kaip tie kalnai, kuriuos matai nusigręžęs į šiaurę*), toks jis būna **užsnūdus** (*Užsnūdom, o toks saldus miegas tada buvo*), **prieš saulėtekį** (*Koks saldus prieš saulėtekį miegas*), **nakties tamsoje** (*Saldžiai snaudžia nakties tamsoje medeliai*). Jis lyg gyvas padaras **ateina** (*Argi po savaitės neateina žvėriškas apetitas ir saldus miegas?*), **užplūsta** (*Mergaitę palengva užplūdo ramybė, o paskui – gilus snaudulys, saldus miegas*), **suima** (*Pakilus saulei, ėmė tirpti sniegas, mane suėmė saldus miegas. Jonukas bėgo visą pusdienį, kol prasidėjo pūga, tada prisėdo ant minkšto sniego, ir apėmė saldus malonumas: akys merkėsi, norėjosi miego*), **aptendo protą** (*Minkštas patalas ir saldus miegas aptemdė jį protus*), **lipina blakstienas** (**Blakstienas jau lipindavo saldus miegas**), **dengia** (*Šiaurinės šviesų veidą snaudulys saldus jau dengia*), jame **paskęstama** (*Murmėjo pats sau po nosim, o snaudulys ėmė toks saldus, kad ir pats nepajuto, kaip tam snaudulio saldume paskendo ir kietai užmigo*).

Tad ne veltui jis vadinamas **malonumo šaltiniu** (*Malonumo šaltiniu gali tapti saldus ir visavertis miegas*), nes yra **malonus** (*Miegas darėsi vis saldesnis, akys vis sunkesnės. Jiedu ten įmigę gal drugelius sapnuoja ar tik saldžiai snaudžia*), bet šis malonumas **retas** (*Tačiau toks keistas saldus miegojimas būdavo labai retas. Prisimenu, koks buvo saldus miegas prieš daugelį metų, o dabar sapnuoju vien košmarus*).

Rusų kalbos pavyzdžiais patvirtinama, kad **miegoti yra malonu** (*Гинзбург, наверное, сладко спит. И Дарсье кончал тем, что сладко засыпал коротким чутким сном. Ребенок дышит в сладком сне*), taip pat **malonu snausti prirūkytame kambaryje** (*В курительной комнате он сладко дремал*), o miegas lengvas būna **po sunkios nakties** (*И сладкий сон после трудной ночи охватил меня*), **pavargus** (*В конце концов через час она устала и сладко уснула. Сладко спалось в ту ночь усталой маленькой Береговушке у себя на мягкой теплой постельке*).

GYVENIMAS (surinkti 55 lietuvių ir 32 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių ir rusų kalboje saldus gyvenimas suvokiamas kaip **malonus** (*Čia ta pati mergaičiukė, apskelbusi visiems, jog gyvenimas yra saldus Turtingiems ir toliau gyvenimas bus saldus, ramus, be rūpesčių ir nemalonių netikėtumų. И пошла у бабы сладкая жизнь*), **nemalonus** (*Gyvenimas nebuvo saldus. Jos gyvenimas nėra saldus, bet ji nemėgsta skūstis. Gražuolės princesės gyvenimas nebuvo saldus. Gyvenimas nėra saldus ir neturime gyventi vien praeitimi. Не сладкая у вас была жизнь, это, как говорится, факт. И эта жизнь – не сладкий мед*), ypač **dėl reformų** (*Visi vyresnės kartos žmonės nukentėjo nuo reformų ir gyvenimas tai kartai buvo tikrai nesaldus*).

Lietuviai suvokia, kad jis gali būti **šokolado skonio** (*Gyvenimas Vokietijoje saldus kaip šokoladas*). Vedybinis gyvenimas prasideda dvejopai: arba saldžiai, t.y. **maloniai** (*Pagal seną iranietišią tradiciją, jaunikis turi nulaužyti nuo nuotakos rankos medų, kad jų bendras gyvenimas nuo pat pradžių būtų saldus*), arba **nemaloniai** (*Nesaldi vedybinio gyvenimo pradžia*).

Rusų kalbos pavyzdžiai rodo, jog prie gero gyvenimo **priprantama** (*Разложились мы все, к сладкой жизни привыкли*), ne tikroviškame, bet **susikurtame gyvenime patogu gyventi** (*Гибнут мифы, в которых сладко и удобно было жить*).

MALONU (rasta po 28 lietuvių rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalbos pavyzdžiai atskleidžia, kad malonumas **srūva kūnu** (*Kūnu sruvo saldus jausmas*), malonu **praleisti laiką su mylima** (*Su mylima saldu man gerti*), **negalima išsilaisvinti** (*Mes negalime išsilaisvinti nuo vilties gundymų, malonumų saldybės*), viskas **patinka žurnalistams** (*Žurnalistams kažkodėl viskas saldu*), **artėja** (*Ketvirtadienį, po pietų, saldžiai artėja savaitgalis*), **malonu žvelgti** (*Jos buvo tikras išmėginimas pamaldiesiems ir saldybė į jas žvelgiantiems*), **apgaulingas suvaidintas saldumas** (*Geriau nuo motinos gauti rykštę nekaip nuo pamotės saldainių*).

Čia taip pat priskiriama ir **palaima**, kuri **apima** (*Kokia viliojanti, saldi palaima apima užsimerkus*), **nusineša** (*Palaimingas saldus jausmas, tarsi nebūties banga nusineša į juodą nežinią*).

Rusų kalboje užfiksuota: **malonu sielai** (*А на душе так было сладко!*), **malonu abiemis** (*И сладко было обоим: один воспарял духом, другой отдыхал от суетных княжеских трудов. Нам обоим будет сладко: вам где то под облаками, мне - на земле*), **krūtinėje** (*...в грудь входило что – то могучее сладкое, полное жизни и доходило до самого сердца*), **dvilypis jausmas** (*И больно ей и сладко в то же самое время*), **persmelkia** (*Меня охватило какое – то сладкое, мучительное чувство*).

ŽMOGAUS BŪDAS (surinkti 27 lietuvių ir 22 rusų kalbos pavyzdžiai).

Abiejų kalbų pavyzdžiai sutampa, pagrįsdami kad dažnai žmogaus būdas esąs **jausmingas** (*Ak, mokytoja, kokia jūs saldi, nesuvaldoma. Vienam žiūrovui patinka vulgarioji Sofija, kitam – saldi Viktorija. Esi saldus kaip pienas – bijau, kad nesurūgtum. Проверивший билеты клерк, сладкий и скучный*), **malonus** (*Nebūk nei saldus, nei kartus: saldu praris, kartų išspjaus. Būsi saldus – suvalgys. Nebūk per saldus – visi laižys. Kartaus nieks nelaižo, saldu – visi. Kol lūpos saldžios, tai visi laižo. Viršininkas jau nebe toks saldus, kimba prie buhalterijos. Сладкая тетушка купается в ванне. Сладкий он товарищ. Сладкий старичок с бородой Деда Мороза*).

Lietuvių paremiologiniai pavyzdžiai pagrindžia, kad **reali tikrovė geriau už saldžią apgaulę** (*Geresnis tėvas, kad ir žiaurus, nekaip patėvis, nors būtų kaip cukrus saldus*), rodo šios tautos būdą: neatsižvelgiant į save, **stengiamasi dėl kitų** (*Kitiems esi saldus, o sau pačiam kartus*).

Rusų kalboje *saldžia porele* yra įvardijami **įsimylėjėliai** (*Сладкая парочка уверенным шагом направилась к столу. Сладкая парочка двинулась в погоню за Козодоем, войдя в тот самый муравейник домов*).

KŪRYBA (surinkti 27 lietuvių ir 5 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalbos pavyzdžiais galima įrodyti, kad kūrybą, kuri žmogui yra maloni, sudaro: jausminga **sakmė** (*Skausmingai saldi sakmė apie Tristaną ir Izoldą*), **tautosaka** (*Saldi tautosaka stiprina ironiją, nes pasaka išsikerpa, ir lieka tiesa*), **muzika** (*Bet ne visai saldi yra muzika. Iš jachtos ataidi merginų juokas ir saldi muzikėlė. Saldžios muzikos melodijos sklido ežero bangomis į krantą*), **melodija** (*Tas mėlynumas yra kartu saldi, angeliška melodija*). Ji maloni tuo, kad **guodžia** (*Ateik, ateik, poezija, saldi guodėja*).

Rusų kalbos pavyzdžiuose užfiksuota: **į saldžią muziką panašus gyvenimas** (*...вся жизнь которых похожа на сладкую музыку, у которых даже задумчивость...*). Šiai tautai yra **malonu kurti, rašyti** (*Мне по крайней мере сладко было ее писать!*).

Gretinant abi kalbas, ryškėja, kad ir lietuviams, ir rusams *saldžia kūryba* dažnai vadinama **poezija** (*Ji visą ligi pat pirštų galiukų persmelkė poezijos medaus saldumas. Taip gražiai viskas surašyta – tikra ir saldi rūpesčio žmogumi poezija. Чтоб Луврским мудрым лвам и старым девам/Ласкали слух рулады сладких стрóf! Твои сладкие стихи наводят меня на мысль, что ты меня любишь...*).

KALBA (surinkta 22 lietuvių ir 26 rusų kalbos pavyzdžių).

Lietuvių tautai yra **maloni oratoriaus kalba** (*Tuo tarpu saldi ir perdėm, vienoda oratoriaus kalba*), jos **saldumas prilygsta paukščio čiulbesiui** (*Jos bute apsilankė agentė, saldžiai pričiulbėjo apie nuomininkus*) bei **apgaulingas** (*Kaip gražiai Seimo nariai čiauška apie tautines mažumas. Ir ko tik tąkart jie neprižadėjo saldžiai suokdami savo rinkėjams. Politikai, iki tol saldžiai suokę apie patriotizmą, pakėlė sparnus*).

Rusų kalbos junginys „saldi kalba“ susideda iš kelių semų: *речь, язык, шепоток*. Šios kalbos pavyzdžiai užfiksuoja, kad kalba atlieka funkcijas: ja **sveikinima** (*Затем пожаловал преподобный Аик Хоггарти со своими кисло-сладкими речами*), **kalbama** (*В заключение, на сладкое, Викниксор произносил речь*), **šnabždama** (*...самую мудрую душу, которой безумие нашептывает сладкие речи, – наиболее любящую себя душу...*), **šlama** (*Над пляжами Черного моря шелестел сладкий, как грезы, придушенный шепот: Петах – Тухва*), **artima širdžiai gimtoji kalba** (*И еврейская речь, идиш – сладкий язык мамы – разливался из края в край по всему городу*), **šnabždesys išgirstamas** (*Когда мы на цыпочках покидали кабинет управляющего, я успел услышать сладкий шепоток*). Ji įgyja skonį: **medaus** (*...преследуют вздохамит влюбленными взглядами и сладкими, как мед, речами только вашу дочь*), **sūriai saldu** (*Язык бессмысленный, язык солено – сладкий/ И звуков соткнутых прелестные двойчатки...*), bet visgi, kaip rodo rusų liaudies patarlė „*Но вам, наверное, известно: сколько раз не говори „сладко” во рту слаще не станет, если не положить туда конфету*“, skonis pajuntamas ne kalbant, bet ragaujant.

LAISVĖ (surinkta 22 lietuvių ir 4 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalbos pavyzdžiai rodo, jog konceptas *saldi laisvė* dažniausiai suvokiamas kaip **maloniai išgyvenama** abstrakti emocija (*Laisvė sunki, bet saldi. Tegyvuoja saldi laisvė! Laisvė – tas saldus žodis kiekvienam žmogui turi savą prasmę. Tikrai labai jau saldus tas žodis „laisvė“*), tačiau ji maloni tik tuomet, **kai nieko nestokojama** (*Kur nebus saldi laisvė, jei jo šeima apsirūpinusi visam gyvenimui*). Bet šis jausmas gali išsirutulioti ir į nepatinkantį procesą, kuris **gniaūžia kvapą** (*Saldžios laisvės maudulys gniaūžia kvapą*).

Iš rusų kalbos pavyzdžių matyti, kad malonu išsilaisvinti **iš kito žmogaus įtakos** (*Но мне бы сладко было получить свободу от Жуковского*). Pastarosios kalbos pavyzdžiai įrodo, kad laisvė turi ir **medaus skonį** (*Свобода – сладкий мед!*), ir **kvapą** (*От нее исходил сладкий запах свободы*).

BALSAS (surinkti 18 lietuvių ir 58 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių tautos žmonėms saldus balsas yra **malonus ausiai** (*Ji seka pasaką, jos balsas saldus. Leisk man išgirsti tavo balsą, nes tavo balsas saldus. Dar nebuvo jos balsas toks saldus*), **patinkantis sužadėtiniui** (*Sužadėtiniui jos balsas tapo saldus*), **girdimas iš garsiakalbių** (*Aplink pastatą išdėlioti garsiakalbiai po visą gyvenvietę nešiojo saldu balsą*), **pernokusios vyšnios skonio** (*Balsas jam nebevyrpėjo, bet buvo saldus kaip pernokusi vyšnia*), **priklausantis nuo išvaizdos** (*Tavo balsas saldus ir tavo išvaizda daili*), **ataidintis** (*Šitoks suprantamas, per tūkstantmečius iš Šventraščio laikų miglos ataidintis saldus alpulingas mažųjų tautų šauksmas*).

Kai kuriais atvejais lietuvių kalboje saldus balsas įgyja meilininomosi funkciją, tad ir tolesni pavyzdžiai rodo kalbančiojo **lipšnumą** (*Saugojo jie Trakų pilį, ir niekada nesugundė jų geltonas kryžiuočio auksas, niekados neužliūliavo jų ausies saldus moskovito liežuvis*), ypač lietuvių tautosakoje (t.y. pasakose) randamas palyginimas, jog **lapė – saldžialiežuvis žvėris** („-O ką ji padarė?“ - *smalsiai pasiteiravo saldus laputės liežuvis. Jūs, lapės, kalbate saldžiau už kitus*).

Rusų kalboje – saldu balsą, besisiejančią su malonumu, **turi žmogus – mergina** (*А перед ним заплаканное девичье лицо, и девичий сладкий голос...*), jis **prilygsta svajonei** (*Отдай мне свежие уста,/ И голос сладкий как мечта...*), juo **kalbama** (*Но сладкий голос за моей спиной дополнил...*), **dainuojama** (*...весь день мой слух лелея,/ Про любовь мне сладкий голос пел... ..вкрадчивые звуки гитары, сопровождающие сладкий тенор, поющий итальянскую песенку*), ураč **apie meilę** (*...чтобы дыша вздымалась тихо грудь, и сладкий голос пел про любовь...*).

ŠYPSENA (surinkta 14 lietuvių ir 19 rusų kalbos pavyzdžių).

Pavyzdžiai rodo, kad saldi šypsena abiejose kalbose įgyja **malonumo** (*Dailioji Katrytė saldžiai nusišypsojo. Saldžiai besišypsantis tėvelis paėmė ją ant rankų. Dirigento veide saldi šypsena. Очень приятно, – сладко улыбнулась Екатерина*), lietuvių kalboje dar ir **pataikūniškumo** (*Nuoširdumas – tai anaip tol ne saldi šypsena ir tapšnojimas per petį. Milda dažniausiai šypsosi ironiškai, saldžiai, įsiteikiančiai*) prasmę.

Rusų kalbos pavyzdžiai rodo, jog maloni šypsena yra **plati** (*Он повернулся три раза сделал книксен и вдруг расплылся в широчайшей сладкой улыбке*); malonu, kai saldžiai **šypsomasi** (*Он закатил глаза и сладко улыбнулся. ...воин сладко улыбаясь, вытирает копье*).

BAIMĖ (surinkta po 13 lietuvių ir rusų kalbos pavyzdžių).

Lietuvių ir rusų kalboje baimė personifikuota, ši emocija gali **sėlinti** (*Rodos, iš po lovos sėlino paslaptinga saldi grėsmė*), **keliauti** (*Saldi tavo baimė, kaip saldžiai liūdnas yra keliavimas iš nežinojimo į pragaištingą patirtį*), **nubėgti, nueiti** per kūną (*Saldus šiurpulys nubėgo per kūną, prisiminus virpančias rankas. O vargužėli, koks saldžiai geliantis šiurpas nueina per kūną*), **skatinti gyventi** (*Saldus siaubas yra varomoji gyvenimo jėga!*), **pažadinti** (*Но только начинало светать, как его уже будил пронизывающий сладкий испуг*), **jaudinti** (*...цепенящей угрозой. Гостей это сладко возбуждало*), **užvaldyti** (*Можно было часами смотреть и смотреть какой-то сладкий ужас овладевал*), **priverčia drebėti** (*Она, трепеща от сладкого ужаса...*).

Lietuvių kalboje jaudinančią prasmę įgauna **praradimo baimė** (*Šis jausmas, kai tave bijo prarasti, yra toks saldus*), **šalta baimė** (*Net saldžiai šiurpu pasidarė*), **tikimasi laimingos pabaigos** (*Siaubas saldus todėl, kad vis tikimės geriausios pabaigos*).

Rusų suvokia, kad siaubo apimtas žmogus išgyvena tą patį, ką ir **užguitas žvėris** (*Во мне пробудился сладкий испуг загнанного зверя*), **turi skonį** (*Она – сладкий плод моей страсти*).

NEMALONU (surinkta 10 lietuvių ir 15 rusų kalbos pavyzdžių).

Lietuvių kalboje yra tokie pavyzdžiai, kurie įrodo, kad nemalonu **svetimiems dirbti** (*Matyt, nelabai buvo saldu svetimiems bernauti*), **kalėti** (*Tuo metu kalėti nebuvo saldu*), sunku **gyventi Lietuvoje** (*Užjūrio lietuviai juk supranta, kad Lietuvoje nėra saldu*).

Iš rusų kalbos pavyzdžių matyti, jog nelengva gyventi **kalbos nemokant** (*Существует обмен студентов, но иностранцам не сладко, если языка не знают...*), **pakeitus gyvenamąją vietą** (*Да, не сладко приходится человеку из деревни, когда у него нет родственников в городе*).

Pastarosios šnekos frazės „*Им пришлось бы не сладко. Видно, ему тоже не все сладко. Второму батальону сейчас не сладко*“ formuoja prasmę: „nesaldu“, kuri vertinama **neigiamai, nemaloniai**.

PERGALĖ (surinkti 10 lietuvių ir 5 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių tautos žmonės šį jausmą dažniausiai susieja su **sporto pergale**, kurios metu maloniai jaučiasi arba **pavienis žmogus** (*Pergalė – toks saldus žodis, kai tau tik trylika metų*), arba (abiejų tautų suvokimu) **laimėjusi visa komanda** (*O kokia saldi būdavo komandos pergalė. Mūsų jaunių laimėjimas – pirmasis išties saldus dar naujos vaikų krepšinio*

programos vaisius. *Paltukų skvernai plevėsuoja kaip karžygių apsiaustai, o dar saldus žodis „Pergalė“ lūpose. И сладко всем торжествовать над ужасом терзаний).*

Nugalėjimas lietuvių kalboje įvardijamas ir tokiais sinonimais, kaip: **triumfas** (*Ach, saldus gi tas triumfas...*), **laimėjimas** (*O laimėjimas yra saldus!*), **revanšas** - kuomet pralaimėjus, atsirevanšuojama (*Tad kritikuokim ir raudokim, kol neateis saldus triuškinantis revanšas*) – pastaroji emocija aktuali ir rusams (*Победа была тем более сладка после того позора, который ей пришлось...*) bei metaforišku posakiu – **olimpinis medalis** (*Olimpinis medalis buvo saldus*).

Rusų kalboje aptinkama ir posakių su metaforomis: **pergalės skonis** (*Нам был неведом сладкий вкус побед – мы никогда не бились за победу*), **pergalės svoris** (*Нет той, к чьим легким кладут сладкий груз победы*), **pergalės šūkis** (*Шипов, как поджарый хищник, испуская в душе сладкий клич победы*).

SAPNAS (surinkta 9 lietuvių ir 31 rusų rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalboje saldus sapnas, nors yra malonus, bet visgi tai - **netikroviškas jausmas** (*Tačiau visa tai – tik saldus sapnas apie bent akimirką trunkantį susitikimą*). Saldūs sapnai sapnuojami **miegant ant puraus priegalvėlio** (*Purus priegalvėlis, saldus saldus sapnelis*), **pilna burna medaus** (*Smagu būdavo miegoti su pilna burna medaus: ir miegas, ir sapnai nuo medaus būdavo saldesni*). Sapnai **supa** (*O leisk tegul supa tas sapnas saldusis*), **pamalonina širdis** (*Sapnai lanko miegančius žmones ir, rodydami gražiausius paveikslus, saldina jų širdis*). Sapnuoja ne vien tik žmonės, bet ir **gamta: žemė** (*Bučiaavo žemę vasaros dangus – o žemė nuotaka saldžiai sapnavo*), **upės ir obelys** (*Saldžiai sapnuoja upės ir obelys*).

Rusų kalbos pavyzdžiai rodo: saldus sapnas yra **matomas** (*Он видел сладкий сон. Не бойся, усни и несладкий увидишь ты сон*), **greitai praeina** (*Но сладкий сон этих дней очень быстро прошел*), malonūs sapnai **aplanko ryte** (*Утром снится сладкий сон*) arba **mėnesioje** (*Птица, которой сладко снится под луною*). Yra ir įkyrių sapnų, todėl jų **nenorima prisiminti** (*Чтобы изгнать из памяти сладкие сны, которым предавался я так давно*).

KERŠTAS (surinkta 9 lietuvių ir 11 rusų kalbos pavyzdžių).

Abiejų tautų suvokimu – kerštas **turi skonį** (*Kerštas privalo būti saldus. Сегодня узнаете сладкий вкус мести!*).

Lietuvių tautai jis saldus **už pralaimėjimą** (*Saldus kerštas už skaudžiai pralaimėtą pusfinalį. Tai buvo saldus kerštas – Madrido klubas „Bayern“ komandai per pastaruosius tris*

sezonus iki tol pralaimėjo šešerias rungtynes). Nors **malonu kerštauti žmonėms** (*Tai buvo saldus Danos kerštas abiem vyresniesiems jos broliams. Kai įstūmė Eivą į Šaltę, kerštas tapo saldus, saldus...*), bet šis jausmas saldus būna **tik svajonėse** (*Kerštas tik svajonėse saldus, o įvykdytas kelia begalinį liūdesį*).

Rusų kalbos pavyzdžiai rodo, kad ši saldi emocija, **teikianti malonų jausmą** (*Всем людям месть сладка. О, сердцу моему так сладко будет мщенье! А месть, как известно, сладка. Не благодарите меня – месть была сладка*), **trunka tik akimirka** (*Вот вам на двадцать секунд страшная смерть, а мне сладкий миг мести*) ir **gali apimti įsigyjant ginklą** (*Покупаю кинжал – и сладко чувствовать, что вот пред мстью я*).

KANČIA (surinkta 9 lietuvių ir 12 rusų kalbos pavyzdžių).

Abiejose kalbose dažniausiai pasitaikanti saldžios kančios prasmė - **kentėjimas** (*Ak, gera taip saldžiai kęsti ir būti tokiam geram... Musės vis dar saldžiai kenčia po padu. ...приятно, но и мучительно сладко...; ...видя „сладкие муки, горькие радости, нежные страдания и приятное отчаяние” тек девушек... Как сильно и сладко томилась я тогда! На другом берегу сладко томились под солнцем заливные луга*).

Lietuvių suvokimu kančia gali būti **ragaujama** (*Kas vaikystėje yra ragavęs botago, žino, kas per kančios saldumas*), **tekanti** (*Te saldybė kančios ir vilties man per širdį tekės*), **tęsiamą** (*Tokiems, kaip aš, saldi kankynė tęsės*).

Rusų kalbos pavyzdžiai rodo, kad šiai tautai nemaloni kančia yra **dokumentų tikrinimas** (*Проверка документов, мучительно сладкая, замутняющая разум, четкие вопросы симпатичных парней*). Ją galima **išvysti** (*...пойти с ней рядом, со сладкой мукой увидеть бы на ней ту нелепую старомодную иляпку*), **patirti** (*Мэри в полной мере познала сладкую муку и восторг первого объятия*), **gerti** (*И я, подчиняясь неизъяснимой власти, покорно пью сладкую муку, что сочится из твоих чистых глаз*), dėl jos **aukojamasi** (*Она долго прикидывала, чем бы ей пожертвовать, чтобы в полной мере испытать сладкую муку унижения, и почти обрадовалась...*), **verkiama** (*Даже заплакала под конец от сладкой муки, а потом, раскрывши смеженные очи...*), todėl ši ir **neapkenčiama** (*...ненавистное – и оттого еще более сладкое, мучительно – сладкое*).

NUODĖMĖ (surinkti 9 lietuvių ir 4 rusų kalbos pavyzdžiai).

Abiejų kalbų pavyzdžiai parodo, kad tai - **jausmas, teikiantis malonumo** (*Nuodėmė visada saldi – tie draugai pasigraibydamo iš kunigo stalčiaus „komunijų“*). Для сладких

греховных забав предназначенные гроты), bet, lietuvių išvalgumu, **pasibaigianti blogai** (Grieks pradžioj saldus, bet gale kartus), **turinti skonį** (Tas saldus nuodėmės skonis!).

Rusai įsitikinę, jog saldi nuodėmė **išperkama** (Мой сладкий грех лобзаньем искупить), **laukianti aukos** (Какой еще жертвы жаждет ваше обольстительное предательство, ваша сладкая порочность?).

MEILĖ (surinkta 8 lietuvių ir 13 rusų kalbos pavyzdžių).

Abiejų kalbų pavyzdžiais teigiama, kad *saldi meilė* būna **pirmoji** (Gal ir iliuzija ta pirmoji meilė, bet tokia saldi. Дала – дуба Любовь первая сладкая грешная чистая...).

Lietuviai suvokia, kad meilė stiprumu pasižymi **rugpjūtyje** (Rugpjūčio meilė – paskutinė, kaip krintanti žvaigždė, saldi it gervuogės uoga) ir yra saldi **kaip naktis** (Anot arabų patarlės, meilė turi būti karšta kaip kava, tamsi ir saldi kaip atogrąžų naktis), **vaisiaus** (Jau buvau perskaičiusi krūvą meilės romanų ir žinojau, kad tai yrač saldus vaisius), **karamelės** (Karameliškai saldi meilė Rusijai, demonstruota atvirai filme „Sibiro kirpėjas“) skonio, nors kitų žmonių suvokimu, meilė - **ne saldumas** (Meilė tai ne sentimentalumas ir ne saldumas, o pats tikriausias ir gražiausias jausmas).

Rusų nuomone, meilė yra **ne vien tik saldi, bet ir karti** (Кто из них не умеет любить горячо и сладко?), **abipusė** (...что на любви, столь сладкой нам обоим.Взаимная любовь сладка,/ Но слаще полная тарелка), **reikalinga pasauliui** (Она пела о том, что миру нужна любовь, сладкая любовь). Be to, taip pat malonūs yra meilės **žodžiai** (...щебеча им на ухо сладкие слова любви). Meilė - tai **aromatas** (...источающие по ночам томительный аромат любви, неправоподобно сладкий и пьянящий), **spiritas** (послал мне все это – горький этот спирт спирта, сладкий этот спирт любви, огненный этот спирт жизни...), todėl **gera mylėti** (Знала, что я люблю сладкое, всегда что – нибудь делала такое. Звезды сияют во мраке их глаз,/ Сладко любить их, завидная доля), yrač **jaunystėje** (Как сладко в молодые лета любить того, кто мил).

MOKYMASIS, PAŽINIMAS (rasta 8 lietuvių ir 1 rusų kalbos pavyzdys).

Lietuviams saldu **pažinti gyvenimą** (Dar neišnyko gyvenimo pažinimo saldumas), pažinimas turi **saldų skonį** (Pažinimo vaisius turi būti saldus. Žydai vaikams patepdavo Bibliją medum, kad būtų saldus pažinimo skonis), yra malonus **žinojimas apie tam tikrą dalyką** (Tik lieka saldus žinojimas, kad tai yra).

Abiejų kalbų paremiologiniai pavyzdžiai, kuriuose kalbama apie mokymąsi, sutampa: vertingi jo **rezultatai** (Kieno šaknys karčios, o vaisiai saldūs? (Mokslo). Mokslo šaknys karčios, o vaisiai saldūs. Ученость есть сладкий плод горького корня).

PABAIGA (surinkta 8 lietuvių ir 1 rusų kalbos pavyzdys).

Lietuvių tautai saldumą atneša tam tikro laikotarpio baigtis: **epochos** (*Tai buvo saldi ir dramatiška epochos pabaiga, apgaubta svajų, sapnų, vizijų*), **vasaros** (*Saldi vasaros pabaiga*), dienos (*Saldi dienos atomazga artėja, ir jis smenga į jaukią bedugnę*); **pasakų pabaiga** (*Neišvengiama saldžiai laiminga pasakų pabaiga*). Be abejo, saldumas suvokiamas ir kaip **per didelį jausmingumą** (*Tai dar nereiškia, jog viskas baigsis saldžiai laiminga pabaiga*).

Lietuvių ir rusų kalbos pavyzdžiai sutampa įrodant, kad *saldi pabaiga* neišivaizduojama be pradžios, kuri dažniausiai teikia priešingą jausmą. Taigi **karti pradžia neatsiejama nuo saldžios pabaigos** (*Karti pradžia - saldus galas. Darbo šaknys karčios, bet jo vaisiai saldūs. Kevalo neperkandęs, saldaus branduolio neragausi. Счастливое окончание всегда имеет горьковато – сладкий привкус...*).

MINTIS (surinkti 7 lietuvių ir 8 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalbos pavyzdžiais parodoma, kad mintis yra **medaus skonio** (*Bet mintis saldi kaip medus*), **gundanti** (*Kokia tai saldi ir gundanti mintis buvo*), samprata gali būti **jausminga** (*Ar pasaulio samprata nėra pernelyg saldi?*)

Rusų kalbos pavyzdžių teigimu, ji **randama** (*...что она найдет эту мысль весьма сладкой*).

Abiejų kalbų pavyzdžiai panašiai pagrindžia, kad *saldžios mintys* užplūsta **galvojančiam** (*Traukiau cigaretės dūmą ir saldžiai galvojau. Сладко думается ей*), **mažstant** (*Viskas turi plaukti lengvai, saldžiai mintijant*). Jos gali vykti kaip tam tikras procesas: **tekėti** (*Kas yra kūryba, koks saldus minčių tekėjimas*), **greitai praieiti** (*Много таких сладких мыслей проносилось у нее в голове*), iki paskutinės minutės (*Со сладкими мыслями: сейчас оттопыраюсь до упора...*).

VALDŽIA (surinkta 7 lietuvių ir 4 rusų kalbos pavyzdžiai).

Abiejų kalbų pavyzdžiai rodo, kad saldu, t.y. **malonu valdyti** (*Juose aiškiai parašytas šūkis: tas saldus žodis valdžia. Yra tokių, kurie valdžios kratosi, bet kur kas dažniau būna priešingai, juk saldus žodis valdžia. До чего сладко владеть вашим правым полушарием!*). Lietuviai valdymo malonumą išsako metaforišku teiginiu **valdžios pyragas** (*Argi toks saldus tasai valdžios pyragas, jog neįmanoma nuo jo atsiplešti?*), kuris pagrindžia, kad, pabuvus valdžioje, niekas nebenori atsisakyti šios užimamos padėties. Iš lietuviškų pavyzdžių matyti, jog ne visada valdymas saldus, kartais jis pernelyg **šleikštus** (*O dabar net laukti nebėra ko. Kas man beliko – šleikščiai saldus valdžios jausmas*).

Rusų tautos žmonėms valdžia **turi kvapą** (...ощущая, как щекочет ноздри сладкий запах возросшей власти...), **palyginama su auksine bitele** (Сладкую влагу и труд золотистой пчелы...).

SKAUSMAS (rasti 7 lietuvių ir 4 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalboje – **saldus skausmas**, lyg tam tikras procesas, **smilkčioja** (Kaip adatėlėm saldžiai skausmas smilkčioja į kojų padus), **gelia panages** (Netrukus ėmė gelti panages - skausmas buvo beveik saldus), **neleidžia užmigti** (Kažkoks saldus skausmas krūtinėje nedavė jam užmigti), o **skausmu atsilyginti yra malonu** (Pyktis teikia tam tikro malonumo, saldu atsilyginti skausmu).

Rusų kalboje – **saldus žmogiškas skausmas** (Как сладка бывает человеческая боль!), taip pat suvokiamas kaip būseną, kuri **sukelia traukulius** (...судорогах от невыносимой, но сладкой боли).

TROŠKIMAS, NORAS (surinkti 7 lietuvių ir 2 rusų kalbos pavyzdžiai).

Ko žmogus neturi, to jis siekia, ir tuomet troškimas tampa **saldus**. Lietuviams malonias emocijas suteikia **laisvės** (Saldus laisvės troškulys smaugia gerklę), **valdžios** (Tas saldus noras valdyti!), **geismo** (Saldus jojo geismas sielai) troškimas. Kartais, dėl artėjančio praradimo, net kyla noras žudyti: **nusišauti** (Tau kartais ateina saldus noras nusišauti ir tik todėl tu ginklo niekad nesinešioji į namus), **pasikarti** (Kai mylimoji slysta iš rankų ir tau užveina saldus noras pasikart ant savo paties kaklaraiščio), **prarasti sielą** (Saldus ir slaptas troškimas užrašyti sielą velniui).

Rusų kalbos pavyzdžiais taip pat pritariama, jog norai (После же чувства восторг и свершение сладких желаний!) visuomet kelia malonius išgyvenimus, o yrač kai kalbama apie norą **sutikti** (Нужно отказаться, она должна побороть сладкое желание согласиться!).

POILSIS (surinkti 6 lietuvių ir 9 rusų kalbos pavyzdžiai).

Kalboje atsispindi, kad tiek lietuviams, tiek rusams gera ilsėtis **po darbo** (Po darbo sunkus poilsis saldus. ...тебе внимать, от трудов ты сладкий отдых всем даешь!).

Lietuviams malonu poilsiauti **užsimerkus** (Dabar tu saldžiai ilsiesi užsimerkusi), **patinkančioje vietoje** (...jos viešnią skruzdę, saldžiai besiilsinčią po vienu apsiaustu).

Rusų kalboje – **saldus poilsis** būna **prieš amžinybę** (Хотел он дать сладкий отдых последним годам своим и приготовить себя заранее к вечности делами веры и добра). Jis **žadamas** (И сладкий отдых нам сулит...), **geriamas** (Пей, о пей тот сладкий

отдых!), jis **ateina** (*Наступило золотое спокойствие и сладкий отдых*), gera poilsiauti **per vasaros atostogas** (...что в этих сказках сладкие летние каникулы?).

Poilsio sinonimais laikomi **atsipalaidavimas** ir **ramybė** lietuviams irgi yra malonios emocijos.

Saldus atsipalaidavimas ir ramybė apima žmogų **po atlikto darbo** (*Tik po to, kai ploja žiūrovai, pajunti, kad gerai pavyko, ir užplūsta saldus atsipalaidavimas. Po darbo jį apėmė saldi ramybė*).

MIRTIS (rasta 6 lietuvių ir 2 rusų kalbos pavyzdžiai).

Rusams mirtis siejasi su nemalonumais ir tai matyti iš posakio, kad mirtį atneša **juodas vyro šešėlis** (...черная тень мужчины, приносящего сладкую смерть).

Priešingai nei rusams, lietuviams saldu mirti **už tėvynę** (*Nors saldu yra mirti už tėvynę, bet kiekvienas karys galvoja apie gyvenimą. Taip ramu sielai, lengva ir saldu numirti už Tėvynę*), **mylimosios glėbyje** (*Mirtis buvo saldi jos glėbyje*), o rusų tautos žmonėms mirti **nemalonu** (*Не сладко будет умирать!*). Lietuviams mirtis **įgyja medaus skonį** (*Mirtis dabar atrodo lipšni it motina, saldi kaip medus, ji – tikroji palaima*), **saldesnė nei gyvenimas** (*Tokių asmenybių mirtis yra labai švelni ir saldi, saldesnė ir švelnesnė, negu visas jų dvasinis gyvenimas žemėje*).

Apibendrinus abiejų kalbų pavyzdžius, galima daryti išvadą, kad lietuviams mirtis siejasi su teigiamu, o rusams – neigiamu įvertinimu.

PABUČIAVIMAS (surinkta 5 lietuvių ir 12 rusų kalbos pavyzdžių).

Abiems minėtoms tautoms **saldus pabučiavimas** reiškia **malonų jausmą** (*Mes valgėme saldinius, tarpais labai saldžiai bučiavomės. Какой сладкий поцелуй!*). Rusams malonu bučiuoti veidą: **lūpas** (*И как всегда сладко целовать эти пухлые губки!*), **akis** (*Крепко и сладко целую твои глазки*), o lietuviams - žmogų: **žmoną** (*Pribėgęs saldžiai pabučiavo žmoną*), **merginą** (*Iškylavo su Kristina, saldžiai ją bučiavo*), **sukaktuvininką** (*Jis saldžiai pabučiuoja sukaktuvininką*) bei sulaukti bučinio iš kito asmens: **motinos** (...как прекрасные уста, чтобы принять сладкие поцелуи матери).

Rusų kalboje užfiksuotas 1 pavyzdys, kai saldus pabučiavimas **palyginamas su vargu** (*Как горек этот сладкий поцелуй*)- taip išreiškiama nemaloni emocija. Be to, šioje kalboje atsispindi dar ir tokie **saldaus bučinio** požymiai: jis **stebina** (*И удивился, какой вышел сладкий поцелуй, и поцеловал еще раз*), **teikia skonio** (*Я даже ведь так отчетливо помню сладкий вкус ее поцелуя!*), **būna pirmasis** (*Ему не было отказано, но после первого сладкого поцелуя девушка, улыбнувшись, кивнула на серебряный подносик*). Kai

kurie pavyzdžiai **parodo vietą, kurioje meiliai bučiuojamasi** (*Ты сладкий поцелуй дала мне на балконе. Сладко так, как ты, целуются в раю?*).

ŽODIS (rasta 5 lietuvių ir 3 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalboje frazė „saldus žodis“ palyginama su **inagiu** (*Žodis yra kaip inagis, instrumentas, juo gali pasimėgauti, pasiskonėti, koks jis saldus ir rupus*), malonus tam tikros epochos **žodis** (*O, koks saldus sovietmečio žodis!*) arba **žmogaus** (*Saldžiai ramūs sekretoriaus žodžiai*). Abejojama, ar malonus **paskutinis** (*Ar tikrai saldus paskutinis žodis?*) žodis. Žodžiai gali atlikti veiksmą – lietuvių kalboje **pasiglemžti** (*Žodžiai skverbėsi į mane ir kėsinosi saldžiai pasiglemžti*), rusų – **lipdyti** (*С улыбочками, с приговорками, склеивая жертву потоком сладких тягучих слов*).

Rusų tautos žmonėms saldžiai skamba žodis „**Pirmyn!**“ (*O, сладкое слово „вперед!“*).

DŽIAUGSMAS (surinkta 5 lietuvių ir 1 rusų kalbos pavyzdys).

Lietuvių tautai saldų džiaugsmą teikia **darbas** (*Skaudžiai saldus vyro džiaugsmas, šienpjovio, medkirčio ir sėjiko, kai tarp pirštų skamba kviečiai, kai delną svilina pustoma dalgė*), **maistas** (*Dietiniai produktai – tiesiog saldus džiaugsmas visiems smaližiams*). Saldus džiaugsmas gali net pakeisti kitą nemalonų išgyvenimą – **kaltę** (*Ilgainiui kaltės jausmą ėmė stumti saldus nesuprastųjų džiaugsmas*). Lietuviai geba pernelyg jausmingai džiaugtis atlikdami tam tikrą veiksmą – **dainuoja** (*Gal per daug mokiniškai, per saldžiai džiaugiasi ne daina, o tuo, kaip mes gražiai dainuojam...*).

LAIKAS (surinkti 4 lietuvių ir 27 rusų kalbos pavyzdžiai).

Iš lietuvių kalbos pavyzdžių matyti, kad, kalbant apie paros laiką, **maloniai nuteikia rytas** (*Aš atsimeņu Kalėdų rytą, kaip laukdavom Kalėdų senio – koks saldus tas rytas. Koks svaigus, saldus stebuklingas tas rytas*), o nemaloniai - **vakaras** (*Gal todėl tie palkšvi gruodžio vakarai tau lig šiol saldžiai rūgštoki*). Be to, malonias emocijas kelia **demokratinis** (*Šiais saldžiai demokratiniais laikais cukraus fabrikas pervadinamas*) laikas.

Rusų kalbos pavyzdžiai rodo, kad maloniai nuteikia **poilsio akimirka** (*Чиновник ли в порыве вдохновенья по десяти листов тобою в день марал и в сладкий миг отдохновенья тебя в зубах с достоинством держал?*), **išgyvenama praėjusios dienos akimirka** (*Может быть, он раз за разом переживал сладкие мгновения того самого дня*), net geidžiama, kad **akimirka pasikartotų** (*Мишель, неужели тот сладкий миг уж не повторится более?*), nes ji **negrįžtamai pralekia** (*Промчался без возврата тот*

сладкий миг, его забыли вы...); **minutės** (Когда истекли двенадцать минут - как они сладки показались, эти минуты без смерти, без стрельбы...), kai jos **prisimenamos** (...обучает своих учеников, напоминает сладкие минуты, пережитые с покойным мужем); **ankstyvo rudens nakties valandos** (...рассказов, слышал в те сладкие, тихие ночные часы ранней осени...), **momentas** (Ягердышка зевнул широко и протяжно, но в самый сладкий момент, когда от зевка полезли слезки на глаза, старый эскимос прошипел), урач, kai visi kartu **vakarienauja** (Но вот наступил тот счастливый и сладкий момент ужина, когда все собирались у костра); jis **prilyginamas užsimiršimui** (Затем, когда он приехал домой, для него потянулся длинный, странный, сладкий и туманный, как забытье, день); **įgyja saldainio skonį** (...а в это утро сладкий, как конфета, – сразу же поднялся в машину протереть плексигласовый фонарь).

SVAJONĖ (surinkta 4 lietuvių ir 15 rusų kalbos pavyzdžių).

Kai žmogus svajoja, jį apima **malonus jausmas** – tą įrodo abiejų kalbų pavyzdžiai: (Apie tai paskutiniu metu vis mačiau ir saldžiai svajoju. ...а я уж сладко, сладко думаю, мечтаю, наяву, бывало, вижу ребеночка).

Lietuviams **malonu svajoti vėl vakarą** (Apie ką saldžiai svajojate vėl vakarą?), apie tai, **ko tikrovėje neturi** (Valstybių vadovai, negalintys to pasisotinto, saldžiai svajoja), **apie mafiją** (Saldus jausmas apie mafiją apėmė Kęstutį).

Rusams maloniausios svajonės **prieš miegą** (Каждая из десятки молоденьких продавиц каждый вечер, прежде чем заснуть, сладко грезила о том, как она, став миссис). Jie dažniausiai svajoja **apie išsigelbėjimą** (И зонт под воздействием времени и непогод превратился в мечту, сладкую и розовую, как спасение девушки), **apie laimę** (...где еще накануне так долго, так сладко мечтал о своем счастье). Ši tauta tikisi, kad **svajonė išsipildys** (О, счастливая обитель, где он так сладко грезил, полный веры! Всего лишь один год, и его сладкая греза станет явью. На смену сладким грезам и ошибкам/ Приходит миг). O kartais iš svajonių net **norima išsivaduoti** (Аленка неохотно освободилась от сладких грез), nes jos **spaudžia krūtinę** (Обступают тесным кругом когда-то знакомые и родные лица, и мечты сладко теснят грудь, и мал-помалу начинает казаться...). Būna atvejų, kai ji **atimama** (...сладкую мечту это зачеркнуть, навсегда отобрать вздумал).

PRISIMINIMAI (rasti 4 lietuvių ir 6 rusų kalbos pavyzdžiai).

Abiejų tautų žmonės, prisimindami anksčiau patirtus išgyvenimus, nusiteikia **maloniai** (Mums yra saldus jūsų atminimas. У меня в мозгу клубились сладкие воспоминания.

Женщины чаще помнят о сладком, но редко вспоминают об исторических бурях, жизненных трагедиях). Malonu prisiminti žmogų: **merginą** (*Isisvajojau apie praėjusią sumaištį ir naktį, saldžiai mėgindamas prisiminti, ar tikrai ta mergina buvo. Мне все равно, но вспоминать мне сладко ту девушку и данную мне роль*), gusams - **draugą** (*Молодца который – как сладко мне вспоминать вместе с тобой о своих ранних тяготах и тревогах!*) ir **kaimyną** (*Расплавился от сладких воспоминаний сосед*); lietuviams - **dievą** (*Koks saldus Jėzaus atminimas*), **vaikystę** (*Grįžimas į vaikystę mintimis toks saldus tarsi tetos Onutės pyragas*).

Rusų kalbos pavyzdžiai rodo, kad prisiminimai būna **dvejopi** (*На отца вдруг накатывали сладкие и горькие воспоминания о прошлом*).

MELAS (rasta 3 lietuvių ir 8 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių liaudies patarlė „*Karti tiesa yra geriau negu saldus melas*“ atspindi saldaus melo **neigiamą vertinimą**. Nors kiti pavyzdžiai rodo priešingą lietuvių nuomonę: kartais saldus melas **teikia malonumą** (*Koks saldus kartais galėtų būti melas*), tik ne visuomet jis yra **įmanomas** (*Saldus melas taro neįmanomas*) ar **reikalingas** (*...Аркадий Борисович, чем сладкая ложь?*).

Iš rusų kalbos pavyzdžių matyti, kad melas yra **dvejopo skonio** (*...если бы кто-нибудь преподал мне кисло-сладкую ложь*), o juo tik **kvailys tiki** (*...что дурак был, сладкой брехне верил...*).

Su melu glaudžiai siejasi ir apgaulė (žr. tolesnę pastraipą).

APGAULĖ (rasta 1 lietuvių ir 4 rusų kalbos pavyzdžiai).

Žmonės, pasitelkę apgaulę, **pasiekia tikslą** – tą puikiai įrodo rusų kalbos pavyzdys (*Девочки крепко прижались ко мне...! О какой сладкой обман!*), gal todėl ji abiems tautoms ir yra saldi, t.y. **maloni** (*Dėl to mums saldi apgaulė ir iliuzija*).

Iš rusų kalbos matyti: saldžiai apgaulėi **prilygsta meilė** (*Любовь – это придуманный мудрой природой сладкий обман...*) bei **romanas** (*Мне сладких обманов романа не надо*). Ji gaunama kaip **dovana** (*Странные дни подарили мне горькую правду и сладкий обман*).

AŠAROS (rasta 3 lietuvių ir 7 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalboje užfiksuota: **saldžios ašaros** tos, kurios **patiriamos per kančią** (*Be kančios užaugęs žmogus nežino, kas tai yra sielos skausmas ir ašarų saldybė*), tad **norima verkti** (*Dabar noriu saldžiai išsiverkti*).

Rusų kalboje konceptas yra dvejopos raiškos: *слезы и плач*.

Saldžios **pasimatymo ašaros** (*Как сладки были слезы свидания!*), turi garsą, nes **girdimos** (*Я слушал и заслушивался – слезы/ Невольные и сладкие текли*), su saldžiomis ašaromis prisimenama maloniai išgyventas **praėjusios meilės jausmas** (*...а лишь вспоминает со сладкой слезой давно ушедшую любовь...*), saldžiai verkiant, **bučiuojama** (*Она снова обняла его и, проливая сладкие слезы, опять поцеловала его в лоб*).

Abiejose kalbose akcentuojama vieta, kur verkiamas: **kamputyje** (*Кампутыје ант grindų saldžiai nosimis pasisriūbaujant*), **niūrioje svetainėje** (*В мрачной гостиной за треснутым круглым мраморным столам сидела девушка и, сладко плача, грызла леденцы*).

NUODAI (surinkta 2 lietuvių ir 18 rusų kalbos pavyzdžių).

Lietuvių kalbos pavyzdžiai rodo, kad draugystė suvokiama **pataikūniškai apgaulinga** (*Aš džiaugiausi švelniai skaudžia ir saldžiai nuodinga draugyste*), o nuodai yra **kerintys, nešantys mirtį** (*Mirtinai pakerėjo saldūs saldūs nuodai*).

Rusų kalbos pavyzdžiai akcentuoja **miesto nuodingumą** (*Сладкий яд города...*), **saulėtą tvaikulį** (*А этот сладкий ядовитый дурман солнечной прели!*); saldžius nuodus **malonu gerti** (*Пить да пить бы сладкий яд*), **įkvėpti** (*А я ночной туман столицы вдохну, как некий сладкий яд*).

ŽIOVAUTI (rasti 1 lietuvių ir 25 rusų kalbos pavyzdžiai).

Abiejų kalbų pavyzdžiai rodo, kad saldžiai žiovaujama **prieš užmiegant** (*Ji saldžiai nusižiovavo ir, įsitaisiusi tolimiausiame būdos kampe, užmigo. Только что выглаженной наволочки, сладко зевнул, перекрестился, свернулся клубочком и провалился в глубокий, крепкий сон*).

Kai kurie rusų kalbos pavyzdžiai dar teikia papildomą prasmę: **žiovaujama plačiai** (*Подумал Володька и зевнул при этом так сладко и так широко*), žiovaujant **mojuojama ranka** (*Зевнула сладко и, зевая, махнула рукой*), **suspiegiama, sucypinama** (*Тарзан истошно взвизгнул завершая зевок и принялся соря песком и шерстью*).

GARSAS (surinkta 1 lietuvių ir 17 rusų kalbos pavyzdžių).

Lietuvių kalboje ausiai mielas gamtos garsas – **dūzgesys** (*Каманės saldus dūzgesys ranyra į žiedą jo tirštą*).

Rusų kalboje šis konceptas išreiškiamas 3 leksemomis: звук, крик, зов:

Garsas. Mielas garsas yra **pabučiavimo** (*Вы слышите ль влюбленный шепот,/ И поцелуев сладкий звук ...*), muzikos instrumento: **liutnės** (*Я услышал сладкий звук легкого*

прикосновения к лютне, услышал смех...), **mylimos moters žodis** (Неужели мне бояться сладких звуков – слов женщины, которую люблю?) bei girdimas **virš vandens** (Сладкий звук за кустом/ Над водою голубой).

Riksmas. Jis **dovanojamas** (Балабончики прыг – прыг, подарите сладкий крик!), **vibruojantis** (Она издала низкий вибрирующий крик, гармоничный, странно тревожащий, золотой и сладкий...), **atsklindantis** (Непонятное приближалось, и до меня донесся сладкий, тревожный звук – как пиццикато стеклянных скрипок...), **būdingas poetams** (Что поэты созданы для песнопений, для звуков сладких и молитв?).

Šauksmas. Jis **nesuprantamas** (Непонятен тот сладкий зов, но Анна послушна ему), jis **gaudomas, sugeriamas** (Давным – давно впивал он сладкий зов).

VIRPULYS (surinkta 1 lietuvių ir 12 rusų kalbos pavyzdžių).

Tiek lietuvių, tiek rusų kalbos pavyzdžiai rodo, kad saldus virpulyс yra **laukiamas** (Mane apninka saldus ir laukiamas virpulyс) ir jį **norima patirti** (Однако, чтобы испытывать сладкий трепет от прикосновения его детской руки...).

Kiti rusų kalbos pavyzdžiai rodo, kad ši emocija personifikuota: lyg gyvas padaras **perbėga per kūną** (Сладкий трепет пробежал по его телу, и она без зова спешила вниз...), jį **sukelia išgirstas žodis – vardas** (Имя, приводящее в сладкий трепет всю нервную систему библиофила...).

NUOVARGIS (surinkti 1 lietuvių ir 8 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuviams saldus nuovargis yra **po darbo** (Saldus darbo nuovargis).

Rusų kalboje nuovargis prilyginamas veiksmui, kuris **nuramina** (Его глаза тоже смыкались, он был опустошен, сладкая усталость умиротворяла и расслабляла его), **apima po isterijos tvykstelėjimo** (...как солнце наполняет тонкой юноши сладкой истомой, следующей за истерической вспышкой...) **apima po šalčio** (Возбуждение прошло и в теплой комнате после мороза ее охватила такая сладкая истома...), būna **kankinamai saldus** (...зажег их и в мучительно сладком изнеможении сел на землю), net **žudantis** (В сладкой истоме замирали на горячих дорожках бабочки...). Žmogus, apimtas nuovargio, gali **šnabždėti** (...фу! – в сладкой истоме шептал мужчин).

Rusų kalbinėje sąmonėje ši emocija **sugrįžta kaip prisiminimas** (...и воспоминания ужаса и сладкой радости вернулись ко мне, воспоминания о власти над всеми существами).

ŽVILGSNIS (rasta 1 lietuvių ir 7 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių ir rusų kalbos pavyzdžiai, atspindintys *saldaus žvilgsnio* prasmę, rodo kad ji suvokiama maloniai: **meilus žvilgsnis** (*Viršaitis pažiūrėjo saldžiai maloniai į berželį, paskui į vinkšną. Он проснулся, поднял голову посмотрел ей близко в глаза сладким взглядом. Он смотрел сладко...*).

Kiti rusiški pavyzdžiai užfiksuoja panašų pobūdį: **pilnas meilės** (...но сладкий, полный глубокой любовью взгляд...), veiksmą: žvilgsnis **keičiasi** (*На пятом ударе взгляд ее из маняще-сладкого стал холодно-жестким*).

UŽMIRŠIMAS (rasti 1 lietuvių ir 6 rusų kalbos pavyzdžiai).

Abiejų tautų suvokimu *saldus užmiršimas* galimas pasitelkus **poilsį** (*Как хорошо было бы сейчас отдохнуть, погрузиться в сладкое забытие...*) Джим погрузился в сладкое забытие), užsiėmimą, šiuo atveju - **dainavimą** (*Dar skambėjo daina – saldus užsimiršimas*).

Rusų kalbos pavyzdžiai rodo, kad *saldų užmiršimą* norima **nutraukti** (...чтобы прекратить поскорее это сладкое забытие, это безумие), *saldus* tik užsimiršimas, esantis be sapnų (...вынырнувший из омута ночных кошмаров и благополучно погрузившийся в сладкое, без снов, забытие).

Aptartųjų junginių, randamų abiejose kalbose, vartoseną dažna. Tai rodo, kad jie plačiai žinomi šių tautų atstovams ir, kalbant bei mąstant, be jų neapsieinama. Tačiau aptinkama ir retesnės vartosenos pavyzdžių:

RELIGIJA (rasta 5 lietuvių ir 1 rusų kalbos pavyzdys).

Abiejose kalbose *saldi religija* siejama su **maloniai išgyvenamu jausmu**, kuris suvokiamas, kaip **skonis** (*Angelas įteikė pranašui knygos ritinį ir liepė jį suvalgyti, ir toji knyga buvo saldi pranašo burnoje*), **emocija** (*O Dangau, koks saldus Šventasis Kūdikėlis!*), **veikla** (*Kas kenčiama ir veikiama dėl Dievo, tampra saldu Dievo saldybėje*), tikėjimu (*O, великая земля Русская, о сладкая вера христианская!*), **apsaugojimu** (*Сладкий ягненок – защити себя от дождя и подожду*).

NAŠTA (rasti 4 lietuvių ir 2 rusų kalbos pavyzdžiai).

Kai yra kalbama apie *saldžių našta*, abiejose kalbose pirmiausia užfiksuojamas **svoris** (*Saldus medis, vinyus saldžios, keliama saldi našta. Mano jungas saldus, o našta saldi, lengva. ...проглоченных кроликов сладкое бремя несите!*) arba, kaip šiuo atveju teikia rusų kalbos

pavyzdys, susiejama su tuo, kam **ji priklauso: medžiui** (...висели на ветвях, сгибавшихся под сладким их бременем).

Lietuviams ji neatsiejama nuo **išgyvenimų** (*Tai žalia, o tai saldi našta ant širdies esi*).

SĖKMĖ (rasti 3 lietuvių ir 2 rusų kalbos pavyzdžiai).

Abiejose kalbose rasta pavyzdžių, kurie rodo: *saldi sėkmė* gali būti užuodžiama, ragaujama ir turi **kvapą** (*Tas saldus sėkmės kvapas. ...имеют сладкий запах вашего будущего успеха...*).

Lietuvių sąmonėje ji įgyja **skoni** (*Saldus sėkmės skonis atperka karčią kasdienybę*), yra jausmo **mišinio sudedamoji dalis** (*Meilė – jai saldus sėkmės, laimės ir kančios mišinys*), o rusų kalboje persipynusi su garsu, tad siejasi su **šausmu** (*He то что зов фортуны сладкий и торжество надежд моих*).

PASAULIS (rasti 3 lietuvių ir 1 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuviams *saldus pasaulis* glaudžiai siejasi su **jausmingumu** (*Pasaulis nėra toks saldus, kaip Liberacė filmuose. Mūsų pasaulis arba šleikščiai saldus kaip operetinė dekoracija, arba elementariai bjaurus*), ne rojuje, o **žemėje gyventi maloniau** (*Nei tu, nei aš į aną švarutį, išganingą pasaulį nesiskubinam. Mūsiškas, kad ir purvinas, kad ir su ašakom, kartais saldus*).

Rusų kalbos pavyzdžiai įrodo, kad pasaulis trapus, **sugriaunamas** (*O, я разрушу твой сладкий мир, глупец, и яду подолью*).

DOVANA (rasti 2 lietuvių ir 6 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių tautos žmonėms *saldi*, t.y. maloni, **likimo** dovana (*Nes tas, kas tums atsitinka, yra likimo dovana*); kartais miela dovana brangesnė sielai **už kitus apdovanojimus** (*Ši dovana mergaitei buvo saldesnė už daugelį kitų apdovanojimų*).

Iš rusišku pavyzdžių matyti: *saldi* gamtos dovana iš: **pakalnučių** (*Он мог безошибочно различить сладкий подарок ландышей среди лекарственных брусники и папоротника*), **sodo** (*Раскрыты перед ним ячейки сочных сот, / В них – сладкий дар садов, душистый дар долины*). Tokia dovana **pagerbiami svečiai** (*Будет нам сладко почтить дорогого гостя сладкими дарами*), o ji gali **sužadinti būgštavimą** (*И побоюся я за сладкий дар...*).

MATERIALINIAI DALYKAI (rasti 2 lietuvių ir 5 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalboje užfiksuoti pavyzdžiai rodo, jog materialiniai dalykai, nors ir **yra malonūs, geidžiami** (*Materialinės gėrybės kai kurių vietos gyventojų traktuojamos kaip saldus gėrybių šaltinis*), bet jie **gali nulemti nelaimę** (*O, lobi saldusai, nedalią man nulėmęs*).

Rusų ausiai **malonu išgirsti monetų skambesį** (*...На Индию! (позванивает деньгами)Что скажешь? Сладкий звон!*), **malonią prasmę įgyja: pinigai** (*Прасковья Тарасовна сама исподволь стала учить разуметь таинственный изображения и за каждую выученную букву платила им сладким киевским бубличком*), **svoris** (*...Топтались вы, – чтоб сладким грузом. ...я чувствовал весь ее сладкий вес...*) bei **deimantas** (*...ишет привет свой девственный и сладкий алмаз вечерний*).

SVAIGULYS (rasti 2 lietuvių ir 5 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalbos pavyzdžiai rodo, kad **maloniai svaigina banguojantys vandenys** (*O tie vandenys bangavo, ją saldžiai liūliavo, saldžiai svaigino*), **išgirsti garsai** (*Pasigirsta jaučio maurojimas, kuris pereina per tave kaip saldus svaigulys*).

Rusų kalboje užfiksuojama, jog **svaigsta galva** (*Мне сладко голова кружится. Головушку сладко, тепло кружило*) ir dėl kokios priežasties tai vyksta: **iš džiaugsmo** (*От радости сладко кружилась Алевкина голова*).

NELAISVĖ (rasti 2 lietuvių ir 5 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalbos pavyzdžiai teigia, jog **malonu patekti į vergovę** (*Buvau nugalėtas, bet ta vergovė buvo man neregėtai saldi*), malonias emocijas suteikia **knygos nelaisvė** (*Saldi geros knygos nelaisvė*).

Rusams daug malonesnė **stebuklingo sirenų dainavimo nelaisvė** (*Чудное пение божественных сирен Манит завлекая в сладкий плен*). Šioje kalboje teigiama, kad nelaisvė **slypi** (*А главное, этот цветок таит сладкий и жаркий плен*).

LIŪDESYS (rasti 2 lietuvių, 4 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalbos pavyzdžiai rodo, kad saldus liūdesys prilyginamas **laimei** (*Saldus liūdesys – kaip laimė būti savo žemėj, tarp savų*), kuri patiriama gimtojo žemėj, gyvenant su artimaisiais žmonėmis. Kartais jis atlieka tam tikrą funkciją: **maudžia** (*Saldus liūdesys kartais sumaudžia po duobele*).

Rusų kalbos pavyzdžiai pagrindžia, kad liūdesys pritampa prie metų laikų, būna **pavasarinis** (*...что вместе с этим ароматом вливалась в мою душу весенняя грусть*,

сладкая и нежная), **kartaus saldaus skonio** (*В обеих крылась приглушенная горько-сладкая печаль*) ar уга **persipynęs su skausmu** (...полные сладкой грусти и боли!).

JUOKAS (rasti 2 lietuvių, 3 rusų kalbos pavyzdžiai).

Remiantis lietuvių kalbos teiginiais, išvelgiama, kad saldžiai juokiamasi **išgirdus kažką įdomaus** (*Kai pasakiau, kas atsitiko, ji tik saldžiai nusijuokė*), **juoku „užkrečiamas“ kitas žmogus** (*Marazynas taip saldžiai, taip vaikiškai juokiasi, kad nesusilaiko ir Milašius*). Rusų kalbos pavyzdžiai rodo: juokas **išgirstamas** (*Услышала низкий сладкий смех*), metaforiškai posakiai teigia, kad **juokiasi beržai** (*В такие минуты он почти слышал сладкий смех берез*), juokas malonus būna **po kartaus verksmo** (...a с горький плач – смех сладкий).

VIZIJA (rasti 2 lietuvių ir 3 rusų kalbos pavyzdžiai).

Abiejų kalbų pavyzdžiai rodo, kad *saldi vizija* teikia **malonumą** (*Ašautui saldi tokia Živilės likimo vizija. Я твое сладкое видение! ...которые утешают его хотя и пустой, зато сладкой иллюзией вечного существования*).

Lietuviams *saldi vizija* **asocijuojasi su apgaule** (*Dabar aš vargšas, tu stiprus, bet nepasiduok saldžiai iliuzijai*), o rusai mano, kad ji glaudžiai **siejasi su šmėkla** (*В зареве фантазий, слов немых и виденьях сладких и простых*).

SEILĖ (rasta 2 lietuvių, 3 rusų kalbos pavyzdžiai).

Saldi seilė asocijuojasi lietuvių kalboje su **malonumu** (*Palūpiu man nutįso visai saldi seilė. Tarytumei medus jo saldžios seilės*), rusų kalboje su maistu, t.y. **duona** (*Клавка отрывает ломоть хлеба. - Не могу я, – страдальчески глотаю сладкую слюну Михась*).

DEJONĖ (rasti 2 lietuvių ir 3 rusų kalbų pavyzdžiai).

Lietuvių kalbos pavyzdžiai rodo: saldžiai dejuoja **vaikas** (*Kaspariukas saldžiai sudejuoja*), kai kažko **siela trokšta** (*Kaip saldžiai dejuoja siela, dovanų pasiilgus*).

Pavyzdžiai, rasti rusų kalboje, teikia tokias prasmes: moters dejonė prilygsta **muzikai** (...музыкой на свете считаю женский сладкий стон), **su saldžiu atodūsiu atsakoma** (...с сладким вздохом отвечал...), pasitenkinimą rodo, kai aimanuojama, **vandens lašeliams tekant nugara** (*Он кряхтел, сладко охал и подпрыгивал, когда капельки воды скатывались по спине*).

LAUKTI (rasta po 2 lietuvių ir rusų kalbos pavyzdžius).

Matyti, kad saldus, t.y. teikiantis malonumą, lietuviams yra pats laukimo **veiksmas** (*Laukti yra saldu*), sulaukimas **derliaus** (*Ir tas saldus laukimas, kada pagaliau sunoks medžio obuoliai*), o rusams - **netikėtumo** (*Вот как сладко дожидаться, / Снегу не противится, / К дню осеннему...*) ir **sprendimo** (*Вопреки собственному решению подождать со сладким*) laukimas.

PAŠAIPA (rasta po 2 lietuvių ir rusų kalbos pavyzdžius).

Abiejose kalbose užfiksuota, kad saldu, t.y. gera, pasityčioti **iš kito** (*Tačiau kitiems manuje pradėjo atsirasti saldi pašaipą. Блатной прогибается перед паханом, презирает мужика и сладко глумится над опущенным*) ar **žmogaus fizinių savybių** (*Kol nuotrauka užriesta nosimi galima spausdinti dešimtis kartų, vėl ir vėl saldžiai pasityčiojant*) bei **būti girdima** (*Ах, я знаю эти звуки, эту сладкую насмешку...*).

ATKAKLUMAS (rasta 2 lietuvių ir 1 rusų kalbos pavyzdys).

Saldus atkaklumas lietuviams asocijuojasi su tapimu žinomu, **išgarsėjimu** (*Treniruojuosi, kol pasiekiu pasaulio rekordą – saldus jausmas, visas pasaulis apie tave sužinos*), **tikslo siekimu** (*Kopiau į Elbrusą ir daug kartų buvau kalnuose, tai – saldus jausmas*), o rusai net įstengia jį išgirsti kalbančiojo **balse** (*...дела? – спросила секретарша со сладкой настойчивостью в голосе*).

TAPTI (rasta 2 lietuvių ir 1 rusų kalbos pavyzdys).

Iš lietuviškų pavyzdžių aiškėja, kad maloniai jaučiamasi, kai **virinama augalu** (*O jis pats taip saldžiai palengva virsta medžiu*), kai **įvyksta kaita** (*Man atrodo, kad dabar darausi graikas – saldi metamorfozė*), o iš rusiškų - kai **tampama motina** (*Мне сладко быть матерью, а не называться только ею*).

SMŪGIS, DŪRIS (rasti 1 lietuvių ir 4 rusų kalbos pavyzdžiai).

Abiejų kalbų pavyzdžiai, rodantys, kad stiprus smūgis **suteikia skausmą** (*Trenkė per galvą, kad saldumas užtelėjo iki pat širdies. ...как сильнейший и в то время такой сладкий нокаут*), yra panašios prasmės.

Rusų tautos žmones saldus smūgis dar ir **jaudina** (*Прекрасно волновать жизнь такими вещами, такими сладкими ударами*), bet gali būti **švelnus** (*Когда он выжимал из машинки воду, зараза шарахнула его в живот – мягкий сладкий удар. Сладкий укол облегчения, и затем дверь передней с веселым треском съехала вбок*).

ILGESYS (rasti 1 lietuvių ir 3 rusų kalbos pavyzdžiai).

Iš lietuvių kalbos pavyzdžių matyti, kad saldus ilgesys **padeda pasiekti tikslą** (*Saldus, salstelėjęs ilgesys veda į troškimo tikslą*).

Rusų kalboje užfiksuoti pavyzdžiai rodo, kad saldus ilgesys artimas **įsimylėjeliams** (*...он был влюблен тогда, беспрестанно со сладкой тоской думал о ней...*), jis gali teikti aštriai nemalonų **skausmą** (*Но возвращение прежнего Перхова вместо привычной сладкой тоски принесло острую, неудобную боль. Он вошел и увидел то, о чем до боли сладко тосковала его душа*).

APKABINIMAS, PRISILIETIMAS (rasti 1 lietuvių ir 3 rusų kalbos pavyzdžiai).

Rusų kalbos pavyzdžiuose užfiksuota, jog saldu, t.y. malonu, **apsikabinti** (*Мы обнялись, и было сладко. Ответ критикам, желающим примирения всех и вся в одних кисло – сладких объятиях...*), o lietuviškas sakinyvis pagrindžia, kad prie išnykusio gyvūno kaulo saldu **prisiliesti** (*Saldus šis prisilietimas prie mamuto kaulo*).

ŽAVĖTIS (rasti 1 lietuvių ir 3 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių tautos žmonėms žavėjimasis **jaunyste** (*Tiktai svajonės vilioja žavi saldžiai jaunystę*) malonus.

Rusai labiau linkę žavėtis **knygomis** (*Сладкое упоение, с каким я читал и перечитывал книги*), **plačiu pasauliu** (*...только в дальнейшем будет он вспоминать время от времени тот первый сладкий восторг от широкого мира, который открылся перед ним еще тогда...*). Iš pastarosios kalbos pavyzdžių pastebima, kad žavesys gali būti **neišaiškinamas** (*... возвращается в сердце тот неизъяснимый восторг, сладкий, тихий и нежный...*).

ŠVELNUMAS (rasti 1 lietuvių ir 3 rusų kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalboje *saldus švelnumas* būna **laikinas** (*Yra ir tariamas švelnumas – saldumas, kuris turi laikiną jėgą*), o rusų tautai švelnumo nepakanka, jo **per maža** (*... мол было мало / Какой – то нежности сладкой, что ли...*).

ŠVENTĖ (rasti 1 lietuvių ir 2 rusų kalbos pavyzdžiai).

Rusams šventės saldumas siejasi su **maloniai išgyvenamu jausmu** (*На сладкий праздник жду гостей, / Всех вас – и взрослых, и детей...*), puikiu žmonių bendravimu, **sveikinimu** (*Служивцы, сладко поздравляя, интересовались ее косметикой*).

Lietuvių tautos žmonėms kartais kas nors **šventės eigą užtemdo** (*Tačiau ši saldi ceremonija buvo truputį aptemdyta...*).

KELIONĖ (rasta 1 rusų ir 2 lietuvių kalbos pavyzdžiai).

Rusų kalbos pavyzdyje *saldi kelionė* įgauna **pavykusio reiso**, tokio, koks buvo iš anksto suplanuotas, reikšmę (*Самый сладкий рейс – никто в самолете не удивился, что рядом с пассажиром уселась обезьяна*).

Lietuvių kalboje kalionė įsivaizduojama kaip **eiga** (*Kokia bebūtų mūsų kalionė saldi ar karti, vis tiek, Viešpatie prašom tavo malonės*). Galimas ir **nemalonumo** prasmės įgyjimas (*Jiems pavyko išvengti kelių inspekcijos, tačiau kelionė nebuvo saldi*).

NUSIKALTIMAS (rasti 1 lietuvių ir 2 rusų kalbos pavyzdžiai).

Rusų kalbos pavyzdžiai teigia, kad **pasitenkinimą jaučia nusikaltėlis** (*-Ах ты, мой сладкий убийца!*) arba **žūstantis žmogus** (*Ох, как сладко тому, кто гибнет!*).

Lietuviams jis **neleidžia miegoti** (*Saldus nusikaltimo jausmas neleido miegoti*).

ROMANAS (rasta po 1 lietuvių ir rusų kalbos pavyzdį).

Lietuvių kalbos pavyzdys teigia, kad saldus romanas įgyja yra **laikomas paslapyje** (*Slaptas ir saldus romanas negalėjo tęstis amžinai*), o rusiškas pavyzdys parodo, kad iš jo **tikimasi tam tikros išeities** (*И сладкий роман не спасет*).

SPALVA (rasta po 1 lietuvių ir rusų kalbos pavyzdį).

Pavyzdžiai pagrindžia, jog lietuvius **maloniai nuteikia rusvumas** (*Saldžiai rusvoje erdvėje tirpsta damos siluetas*), o rusams **neigiamos vertės yra žydra ledkalnio spalva** (*И не сладко – узывно – голубые...цвета айсберга*).

VIETA (rasta po 1 lietuvių ir rusų kalbos pavyzdį).

Lietuvių kalbos pavyzdys rodo, kad saldi vieta **teikia džiaugsmo** (*Vis dėlto ši šventa ir saldi buveinė švietė skaisčiu džiaugsmu*), rusų - **tinkanti miegoti** (*Такое сладкое место – нельзя не уснуть*).

IŠSISKIRTI (rasta po 1 lietuvių ir rusų kalbos pavyzdį).

Lietuvių kalboje saldus išsiskyrimas įgauna **skoni**, jis išreiškiamas metaforiškai (*Koks saldus išsiskyrimo skonis!*), o rusų tautos žmonėms saldu **atsisveikinti** (*Ей пора было*

уходить, но мы прощались так долго и сладко, что в кухню я вернулся уже промокивший до нитки).

NELAIMĖ (rasta po 1 lietuvių ir rusų kalbos pavyzdį).

Nelaimė ir praradimas suteikia nemalonias emocijas, taigi lietuvių ir rusų kalboje frazė „saldi nelaimė“ įgyja neigiamą vertinimą (*Saldi bus mums kito nelaimė, apsimetinėsime intelektualais. ...как от непоправимой и окончательной утраты. Сладкая катастрофа*).

Yra atvejų, kai tam tikra prasme junginys žinomas, suvokiamas ir dažnai vartojamas tik vienos tautos kalboje, o kitos tautos atstovai jo tapačiai nesuvokia, nevartoja, tad ir pastarųjų kalboje jis neatsispindi.

Tik lietuvių kalboje *saldumo* prasmę įgauna:

PAVADINIMAS (surinkta 21 lietuvių kalbos pavyzdys).

Saldžiai yra pavadinama **knyga** (*Beje, pastarosios knygos saldus tik pavadinimas*), **antraštė** (*Tas saldus pavadinimas kaip musė įkyriai prašydavosi į antraštę*), **firma** (*Jis įsteigė firmą, kurią pavadino gana saldžiai*), **dainininkų grupė** (*Dainininkų grupės pavadinimas saldus, skambus, komerciškas*), **filmas** (*Felinis nufilmavo fontane besimaudančią gražuolę, kurdamas filmą „Saldus gyvenimas“. Jos mėgstamiausias filmas – Franko Capros „Gyvenimas saldus“*), **įmonės šūkis** (*Įmonės šūkį nusako pavadinimas „Saldus paplūdimys“*).

PATAIKAVIMAS (surinkta 12 lietuvių kalbos pavyzdžių).

Pataikavimas toks malonus lyg **medaus saldybė** (*Pataikavimas – visų žmonių papročių medus ir saldybė*), bendravimas **nenuoširdus, abejotinas** (*Viršininko tai vengiu, man jo saldumas įtartinas. Stengiasi būti korektiškas, net saldžiai mandagus*). Saldžiai pataikaujama, **kol pasiekiamas tikslas** (*Saldžiai išibrovėliai elgiasi, kol tikslą pasiekia*), o pataikūniškas įsiteikimas **prilygsta paukščio čiulbesiui** (*Saldus liežuvėlis kaip meletos. Liežuvio saldumas lyg purplelio burkavimas*). Paremiologinis junginys rodo, kad pataikūnas tampa nemielas (*Saldus daiktas greitai apkarsta*).

DARBAS (surinkta 11 lietuvių kalbos pavyzdžių).

Pavyzdžiai rodo neigiamo vertinimo atspalvį: **nemalonus postas** (*Rektoriaus postas nėra labai saldus*) ir **verslas** (*Naftos verslas yra kur kas mažiau saldus, nei mano daugelis pašaliečių*); **per daug jausmingas** (*Kai bandai kontrastais derinti, kyla pavojus, kad tavo darbas atrodytų saldus*).

PAGUNDA (rasti 8 lietuvių kalbos pavyzdžiai).

Šiai tautai kyla *saldi pagunda išbandyti laimę* (*Užėjo saldi pagunda su Pavilnele išbandyti laimę*); **vilioja draudžiamais dalykais** (*Bet bažnyčios rūšiai saldžiai viliojo*), o **uždraustas vaisius dar saldus** (*Uždraustas vaisius visados saldus. Uždraustas vaisius dar ir saldus. Kiekvienas uždraustas vaisius saldus. Koks saldus tas užgintas vaisius*).

VIENATVĖ (rasti 2 lietuvių kalbos pavyzdžiai).

Lietuvių kalbos teiginys „saldi vienatvė“ suprantamas kaip **nemaloni būseną** (*Vienatvė nėra saldi*), **primena praeitį** (*Beveik saldus vienišumo pojūtis – praėjusių amžių nuojauta*).

NEVILTIS (rasti 2 lietuvių kalbos pavyzdžiai).

Pavyzdžiai rodo, nors žmogus yra neviltyje, bet ji yra maloni, tad iš jos **ištrūkti nesistengiama** (*Saldus neviltingumas, iš kurio mes ne per labiausiai norime išsivaduoti*); dažniausiai nusiviliama **po sunkaus darbo** (*Saldi neviltis, karštos pūslės ant rankų nuo jaunų dilgynių*).

NEIŠTIKIMYBĖ (rastas 1 lietuvių kalbos pavyzdys).

Saldi neištikimybė būna tik **iš anksto apgalvota, suplanuota** (*Jei pavyksta taip, kaip planuoji, neištikimybė pasirodo tokia saldi*).

TAIKA (rastas 1 lietuvių kalbos pavyzdys).

Saldžios taikos prasmė – išgyvenama maloni emocija (*Džiaugiuosi, kad vis dar teikiu pirmenybę saldžiai taikai*).

KARAS (rastas 1 lietuvių kalbos pavyzdys).

Karas saldus tik **jo nepatyrusiems** (*Saldus yra karas tiems, kas jo nepatyrė*).

DĖMESYS (rastas 1 lietuvių kalbos pavyzdys).

Jo prasmė – **pataikūniškas** (*Ar ne per saldus toks dėmesys?*).

GALYBĖ (rastas 1 lietuvių kalbos pavyzdys).

Ji **juntama** (*Ak, kokio saldi galybės pajauta*).

SAŽINĖ (rastas 1 lietuvių kalbos pavyzdys).

Teiginio *saldi sąžinė* prasmė susijusi su maloniais jutimais (*Sąžinė buvo saldi*).

AUKLĖJIMAS (rastas 1 lietuvių kalbos pavyzdys).

Pavyzdys rodo, kad *saldus auklėjimas* teįsivaizduojamas tik **šeimoje** (*Koks nepamainomas ir saldus yra auklėjimas šeimoje*).

GERUMAS (rastas 1 lietuvių kalbos pavyzdys).

Teigiamai vertinamas **neveidmainiškas gerumas** (*Tai ne tas saldus ir veidmainiškas gerumas, kai tenkinama sava puikybė*).

PASIUTIMAS (rastas 1 lietuvių kalbos pavyzdys).

Pasiutimas suvokiamas kaip veiksmas, kuris **apima** (*Kažkoks saldus pasiutimas apėmė kūną*).

RŪPESTIS (rastas 1 lietuvių kalbos pavyzdys).

Akcentuojama, kad **partijos rūpestis** (*O kur saldus partijos rūpestis kultūrine gerove?*) suprantamas kaip apgaulingas.

IŽŪLUMAS (rastas 1 lietuvių kalbos pavyzdys).

Suprantamas kaip **nemalonus, pritrenkiantis, šokiruojantis** (*Ižengus visada pritrenkdavo berniuko sesers saldus išūlumas*).

Tiktai rusų kalboje saldumo požymį turi:

KREIPIMASIS (surinkti 27 rusų kalbos pavyzdžiai).

Kreipiantis į žmogų, norint sukurti malonią atmosferą, vartojamas kreipinys „*сладкий мой*“, „*сладкая моя*“, kuriuo parodoma, kad kalbančiajam žmogus, į kurį kreipiamasi, yra mielas. Maloniai kreipiamasi **į vyrą** (- *Я сама позвоню, сладкий мой, – ответила и положила трубку. – Да ты ж, мой сладкий. еще годами не вышел...*), **į kelis asmenis** (*Ну, погодите, сладкие!*), **į seseris** (*Сестры сладкие мои, отпустите братца...*), **į brolių** (*Нет, сладкий мой братец, хоть на небо поднимитесь...*). Dar malonesnę aurą suteikia greta kreipinio vartojamas **mažybinis maloninis daiktavardis** (*Прошу тебя, сладкий мой цветочек, успокойся*).

GAMTOS REIŠKINIAI (surinkta 18 rusų kalbos pavyzdžių).

Sniegas (...*как снег, но снег сладкий*).

Šaltis juntamas (*Тут сладкий холодок почувствовал у себя в затылке великий комический актер*), урач **ragaujant** (*...облизывают красными языками сладкий игольчатый холодок*). Jis personifikuotas: tarsi gyvas padaras geba **pereiti** (*Сладкий и дерзкий холод прошёл у него в животе*), **šliaužti** (*По спине полз сладкий холодок отчаянности, как в юности*). Nuo jo **apmiršta širdis** (*У Петра сердце ударило в грудь, сладко замерло. Сердце у нее сладко замерло*).

Vėjas taip pat personifikuotas: **vaišto** (*Сладкий ветер ходил по каюте*), **atpučiamas** (*Какой-то сладкий ветер навевал*), **praplaukia** (*...Как она проплывает мимо него, словно сладкий ветерок*), **padvelkia** (*Сладкий ветер задувал*), **srovena** (*Из окна течет сладкий апрельский ветер*).

Saulė. Jos spindulys **atsispindi** (*Подключившийся к солнцу поток – там и я сладкий луч преломляю*), o jos **srautas** (*Из-за гардины шуршали потоки сладкого солнца*) yra malonus.

DVASINIAI DALYKAI (surinkta 11 rusų kalbos pavyzdžių).

Rusų kalbos pavyzdžiai rodo, kad *saldi, (-us)* būna:

Ramybė tuomet, kai dar nežinoma, nes **nepatirta** (*...внушенный Кипридой, / И сладкий, девственный покой*), **patirta ir nuolat išgyvenama** (*А иногда он снова испытывал сладкое спокойствие длинных вахт во время межзвездных перелетов*). Kiekvienam žmogui **maloni sava ramybė** (*И сладкий мой покой!*). Ji personifikuota, nes gali atlikti tam tikrą veiksmą: **apsupti sielas** (*Наши души окутал сладкий покой нирваны*).

Gailestis. Anot pavyzdžių, kažko gailisi **žmogaus širdis** (*Сердце старика слдко сжалось. У меня сладко сжалось сердце*), o **liūdesys pasikeičia geluonių** (*Где сладким жалом станет печаль*).

Tiesa maloni būna **retai** (*Ну нет, истина редко бывает сладкой*).

Pareiga maloni tuomet, kai **yra įvykdoma** (*Сладкий долг мой скоро я исполню*).

VILTIS (rasti 7 rusų kalbos pavyzdžiai).

Viltis visada yra **maloni** (*Сладка становится и надежда...*), *saldžią viltį turint žvejojama, medžiojama* (*Ведь и рыбы, и звери ловятся на приманку сладкой надежды!*); **viliamasi, jog yra kitoks gyvenimas** (*...и с ними еще более сладкую надежду на то, что кроме этой, есть иная жизнь*). Šioje kalboje aptinkama ir posakių su metaforomis: **vilties šauksmas** (*...и все его обманы, надежды сладкий зов, ее крушений раны...*), **karinių triumfų viltys** (*...потерей решающего влияния в государственных делах, крушением сладких надежд на военные триумфы...*).

KVĖPUOTI (rasti 7 rusų kalbos pavyzdžiai).

Malonumo prasmę turi **gilus įkvėpimas** (*Какая гармония в природе! - он сделал сладкий глубокий вдох*); saldu įkvėpti **ora, pilną rasos** (*Сладко по-кошачьи потянулся и вдохнул сладкий напоенный росой воздух*), **viržių** (*...вдыхая сладкий пронзительный запах вереска, которым был напоен воздух*) кваро.

NEAPYKANTA (rasti 2 rusų kalbos pavyzdžiai).

Rusų kalboje greta meilės išskiriamas saldus neapykantos jausmas. Neapykanta įsivaizduojama kaip **gniūžulas** (*И с каждым новым выстрелом в мозг Шестьдесят третьего шевелился сладкий комок ненависти*), **malonumas** (*...о несказанных удовольствиях, горькой любви и сладкой ненависти*).

LIGA (rastas 1 rusų kalbos pavyzdys).

Liga **apėmusi visą kūną** (*Она была повсюду эта сладкая болезнь...*).

Nors žodis neatspindi koncepto visiškai, tačiau jie vienas kitam įtakos turi. I.A.Sterninas ir Z.D.Popova tą pagrindžia svariu argumentu: „žodis yra raktas, atrakinantis žmogui konceptą kaip mąstymo veiklos vienetą ir sudarantis galimybę juo pasinaudoti mąstant“ (22:21). Šiai minčiai pritaria ir kalbininkas V.I.Karasikas. Taigi žodis nutiesia kelią, kuriuo einant, sužadinami konceptualūs mąstymui būdingi požymiai. Tad praktinėje šio darbo dalyje ir buvo pirmiau apžvelgti aiškinamieji žodynai ir tik tuomet imtasi tyrinėti kalbines konstrukcijas, rastas tekstynuose. Jos parodė koncepto *saldus* platesnį vaizdą, nei teikiamą žodynuose, abiejose kalbose.

Kalbinių konstrukcijų tyrimas parodė, kokia *saldaus* vieta yra lietuvių ir rusų kalbinėje sąmonėje. Sugretinus surinktus abiejų kalbų pavyzdžius, prieita prie išvados, jog dažniausiai rusų ir lietuvių kalboje konceptas saldus suvokiamas panašia prasme. Tik kai kuriais atvejais į jį pažvelgiama su tam tikru skirtumu, o kartais matyti, kad jis nebūdingas vienos ar kitos tautos atstovams.

3. IŠVADOS

Koncepto tema vis dar diskutuotina. Yra nemažai nuomonių, laikančių *konceptą* vieno ar kito mokslo objektu. Nors vieni tyrinėtojai ir mokslininkai teigia, kad *konceptas* – kognityvinės lingvistikos, kultūrologijos, lingvokultūrologijos, kiti – neuropsichologijos, dar kiti – matematinės logikos vienas svarbiausių terminų, visgi visos nuomonės pagrįstos.

Termino *konceptas* vartoseną rusų mokslinėje kalbotyros literatūroje dažna, bet problematiška. Jo apibrėžimas dar nėra visiškai išsigejęs, tad pastarasis terminas kai kurių kalbininkų painiojamas su reikšme, sąvoka, žodžiu, stereotipu.

Konceptas glaudžiai siejamas su žodžio prasme, nes ji apibrėžia denotatą ir suvokiama kaip pats konceptas. Tad konceptas – priklausęs sąmonei mąstymo vienetas, kuriuo ne vien tik mąstoma, bet ir išgyvenama, patiriama, sietinas su prasme, bet nelaikytinas sąvokos ir/ar reikšmės sinonimu.

Pasaulio vaizdas susideda iš atspindinčių jo tam tikrą modelį vaizdinių. Visa kalbančiojo sąmonėje užfiksuota pasaulio sąranga atskleidžiama per kalbą. Pagrindiniu pažinimo bruožu laikomas realaus pasaulio atsispindėjimas sąmonėje.

Kiekvienas žmogus susidaro individualų pasaulio vaizdą, priklausantį nuo tam tikrų veiksnių: turimos patirties, lyties, išsilavinimo, socialinio luomo. Tai ir nulemia skirtingus pasaulėvaizdžius: vyrų, vaikų, moterų, rašytojų.

Pasaulio vaizdas turtingesnis už kalbinį pasaulį: žmogaus sąmonėje konceptus suformuoja kalba, išreikšdama tai, ko kartais vien akys nepastebi. Pasaulėvaizdžio formavimosi žmogaus sąmonėje rezultatas – konceptas, besivystantis iš: 1) tiesiogiai patiriamos emocijos, 2) žmogaus veiklos, 3) individo mąstymo apie kitus konceptus operacijų, užsifiksavusių atmintyje, 4) kalbinio bendravimo.

Taigi konceptas – kultūros gumulas žmogaus sąmonėje ir globalinis mąstymo vienetas, įvardijamas kaip visa informacija apie kažką, esanti žmonių, kalbančių tam tikra kalba, sąmonėje.

Remiantis 838 lietuvių ir 1354 rusų kalbos pavyzdžiais, kurie buvo apdoroti ir klasifikuoti į įgyjančias tam tikrą pramę grupes, aiškėja:

1. Tiek lietuvių, tiek rusų kalboje dažniausiai vartojami tiesioginės prasmės junginiai, akcentuojantys, jog *saldus* yra:

- **skonis**: medaus, pyrago, saldainio, vaisiaus, gėrimo, alkoholinių gėrimų, vandens, arbatos, kavos, pieno, košės, mėsos.

- **kvapas**: oro, medaus, gėlės, jazmino, dūmo.

2. Abiejose kalbose vartosenos gausumu pasižymi ir *saldumo* perkeltinę reikšmę turi šie pavyzdžiai:

- **miegas**: lietuviams - *prieš saulėtekį, aptendo protą, suima*, rusams - *lengvas po sunkios nakties, malonu miegoti*.
- **sapnas**: lietuviams *malonina širdis, supa*, rusai *jį mato, nenori prisiminti*.
- **gyvenimas**: lietuviams - *šokolado skonio, prie jo priprantama*, abiem tautoms - *malonus*.
- **žmogus**: lietuviams - *tas, kuris stengiasi dėl kitų*, rusams – *įsimylėjėliai*, abiem tautoms – *jausmingas*.
- **kūryba**: lietuviams yra *guodėja*, rusams – *malonu rašyti, kurti*, abi tautos *saldžia kūryba* laiko *poeziją*.
- **kalba**: lietuviams – *apgaulinga, prilygstanti paukščio čiulbesiui*, rusams – *įgyjanti skonį*.
- **balsas**: lietuviams – *lipšnus, malonus ausiai*, rusai – *juo dainuoja, kalba*.
- **baimė**: abiejose kalbose personifikuota. Gali *sėlinti, jaudinti, priversti drebėti*.
- **pergalė**: lietuviai *jį sieja su paauglio ar sporto laimėjimu*, rusai – *su atsirevanšavimu bei svoriu*.
- **kerštas**: lietuviams malonu atsilyginti kerštu *už pralaimėjimą*, rusams *teikia malonią emociją*, abi tautos suvokia, kad *jis turi skonį*.
- **meilė**: lietuviams stipriausia meilė yra *rugpjūtyje, ji - vaisiaus skonio*, rusams *gera mylėti, ypač jaunystėje*.

3. Be abejo, randama perkeltinę reikšmę turinčios retesnės vartosenos su požymiu *saldus*, būdingos abiem minėtoms kalboms, pavyzdžių:

- **religija**: lietuvių kalboje *ji siejama su veikla*, rusų – *su apsaugojimu, tikėjimu*.
- **dovana**: lietuviams miela *likimo dovana*, rusai *ja pagerbia svečius*, bet kartais *ji sukelia būgštavimą*.
- **ilgesys**: lietuviams *padeda pasiekti tikslą*, rusams asocijuojasi su *skausmu*.
- **materialiniai dalykai**: lietuviai *jų geidžia*, rusams maloniausi *pinigai*.

4. Yra pavyzdžių, aktualių tik vienos tautos atstovams, o visiškai nevartojamų kitoje kalboje. *Saldumo* požymį turi ir tokie junginiai:

būdingi tik lietuvių kalbai:

- **pavadinimas**: *knygos, filmo*.
- **darbas**: *įgyja neigiamo vertinimo atspalvį, kaip nemalonus verslas, postas*.
- **pataikavimas**: *nenuoširdus, prilygsta paukščio čiulbesiui*.

vartojami tik rusų kalboje:

- **viltis**: *ji maloni, viliamasi, kad yra kitoks gyvenimas*.
- **neapykanta**: *suvokiama kaip gniužulas, malonumas*.

- **dvasiniai dalykai:** pareiga, kuri *įvykdoma*, ramybė, kuri *būna maloni*.
- **gamtos reiškiniai:** jie personifikuoti, nes *šaltis šliaužia, pereina, vėjas vaikšto, srovėna*.

Išanalizavus minėtus pavyzdžius, prieita prie tokios išvados: dažnos vartosenos junginiai priskiriami aktyviajai, o retesnės – pasyviajai kalbos leksikai. Tai reiškia, kad dažnesnės vartosenos junginiai giliai išsakniję kalboje ir plačiai vartojami visų tautos atstovų, o retesnės – arba tapę tam tikros kalbančiųjų grupės konceptais, arba yra besitraukiantys į pasyvųjį kalbos žodyną.

4. РЕЗЮМЕ

В магистерской работе - „Концепт *сладкий* в русском и литовском языках“, проводится анализ теории термина *концепт* на основе обзора теоретической, научной литературы: объясняется его употребление, рассматривается проблематика. Кроме того, на материале словарей литовского и русского языков, текстов, анализируются ассоциации, вызываемые у людей русской и литовской национальностей концептом *сладкий*.

Исследование проводилось на материале электронной библиотеки современного литовского языка, составленного в центре компьютерной лингвистики при университете Vytauto Didžiojo (836 примеров) и электронной библиотеки Максима Мошкова (1354 примера русского языка).

В ходе анализа материала обоих языков установлено, что концепт *сладкий* прежде всего воспринимается при прямом осязании и связывается с запахом, вкусом. Большая часть упомянутого концепта приобретает переносное значение. В обоих языках совпадают понятия *сладкого сна, дремы, отдыха, поцелуя, мести, жизни, удовольствия, характеристика человека, страха, победы, улыбки, любви, мысли, мечты, воспоминаний*.

Меньшее количество совпадений у понятий *сладкий + визия, место, путешествие, мир, слово, слюна, праздник, ненависть, скука* показывает, что они применяются реже - а это значит, что они используются реже людей и не являются фразами более регулярного употребления.

Встречаются и такие понятия, применение, которых доминирует только в одном из языков, а для другого они редки, нпр., концепты *сладкий + звук, время, усталость, истома, забытие, дрожь, яд, зевок* в русском языке гораздо более часто встречаются, чем в литовском, а в литовском языке чаще, чем в русском, находим употребление *сладкий + свобода, конец, религия, желание, стремление, познание/обучение*. Есть также и словосочетания, совершенно не свойственные какому-нибудь из языков, нпр., встречающиеся в русском языке сочетания *сладкий + явления природы, духовные проявления, обращение к человеку*, не применяются в литовских текстах. И, наоборот, литовские словосочетания *сладкий + работа, заискивание, название, соблазн, одиночество, отчаяние, неверность* не употребляются в русской речи.

ŠALTINIAI

1. Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas. – <http://donelaitis.vdu.lt>
2. M.Moškovo elektroninė biblioteka. – <http://www.lib.ru>
3. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – V., 2000. P. 672.
4. Ermanytė I. Mokyklinis lietuvių kalbos antonimų žodynas. – Kaunas, 2002.
5. Lietuvių kalbos žodynas. – V., 1981. T. XII. P. 71 – 74.
6. Lyberis A. Frazeologijos žodynas. – V., 2001. P. 596.
7. Lyberis A. Sinonimų žodynas. – V., 2002. P. 216, 415, 421.
8. Александрова З. Е. Словарь синонимов в русского языка. – М., 1975. С. 492 – 493.
9. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка.–М.,1980. Т. 4. С. 216 – 217.
10. Лопатин В., Лопатина Л. Русский толковый словарь. – Каунас., 2005. С.
11. Ожегов С. И., Шведова Н. Толковый словарь русского языка. – М., 2005. С. 728.
12. Русские пословицы и поговорки. – М., 1988. С. 286.
13. Русско – литовский словарь. – V., 1985. Т. 4 (С – Я). С. 116 – 117.
14. Словарь русского языка в четырех томах. – М., 1984. Том 4 (С – Я). С. 130.

LITERATŪRA

1. Aliūkaitė D., Šorochova I. Konceptas *Žemė* antologijoje „Žemė“: egzilio žodžio patirtys// Tarptautinės konferencijos *Pasaulio vaizdas kalboje* programa ir pranešimų santraukos.- Š., 2004. P. 11.
2. Būdvytytė A., Toleikienė R. Akys, siela, širdis ir kitos talpyklos //filologija.vukhf.lt/4-9/doc/Budvytyte.doc
3. Gudavičius A. Etnolingvistika. – Šiauliai, 2000. P. 44 – 58.
4. Gudavičius A. Interlingvistikos įvadas. - Šiauliai, 2002. P. 4.
5. Juzelėnienė S. Laiko konceptualizavimas lietuvių kalboje// www.leidykla. vult/inetleid/kalbot/ kalbot1 /52_1 /straipsniai/ str 5. pdf
6. Papaurėlytė S. Kai kurios liūdesio koncepto raiškos ypatybės lietuvių kalboje// http://www.leidyka.vu.lt/inetleid/kalbot/kalbot1/51_1/str11.pdfyes
7. Papaurėlytė S. Liūdesio konceptualizavimas lietuvių kalboje// *Kalbotyra*. – 2002. Nr.51(1). P. 123 – 133.
8. Papaurėlytė – Klovienė S. Pavydas lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje// Tarptautinės konferencijos *Pasaulio vaizdas kalboje* programa ir pranešimų santraukos.-Š.,2004. P. 33-34.
9. Rimkutė E. Homonimai, homoformos ir homografai tekstynų lingvistikos požiūriu// *Terminologija*. – V., 2003. Nr. 10. P. 33.
10. Tarptautinių žodžių žodynas. – V., 2005. P. 389.
11. Баранник М. М. Концепт „венчание” в русском литературном языке (XVI – XX века)// www.kubsu.ru/index.php/rus/content/view/full/2293
12. Воркачев С. Г. Концепт счастья: значимостная составляющая// [http://tp11999.narod.ru/ WEBLSE 2002/ VORKACHEVSE 2002. HTM](http://tp11999.narod.ru/WEBLSE2002/VORKACHEVSE2002.HTM)
13. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт. – М., 2004.
14. Евстратова С., Кангас О. Концепт *судьба/ fate* в русской и английской фразеологии// Tarptautinės konferencijos *Pasaulio vaizdas kalboje* programa ir pranešimų santraukos.- Š., 2004. P. 54 – 56.
15. Залевская А. „Концепт” или „конструкт”?// Слово. Текст. Избранные труды.- М., 2005. С. 358 – 360.
14. Залевская А. Концепт как достояние индивида// Слово. Текст. Избранные труды.- М., 2005. С. 234 – 244.
15. Карасик В. Культурные концепты// *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. – М., 2004. С. 87 – 225.
17. Колесов В. В. Основная единица ментальности: концепт //Язык и ментальность. – СПб., 2004. С. 16 – 23.

18. Красавский Н. А. Динамика эмоциональных концептов в немецкой и русской лингвокультурах// www.vspu.ru/axiology/libr/akd/autoref14.htm
19. Кронгауз М. А. Значение// Семантика. – М., 2001. С. 71 – 78.
20. Курпниене Р. Судьба, судьбы, судьбе, судьбою, о судьбе...концепт <судьба> в пространстве языка и культуры// Tarptautinės konferencijos *Pasaulio vaizdas kalboje* programa ir pranešimų santraukos.- Š., 2004. P. 61 – 63.
21. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика. – М., 2004.
22. Попова З. Д., Стернин И. Понятия „концепт” в лингвистических исследованиях. – Воронеж, 1999.
23. Сиротиной Д. Б. Концепт „жизнь” в „Евгении Онегине” А. С. Пушкина // scriptum.gramota.ru/pushkin.doc
24. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования// <http://philologos.narod.ru/concept/stepanov-concept>
25. Тазетдинова Р. Р. Языковой концепт как базовый термин лингвокультурологии// www.rbt1.ru/evrazia/f_s/f_tazetdinova.rtf